

Inhoudsopgave Opgravingen in de Oekraïne door F.C. Bursch

Opgravingen in de Oekraïne door F.C. Bursch.....	2
20 oktober 1930 Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.....	2
21 oktober 1930 Rijksmuseum van Oudheden.....	2
28 oktober 1933 Toen vóór een paar jaren op mijn herhaald verzoek	3
17 augustus 1935 PRAE-HISTORISCHE VONDSTEN TE OSS.	3
23 januari 1936 Lezingen te Leiden.....	3
5 augustus 1937 OUDHEIDKUNDIGE ONDERZOEKINGEN TE SWALMEN.....	5
7 augustus 1937 RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEIDEN	6
7 augustus 1937 OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN TE HEYTHUIZEN	6
18 mei 1938 OPGRAVINGEN TE HELDEN-GRASHOEK.....	6
12 juni 1938 OPGRAVING HELDEN-GRASHOEK.....	6
8 juli 1938 DE OUDHEIDKUNDIGE OPGRAVINGEN TE HELDEN.....	6
28 september 1938 Oudheidkundige vondsten te Swalmen.....	7
ROMEINSCHE PANNENOVENS BLOOTGELEGD.	7
19 augustus 1939 De vervalsching van praehistorische voorwerpen.....	7
1 juli 1940 14 Dagen na het begin van de oorlog wordt deze Bursch	8
10 augustus 1940 OPGRAVINGEN IN NOORD-LIMBURG.....	8
20 september 1941 OPGRAVINGEN TE KESSEL-HOUT.....	9
6 augustus 1942 Nieuwe wegen bij het archeologisch bodemonderzoek.....	9
26 mei 1943 Opgravingen in Oekraïne	11
5 juni 1943 NIEUWS UIT EMMEN	11
11 juni 1943 Een Nederlandsche archaeoloog in De Russische Steppe.....	11
IMPRESSIES VAN EEN REIS NAAR ZUID-RUSLAND	11
Rowno ligt aan den noordwestelijken rand van de Oekraïne.	12
Op onze verdere treinreis passeeren wij tusschen Shitomir en Berditsjef	12
Dnjepropetrowsk heeft zeer geleden door den oorlog.	12
2 juli 1943 Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe.....	13
DE OEKRAÏNE IN DE OUDHEID	13
Tijdens den laatsten ijstijd heerscht in de Oekraïne een kultuur	14
Zooals overall elders in Europa, wordt deze landbouwende bevolking	14
Omstreeks 1800 voor onze jaartelling zien wij wederom	15
Tijdens de volksbewegingen in Azië en Europa van omstreeks het jaar 1000	15
Dan komt, in snellere opeenvolging, de verovering van Zuid-Rusland	15
Zoo zien wij vanaf den steentijd het Zuid-Russische gebied	16
30 juli 1943 Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe.....	16
DE OEKRAÏNSCHE BEVOLKING	16
Hier in de Oekraïne onderscheiden wij uiterlijk reeds vier	16
Wij rijden in ons wagentje door de velden. Het is 's middags	17
De koetsier Iwan is heel rijzig en donker van haar en oogen.	18
Des avonds, als het duister plotseling gevallen is, hoort men	18
24 september 1943 Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe.....	18
HET HARDE HART	18
Er moeten factoren zijn, die diep in den volksaard geworteld liggen, ...	19
Want dit volk is in de hoogste mate kinderlijk. Sluw zijn zij ook, ...	19
Het beeld, dat wij in hét bovenstaande ontwierpen omtrent	20
Thans begrijpen wij ook, wat het is, wat Europa van zijn vijanden	20
Dit is dus duidelijk onze weg: Wij moeten leeren hard te zijn, ...	21
13 december 1943 Nederl. archaeologie in de Oekraïne	21
14 december 1943 Dr. BURSCH OVER ZIJN REIS NAAR RUSLAND.....	22
15 januari 1944 DR F. C. BURSCH.....	23
17 januari 1944 Het Spade-huis geopend	25
23 maart 1944 DR BURSCH OVER ZIJN OPGRAVINGEN IN DE OEKRAÏNE.....	25
1 mei 1944 HOOGLEERAAR IN DE PRAE-HISTORIE.	26
5 mei 1944 Dr. Bursch buitengewoon hoogleeraar.....	26
1 juni 1944 DE GRAVEN IN DE OEKRAÏNE.....	26
15 november 1944 PROF. DR F. C. BURSCH.....	26
DE GEBOORTE VAN EUROPA	26
15 december 1944 PROF. DR F. C. BURSCH.....	33
DE GEBOORTE VAN EUROPA (Slot)	33
14 augustus 1945 Amsterdamse hoogleraren geschorst.....	35
29 januari 1946 BENOEMINGEN, ONTSLAG, ENZ.....	36
23 augustus 1946 [...] Mede dank zij de artkelen van den onvermoeiden speurder	36
14 juli 1952 PRAEHISTORIE	36

27 september 2003	Engagement met het eigene.....	36
27 september 2003	'EVEN EEN LUCHTJE happen', ...	37
	drie portretten	37
11 maart 2006	'Het Pompeji van het Noorden'.....	39
11 maart 2006	Dergelijke details krijg je te horen	39
8 december 2007	Zwijgende samenzwering.....	41
8 december 2007	Jankuhn, Kersten, Kimmig, Dehn, Werner, Tackenberg.	41
	jeugdbonden.....	41
	atlantis.....	42
	medeplichtig.....	42

Opgravingen in de Oekraïne door F.C. Bursch

20 oktober 1930 **Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.**

5 De directeur richt een woord van dank tot allen, die de viering van zijn vijftienvigjarig ambtsjubileum tot een zoo heugelijke gebeurtenis hebben gemaakt. De volontairs F. C. Bursch en W. C. Braat werden tot wetenschappelijk assistent benoemd. Naar aanleiding van de moeilijkheden, welke deze ambtenaren schijnen te ondervinden om hier te lande te promoveeren, schrijft de directeur een bitter
10 betoogje over het feit, dat de Nederlandsche oudheidkunde in onze wetenschappelijke wereld nog steeds niet "salonfähig" zou zijn. Dankbaar wordt vermeld, dat de Regeering de mogelijkheid heeft geopend tot het doen van eenige buitenlandsche reizen, zoo noodzakelijk om het contact met zusterinstellingen elders levendig te houden. Van de schenkingen noemen wij de verzameling door het Nederlandsch comité te
15 Siches opgegraven voorwerpen, waardoor het begin van een Voor-Aziatische afdeling is gemaakt, een belangrijke collectie Egyptische voorwerpen uit de verzameling-Insinger, een kostbare Romeinsche kom van het zeldzame millefioriglas (geschenk bij dr. Holwerda's jubileum); van de aankopen eenige belangrijke stalen van Sumerisch
20 beeldhouwwerk, een Koptisch weefsel, een heilige voorstellend, en een aantal voorwerpen uit Zwitsersche paalwoningen. Het zou ons te ver voeren zelfs maar een overzicht te geven van de vele opgravingen, welke ook dit jaar weer hebben plaats gehad.

21 oktober 1930 **Rijksmuseum van Oudheden.**

25 De beide volontairs, de heeren F. C. Bursch en W. C. Braat, over wier opleiding aan het Museum reeds in mijn vorig verslag sprake was, aldus de directeur, werden met 1 April beiden tot tijdelijk wetenschappelijk assistent benoemd. Het is zeer te betreuren, dat die opleiding ondanks den grooten ijver en de toewijding, die beiden aan den dag leggen, niet gemakkelijke gaat. Het zou zoo eenvoudig zijn, als zij,
30 naast hun studie als wetenschappelijk museum-ambtenaar, aan de universiteit ook hun verdere vorming zouden kunnen ontvangen en ook die examens zouden kunnen afleggen, welke hun de academische graad zouden verschaffen, dien het publiek ten onzent nu eenmaal van den wetenschappelijken ambtenaar schijnt te eischen. De Nederlandsche
35 oudheidkunde is echter nog altijd niet geheel salonfähig in onze Nederlandsche Wetenschap. Zij, die voor eenige jaren het nieuwe Academische statuut samenstelden, kenden wel als studievak "de archaeologie van eenig zelfstandig beschavingsgebied buiten Europa", doch die van ons eigen werelddeel, van ons eigen land, bestond niet voor hen. Wie dus, gelijk onze beide assistenten, voor zijn vorming als
40 museumambtenaar speciaal op deze studie is aangewezen, vindt aan ons museum zeker volop gelegenheid zich de werkelijke kennis eigen te maken, die zijn latere positie van hem eischen zal, doch wil hij officieele erkenning van zijn studie, wil hij recht krijgen mettertijd een Dr. voor zijn naam te zetten, zooals de buitenwereld dit feitelijk van hem verlangt, dan zal hij nog steeds zijn toevlucht in het buitenland moeten zoeken, tenzij hij een dubbele studie wil doormaken om zijn titel ergens op
45 een geheel ander studiegebied te verwerven. Hoezeer dit de opleiding van goede museumambtenaren bemoeilijkt, behoeft nauwelijks gezegd. In verband met zijn studie werd den heer F. G. Bursch verlof verleend gedurende het wintersemester de lessen in praehistorie en aanverwante vakken aan de universiteit van Marburg te volgen.

50 Vanaf circa 1930 was de medewerker van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden dr. F.C. Bursch assistent van de directeur Holwerda. De arrogantie van het museum blijkt wederom uit een stukje over opgravingen in de buurt van Vlodrop. Dat artikel van 28 oktober 1933 van de hand van Gerhard Krekelberg eindigt als volgt:

55 28 oktober 1933 **Toen vóór een paar jaren op mijn herhaald verzoek**

Dr. Holwerda uit Leiden zijn assistent, den Heer Bursch, met eenige gravers naar hier zond om een gedeelte der Knippeheide te ontgraven waarin ondergeteekende vóór dien tijd reeds tal van urnen aan de oppervlakte had gebracht, en waar nu ook door den Heer Bursch weer 18 urnen werden gevonden, plus een stuk zwaard bij een Germaansche cultusplek, en ik later weer meer vindplaatsen ontdekte, heette het, dat men op deze exploitatie zou terugkomen.

60 Dit heele gebeuren werd in een verslag in de Publications jaarg. 1932 met de volgende paar woorden vermeld "Er werd daar (d.i. Vlodrop) een merkwaardig urnenveld ontgraven, op een terrein, waarvoor verlof was verkregen (d.w.z. van den eigenaar uit België) door de welwillendheid der H.H. van Cruchten en Linssen te Roermond"

65 (Van het feit, dat dit merkwaardig veld door ondergeteekende na veel zoeken was ontdekt, en dat het graven eerst geschiedde na mijn herhaalde correspond. met het Museum van Oudheden, werd met geen woord gerept.)

70 Dit alles nu resumeerende, doet het wel een beetje vreemd, pijnlijk zelfs aan, achteraf te moeten vernemen, dat er eens door een bevoegd persoon zou gezegd zijn: "in de omgeving van Vl. valt niets te leeren". De lezer voelt hier zelf wel, hoe klinkklaar deze onwaarheid is.

GERH. KR.

75 17 augustus 1935 **PRAE-HISTORISCHE VONDSTEN TE OSS.**

Vorstengraven in Brabantschen bodem.

Men meldt ons uit Oss:

80 In de afgelopen week zijn door dr. F. C. Bursch, assistent bij het rijksmuseum van oudheden te Leiden onderzoekingen verricht op verschillende plaatsen in de gemeente Oss, waarbij zeer belangrijke resultaten konden worden geboekt. O.a. werd een koepelgraf aangetroffen behoorende tot de beker-cultuur, dateerend van ongeveer 1800 voor Chr.

85 Het fundament van den ronden houtbouw, die het eigenlijke graf omringde, was nog duidelijk afgeteekend in den vasten grond. Op één plaats wees een vertakking van dit spoor op een ingang tot een gewelfde ruimte, waar in het midden de doode was bijgezet. Deze was verbrand hoewel de vorm van het diep ingegraven graf eerst scheen te duiden op de bijzetting van een onverbrand lichaam.

90 Bij de gevonden beenderen lag een fraaie klokbeaker van Veluwsch type, de eerste die op Brabantschen bodem wordt aangetroffen. Ook bleek een door het vuur aangetaste pijlspits met weerhaken den doode te zijn meegegeven.

95 Zoowel wat bouw als wat vondst betreft, was deze heuvel voor Brabant reeds iets zeer bijzonders. Nog meer was dit het geval met de beide andere graven, die de heer Bursch heeft gevonden. Deze waren gelegen iets ten Westen van het reeds in 1933 ontdekte en door dr. Holwerda nader onderzocht vorstengraf. Op een plateau lagen zonder dat een verhevenheid op iets bijzonders wees, twee graven, die werden gekenmerkt door een groot aantal palen, welke oorspronkelijk in verschillende kringen de graven omringden.

100 De graven zelf bevatten duidelijk lijksproten van de dooden die in beide gevallen onverbrand en in gestrekte houding waren bijgezet. Een dezer graven had aan een der lange wanden een verbreding, waarin men als bijgave een groote versierde pot aantrof, voorzien van een afzonderlijken voet en gelijkend op een zgn. deverel-urn. Was reeds het vinden van een dergelijk stuk vaatwerk van groot belang nog meer wat dit het geval met de aangetroffen grafvormen. Het eene graf was omringd door een driedubbelen rand van rechtstaande palen, die zich bijzonder fraai in den moederbodem af teekenden door hun grijze kleur.

105 Het andere graf was veel imposanter. Hier lag een vier-, plaatselijk zelfs zesdubbele krans van dergelijke palen rondom het graf. Deze palen hebben als een sterke heining het graf omgeven. Bovendien echter liep buiten de uiterste van deze palen nog een breede ondiepe gracht, die zich inmiddels met heide had gevuld. De vorm van deze omgrenzing was een ellips, zoodat de door deze omsloten ruimte slechts gedeeltelijk door den palenkring was gevuld en voor het overige ledig was. Voor een zeer klein deel verdween deze gracht zelfs onder den wal van het tegenwoordige woonwagenkamp. Grafheuvels als deze liggen wat dateering betreft tusschen de bekerperiode en die der urnenvelden.

115 23 januari 1936 **Lezingen te Leiden**

In het Rijksmuseum van Oudheden

120 Het voorjaars-programma voor 1936 der archaeologische lezingen en cursussen, die 's avonds in het Rijksmuseum te Leiden gehouden zullen worden, is als volgt samengesteld:

- 28 Januari: Dr. W. C. Braat, Syrië en de grenzen van het Romeinsche rijk in het Oosten;
- 11 Februari: Dr. S. Loeschcke, Trier: Sieg bodenstandiger Kraft, an Rhein, Donau und Mosel über römische Weltmacht;
- 125 13 Februari: Dr. S. Loeschcke, Trier, Bedeutsame keramische Neufunde aus römischen Töpferwerkstätten in Trier.
- 3 Maart: Prof. Dr. J. A. J. Barge, Leiden, Over anthropologie en de anthropologische samenstelling van het Nederlandsche volk.
- 17 Maart: Dr. J. H. Holwerda, Grieksche sculpturen in het Rijksmuseum van Oudheden.
- 130 31 Maart: Dr. F. C. Bursch, De midden-Europesche elementen in de Mykeensche beschaving.
- Zij, die een of meer lezingen wenschen bij te wonen, gelieven zich daartoe op te geven vóór 22 Januari a.s., hetzij schriftelijk bij de Directie of door hun naam te teekenen op de daartoe bij den Museumportier gereed liggende lijst, onder bijvoeging of betaling van f 1.— per persoon voor onkosten. (Postrekening 171035). Zij ontvangen dan tijdig voor elke lezing gratis een afzonderlijke toegangskaart. Inschrijvingen voor de Najaars-lezingen 1935 zijn ook voor deze Voorjaars-lezingen 1936 geldig.
- 140 1 augustus 1936 **OUDE URNEN EN GRAVEN TE SWALMEN**
Oudheidkundige onderzoekingen door het Rijksmuseum te Leiden.
- In de afgelopen drie weken werden oudheidkundige onderzoekingen ingesteld door het Rijksmuseum van Oudheid te Leiden, onder leiding van den Conservator Dr. F. C. Bursch op de Wylerheide, Oostelijk van Swalmen. Bij de ontginningswerken, die in den
- 145 afgelopen winter aldaar plaats vonden als werkverschaffingsobject, werden aldaar eenige urnen gevonden, die dank zij de goede zorgen van het gemeentebestuur, inzonderheid Burgemeester Strens en den gemeenteopzichter Geraedts, alsmede van den Zeereerw. Heer Pinckers, pastoor te Asselt, voor de wetenschap bewaard bleven en op het oogenblik gerestaureerd worden in het Museum te Leiden, om later verdeeld te
- 150 worden onder de musea te Leiden, Maastricht en Asselt.
- Doel van het onderzoek was in de eerste plaats zoo mogelijk den omvang en den aanleg van dit urnenveld vast te stellen. Ondanks de moeilijkheden, verbonden aan het feit, dat het geheele perceel heidegrond reeds omgespit was, is men daar vrijwel in
- 155 geslaagd. Geconstateerd werd, dat het urnenveld zich oorspronkelijk in een betrekkelijk smalle strook uitstreekte langs den weg Swalmen-Brugge (Dld.) en zijn voortzetting vond in de terreinen nu ingenomen door de fabriek en de opslagplaatsen van de firma Gebrs. Terstappen. Wat den aanleg betreft, deze was betrekkelijk onregelmatig, de meestal rondom de urnenbijzettingen aan te treffen rondlopende greppels ontbraken deels, anderdeels waren zij zeer verschillend van grootte en niet
- 160 in alle gevallen cirkelrond, doch ellipsvormig. Ook bij dit onderzoek kwamen weer verschillende urnen voor den dag, die tezamen met de reeds vroeger gevonden exemplaren een duidelijk beeld gaven der verscheidenheid in vorm en versieringswijze. Alle gevonden urnen zijn fraai versierd, hetzij met diep ingekerfde geometrische ornamenten, hetzij eenvoudiger met verticale vingerindrukken. Vorm en versiering
- 165 duiden op een vroeg stadium der urnencultuur, overeenstemmend met bijv. de urnentypen, voor eenige jaren te Vlodrop gevonden. Van groot belang was het constateeren van talrijke grafheuvels in dezelfde omgeving, waarvan dit jaar een achtal werden onderzocht. Deze stammen uit een veel vroeger tijdvak en behooren tot de zgn. beker-cultuur. Afgezien van een enkele vondst van aardewerk, is dit het meest
- 170 zuidelijk gelegen punt in Nederland waar men tot op heden deze cultuur aantrof. De heuvels dienden als grafmonument voor een of zelden meerdere dooden, die in het centrum werden bijgezet en bevatten steeds de sporen van een vergane grafbouw. In de meeste gevallen was hier deze grafbouw koepelvormig, meestal uit hout gebouwd, éénmaal bijzonder fraai en duidelijk kenbaar, uit plaggen. In één geval was de houten
- 175 koepel tweemaal concentrisch ten opzichte van elkaar, in den heuvel te constateeren. Een andere heuvel vertoonde rondom de lijkkuil een krans van afwisselend dubbele en enkele palen. In het graf, dat soms niet in den vasten bodem was gegraven, werden enkele duidelijke afteekeningen der bijgezette lijken aangetroffen, in hurkhouding, met opgetrokken knieën op hun zijde liggend en steeds naar het Oosten georiënteerd.
- 180 Tweemaal kwam het voor, dat twee dooden, boven elkaar liggend, op deze wijze duidelijk aangewezen konden worden. In één der heuvels was later, nadat de oorspronkelijke houten grafbouw door vermolming was ineengestort, een doode in gestrekte houding liggend in een door vuur uitgehouden boomstam ingegraven. De vondsten waren hier zeer rijk. In totaal werden hier 11 stuks vaatwerk gevonden, w.o.
- 185 uit één graf 4 en uit de beide dubbelgraven resp. 3 en 2. Alle bekerafschraffingen hadden een gebogen S vormig profiel en waren met touwindrukken of met andere rechtlijnige

ornamenten rijk versierd.

De opgravingen werden Vrijdag j.l. bezocht door eenige Duitsche geleerden uit Bonn en Krefeld, die hun bewondering te kennen gaven voor de wijze, waarop de dikwijls weinig

190

sprekende grondsporen te voorschijn gebracht en verklaard werden.
Het volgend jaar zullen waarschijnlijk de opgravingen worden voortgezet.

14 augustus 1936 **Oudheidkundige vondsten te Swalmen (L)**

195

De laatste weken zijn te Swalmen (L) oudheidkundige onderzoekingen ingesteld op de Wijlerheide, door het rijksmuseum van Oudheden te Leiden, ander leiding van den conservator dr. F. C. Bursch.

Den afgelopen winter waren hier n.l. bij de ontginningswerken eenige urnen gevonden; doel van 't onderzoek was nu den aanleg en omvang van het urnenveld na te gaan.

200

Bij dit onderzoek kwamen weer verschillende urnen voor den dag, die tezamen met de reeds vroeger gevonden exemplaren een duidelijk beeld gaven der verscheidenheid in in vorm en versieringswijze. Alle gevonden urnen zijn fraai ingekerfde geometrische ornamenten, hetzij eenvoudig met verticale vingerindrukken.

Vorm en versiering duiden op een vroeg stadium der urnencultuur, overeenstemmend met bijv. de urnetypen, voor eenige jaren te Vlodrop gevonden.

205

Van groot belang was het constateeren van talrijke grafheuvels in dezelfde omgeving, waarvan dit jaar een 8-tal werden onderzocht.

Deze stammen uit een veel vroeger tijdvak en behooren tot de zgn. bekercultuur.

Afgezien van een enkele vondst van aardewerk, is dit het meest zuidelijk punt in Nederland, waar men tot op heden deze cultuur aantroef.

210

De heuvels dienden als grafmonument voor één of (zelden) meer dooden, die in het centrum werden bijgezet en zij bevatten steeds de sporen van een verganen grafbouw.

In de meeste gevallen was hier deze grafbouw uit hout gebouwd, éénmaal bijzonder fraai en duidelijk kenbaar, uit plaggen.

215

In één geval was de houten koepel tweemaal concentrisch ten opzichte van elkaar in den heuvel te constateeren. Een andere heuvel vertoonde rondom den lijkkuil een krans van afwisselend dubbele en enkele palen.

In het graf, dat soms niet in den vasten bodem was gegraven, werden enkele duidelijke afteekeningen der bijgezette lijken aangetroffen, in hurkhouding, met opgetrokken knieën op hun zijde liggend en steeds naar het Oosten georiënteerd. Tweemaal kwam het voor, dat twee dooden, boven elkaar liggend, op deze wijze duidelijk aangewezen konden worden.

220

In een der heuvels was later, nadat de oorspronkelijke houten grafbouw door vermolming was ineengestort, een doode in gestrekte houding liggend in een door vuur uitgeholden boomstam ingegraven.

225

De vondsten waren hier zeer rijk. In totaal werden 11 stuks vaatwerk gevonden, w.o. uit één graf 4 en uit de beide dubbelgraven resp. 3 en 2. Alle bekera hadden een gebogen S vormig profiel en waren met andere rechtlijnige ornamenten rijk versierd.

5 augustus 1937 **OUDEHEIDKUNDIGE ONDERZOEKINGEN TE SWALMEN**

230

De reeds in 1936 zoo succesvol ondernomen opgravingen Swalmen werden in de afgelopen weken voortgezet onder leiding van Dr. F. C. Bursch, conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

Dit jaar werden eenige grafheuvels op den Boschberg gelegen, als mede een drietal heuvels op de terreinen van het Kasteel Hillenraedt onderzocht.

235

De grafheuvels op Hillenraedt waren uit den vroegen bronstijd, en vertoonden gelijkenis met de verleden jaar onderzochte koepelgraven. In een der heuvels vond men zeer duidelijke sporen van in hurkhouding bijgezette lijken, in een andere lagen verbrande beenderen uitgestrooid in het graf. Belangrijk was de vondst van een drietal bronzen "Lappenbijlen" terzijde in de heuvels. Dit gebeurt zelden, dat men in

240

het Zuiden en midden des lands bronzen voorwerpen in de graven aantreft en deze bijlen van Italiaansch model, waren uitstekend geconserveerd. Evenals verleden jaar zullen deze vondsten, samen met een later bijgezette urn, verdeeld worden tusschen de

Limburgsche musea en het Rijksmuseum van Oudheden.

245

De heuvels op den Boschberg waren uit plaggen opgebouwd, en in dit exuite kon de van enkele kringen van oorspronkelijk rechtopstaande palen duidelijk worden aangetoond.

Evenwel vertoonde hier der heuvels bovendien een verschijnsel dat de juistheid van de voor ongeveer 20 jaren reeds door Dr. Holwerda voorgestelde reconstructie der

250

koepelgraven bevestigde. Immers, boven in den heuvel vindt men binnen een dergelijken dubbelen palenkring een vijftal verkoolde balken naast elkaar liggend, juist zooals men zich die bij deze reconstructie had voorgesteld. Dat de geheele koepel niet

bewaard gebleven was, lag hieraan, dat in later tijd de schedels van misdadigers, wier gebeente misschien in alle richtingen verstrooid werd, hier waren bijgezet.

De graven zelf bevatten onverbrande lijken, in iederen heuvel later ook verbrande beenderen, al dan niet in een urn, waren bijgezet.

255 Tenslotte werd op eenige punten het bestaan van Romeinsche wegen in deze omgeving aangetoond, doordat zich in het profiel wegverharding van grint en de weggreppels aan weerszijden waarvan duidelijk afteekenden.

7 augustus 1937 **RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEIDEN**

260 Verslag over 1936.

Dr. J. H. Holwerda heeft als directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden een verslag over deze instelling over het jaar 1936 uitgebracht. Daarin vindt men de klacht herhaald, dat de regering voor aankopen zoo goed als niets ter beschikking stelt zoodat het "Fonds Gildemeester" wederom bijna alle aankopen heeft bekostigd.

265 De heer W. Spijker te Amsterdam gaf opnieuw eenige interessante dingen ten geschenke o.a. een aantal gietvormen of zegels uit Tell Amarna. Ook van de heeren Chenet en dr. I. M. van der Vlerk zijn geschenken ontvangen. Van verschillende opgravingen, waarbij het Museum betrokken was, is verslag gedaan. Het museumbezit is toegenomen met verschillende voorwerpen, die bij deze onderzoekingen of door vondsten van

270 particulieren zijn verkregen; zoo een zônebekertje uit Varsseveld, een Romeinsche amphora uit Wamel; bronzen voorwerpen uit Romeinschen tijd, uit Heerewaarden;

Romeinsch en Germaansch aardewerk uit de Maas bij Lith en uit Alphen aan de Maas, een "Faltenbecher" uit Megen, Hallstatt-potjes te Oss gevonden, een bronzen Hallstatt-

275 zwaard en urnen uit de buurt van Venlo, klokbekers van een grafveld bij Swalmen. De conservator dr. F. C. Bursch en dr. W. C. Braat, conservator titulair en ook de directeur zijn blijkbaar weer onvermoeid bezig geweest om wat de grond van Nederland

in prae- en vroeghistorisch opzicht bergt, voor den dag te laten komen. Daar dr. Holwerda de laatste maanden van het vorige jaar ernstig ongesteld was, werd hij

280 vervangen door dr. W. D. van Wijngaarden. Ook door verschillende publicaties en de bekende avondlezingen in het Museum toonde de instel[l]ing haar activiteit. De bibliotheek werd met 159 nummers vermeerderd en een platencollectie van grafvondsten van Toetenchamon uit de "London News" werd overgenomen. Het totaal bezoek bedroeg 8859.

285 7 augustus 1937 **OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN TE HEYTHUIZEN**

In de Heythuizerbeek te Heythuizen heeft men oudheidkundige voorwerpen gevonden. Deze zijn afkomstig van hertshoorn, ze mogen in verband gebracht worden met overblijfselen van een paalwoningcultuur, die verwant is aan de culturen, welke in Zwitserland en Zuid-Duitschland werden geconstateerd.

290 Dr. F. C. Bursch, conservator van het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden, heeft de voorwerpen bestudeerd. Daar men reeds lang gehoopt had dergelijke voorwerpen in Brabant en Limburg te vinden, zullen de onderzoekingen worden voortgezet. De hertshoornen voorwerpen, beiteltjes, werden gevonden bij de normalisatiewerken aan genoemde beek.

295 18 mei 1938 **OPGRAVINGEN TE HELDEN-GRASHOEK**

In verband met de verschillende vondsten gedurende de laatste jaren gedaan te Helden-Grashoek (L.), waarbij urnen en andere voorwerpen uit vroegere eeuwen werden opgegraven, zullen thans onder de leiding van dr. F. C. Bursch van den

300 Oudheidkundigen dienst te Leiden, begin Juni opgravingen worden gedaan op den aldaar gevonden heuvelrug.

12 juni 1938 **OPGRAVING HELDEN-GRASHOEK**

305 Onder leiding van dr. Bursch van het Oudheidkundig Museum te Leiden is men thans te Helden-Grashoek (L.) begonnen met opgravingen op een terrein, waar den laatsten tijd meermalen oudheidkundige vondsten gedaan werden. Door het graven van een breede greppel rondom het terrein is men reeds tot de overtuiging gekomen, dat er goede resultaten zullen bereikt worden. Men verwacht over enkele dagen urnen te kunnen uitgraven, daar thans plaatsen ontdekt zijn

310 8 juli 1938 **DE OUDHEIDKUNDIGE OPGRAVINGEN TE HELDEN.**

Opnieuw belangrijke vondsten.

Ook de tweede opgraving in het urnenveld te Koningslust (gem. Helden) heeft belangrijke vondsten aan het licht gebracht. Ruim een week hebben veertien arbeiders onder deskundige leiding van dr. Bursch uit Leiden, den bodem onderzocht. De opgravingen vonden hun hoogste bekroning in het blootleggen van een koepelgraf, dat nog duidelijk de kenmerken van een oude begraafplaats droeg.

In dit koepelgraf bevonden zich een zevental urnen, waaronder verschillende van

320 zeldzame vorm, verder een klokbeker, een steenen mes en diverse steenen pijlpunten. De vondsten dragen duidelijk het stempel van hun periode. Zoo zijn er thans urnen gevonden van 1000, 400-500 en 300 jaar voor Christus. Jammer was het, dat de terreinen waarin de opgravingen gedaan werden, eerst reeds gedeeltelijk waren omgegraven door ondeskundigen. De vondsten zullen opgezonden worden naar Leiden ter restauratie, waarna zij een bestemming krijgen.

325 28 september 1938 **Oudheidkundige vondsten te Swalmen**

ROMEINSCH E PANNENOVENS BLOOTGELEGD.

330 In de afgelopen weken werden in de gemeente Swalmen op verschillende plaatsen oudheidkundige onderzoekingen verricht, uitgaande van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, onder leiding van dr. F. C. Bursch, conservator dezer centrale instelling. In aansluiting op de onderzoekingen van 1936 en 1937 werden allereerst twee grafheuvels afgegraven, die in boomkisten bijgezette verbrande menschenbeenderen bevatten. Hierdoor werd de reeks der verschillende grafvormen vanaf omstreeks 1800 v. Chr., voordien reeds in deze gemeente aangetoond, verder vervolledigd, zoodat men 335 hier vanaf dit jaartal een voortdurende bewoning kan aannemen tot in de Romeischen tijd.

340 Uit laatstgenoemd tijdvak, meer in 't bijzonder uit de 2e eeuw onzer jaartelling, dateerden de resten eener Romeinsche villa, met welwillende toestemming van den eigenaar, den heer Finken, op zijn buitengoed "Groenewoud" opgegraven. Deze woonresten lagen aan de Swalm, dichtbij den in 1937 aldaar aangetroffen Romeinschen weg.

345 In de buurtschap "Middelhoven" eindelijk konden 3 Romeinsche pannenovens uit het laatste gedeelte der 2e eeuw worden blootgelegd, de eerste vondsten van dien aard in Limburg. Deze ovens waren buitengewoon goed geconserveerd, zoodat tal van details beter dan elders bestudeerd konden worden. Het centrale rookkanaal en de zijwaarts schuin naar boven loopende zijkanalen waren aan een zoodanige hitte van het laaiende vuur blootgesteld geweest, dat hun wanden met een vrij dikke laag groen of blauw glazuur van fraaie kleuren was bedekt. Dit vuur bereikte het te bakken materiaal, dat op een kleivloer erboven stond, door tal van kleine ronde openingen in die vloer. Het 350 geheel was oorspronkelijk overwelfd, in welke overkapping ook gaten uitgespaard moeten zijn geweest voor het ontsnappen van de rook. Ten slotte waren die ovens tezamen overdekt met een op palen rustende kap, waarvan echter slechts de groote steenen, waarop de steunpalen rustten, in een vierkant werden teruggevonden. In deze ovens, die elkaar ten deele bedekten, en dus na elkaar in gebruik waren (eerst twee 355 kleinere, daarna de grootere) werden behalve enkele scherven, ook de puduets dezer industrie, pannen, vloertegels, verwarmingsbuizen, enz. aangetroffen. Op enkele pannen kwam een inscriptie voor, op anderen de indrukken van een Romeinsche spijkerschoen en van een hond- of vossepoot. Een rijtje afgewerkte tegels rustte nog op de plaats, waar een der dekpalen had gestaan, gereed om naar de afnemers vervoerd te worden.

360 Deze groote en bloeiende industrie, waarvan de erfgenamen in Swalmen van heden van dezelfde kleipannen enz. maken, heeft dus blijbaar onverwachts zijn bedrijf gestaakt. In de nabijheid van de ovens werd de kleikuil aangetroffen, terwijl althans ten deele de grondstof in de onmiddellijke omgeving aan de Swalmen moet zijn gewonnen. Waar het 365 hier een zoo uitstekend geconserveerd en uit historisch oogpunt belangrijk object betrof, het eerste van dien aard in Limburg gevonden, was de belangstelling van de zijde der huidige indutrieelen in Limburg, evenals van de bevolking van Swalmen zelf, zeer groot.

370 19 augustus 1939 **De vervalsching van prae-historische voorwerpen.**

Een arrestatie te Putten.

375 In ons blad van gisteren is reeds uitvoerig melding gemaakt van de vervalsching van prae-historische voorwerpen op de Veluwe, welke als echt in den handel zijn gebracht en waarvan reeds velen het slachtoffer zijn geworden.

380 Een der slachtoffers was de gepensioneerde onderwijzer Z. te Lunteren, die voor een bedrag van ongeveer f30 aan z.g. prae-historische voorwerpen had gekocht van een zekeren H. de R. te Putten, die ze beweerde uit den grond te hebben gehaald. Dr. F. C. Bursch, conservator van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, die thans te Lunteren de opgravingen leidt op het landgoed "de Valk", had evenwel de onechtheid er van vastgesteld, meldt de "N. R. Crt.". De heer Z. heeft thans een klacht bij de politie te Ede ingediend en als gevolg daarvan is door den commissaris van politie aldaar, den heer H. P. J. Hulsman, tezamen met den brigadecommandant der Rijksveldwacht te Putten een onderzoek ingesteld.

Bij de R. werden nog eenige nagemaakte prae-historische voorwerpen gevonden, doch hij

385 hield vol, dat deze, evenals de verzameling, welke hij aan den heer Z. had verkocht, echt waren. Er is proces-verbaal tegen hem opgemaakt wegens oplichting. Het is de vraag, of men in de R. den hoofddader der vervalschingen dan wel een handlanger moet zien, die voor het aan den man brengen van de vervalschingen zorgde, door ze bij opgravingen in den grond te ontdekken. Hij had dat ook te Lunteren gedaan
390 en daar was onmiddellijk twijfel gerezen aan de wetenschappelijke waarde van zijn beweerde vondsten, zoodat hij met zijn werkzaamheden moest ophouden. Inmiddels had hij echter reeds aan den heer Z. een verzameling van de voorwerpen verkocht, waaronder eenige bekers, een kralensnoer en een vuursteenbeitel, welke alle valsch waren gebleken.
395 Het vermoeden is niet ongegrond dat hij ze van een ander betrok, die op groote schaal deze voorwerpen vervaardigde. Naar de herkomst stelt de politie thans tevens een onderzoek in.

1 juli 1940 **14 Dagen na het begin van de oorlog wordt deze Bursch**
400 benoemd tot hoofd van een commissie voor oudheidkundig bodemonderzoek. Er wordt direct gerept over Germaansche cultuur en men wil een inventarisatie maken per gemeente van vondsten die zich bij particulieren bevinden. En bovendien: *Betreft het daarenboven unieke vondsten van waarlijk nationale beteekenis, dan zullen wij vanzelfsprekend moeite doen om deze voorwerpen een plaats te geven in het*
405 *Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, eventueel door ruiling met andere museumstukken, maar de hoofdoorzaak waarom het ons te doen is, is een volledig overzicht te hebben van hetgeen de Nederlandsche bodem aan archaeologica heeft opgeleverd en nog zal opleveren.*

410 10 augustus 1940 **OPGRAVINGEN IN NOORD-LIMBURG**
Tal van belangrijke vondsten. Veel ging verloren.
De oprichting van het Rijksbureau voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, eenige weken geleden, is in de kringen van belanghebbenden in Noord-Limburg met groote instemming
415 ontvangen. Dit misschien wel in de eerste plaats hierom, omdat het nu tot het verleden zal gaan behooren, dat door onbevoegden opgravingen kunnen worden verricht met het gevolg, dat belangrijke terreinen voor het doen van opgravingen verloren gaan.
In Limburg zijn in de laatste halve eeuw steeds meer terreinen ontgonnen. Bovendien werden zeer vele heuvelranden van hoogterrein afgegraven. Dit is vrijwel steeds
420 geschied zonder dat ook meer eenigszins werd gelet op de al dan niet belangrijkheid van deze terreinen in oudheidkundig opzicht. Behalve dat Limburg daardoor aan schoonheid heeft ingeboet - het heuvelachtige, dat hier aan het landschap zoo'n apart cachet gaf, verdween - heeft het daardoor ook ingeboet aan belangrijkheid. Zulke afgegraven terreinen immers bezaten dikwijls een eigen geschiedenis, welke voorheen
425 tot den natuurliefhebber sprak, maar thans zoo goed als waardeloos voor hem is geworden. Sommige dezer terreinen zijn kunstmatige hoogten - b.v. grafheuvels - meerendeels zijn het echter natuurlijke hoogten, die veelal in lang vervlogen tijden door den mensch zijn betreden: de mensch heeft er geleefd en gewerkt zijn sporen achter gelaten.
430 Vooral in de jaren, dat in Limburg groote werken werden verricht - het aanleggen van spoorlijnen, het graven van kanalen e.d. - zijn niet alleen daarbij vele hoogten afgegraven, welke in het traject lagen, maar ook vele ver er van verwijderde hoogten, die als zanddepôt beschouwd en vergraven werden. Vanzelfsprekend zijn in dien tijd af
435 en toe vondsten gedaan, die de aandacht trokken. Deze belangstelling zakte echter spoedig. De vondsten werden n.l. vroeger niet voldoende bestudeerd. Men stelde zich tevreden met het verzamelen van die gevonden voorwerpen, - meestal alleen de gave, zooals urnen en wapens. Scherven vond men van geen belang. Evenmin als de vondstomstandigheden, welke voor de deskundigen thans een bijzondere beteekenis zouden hebben. Tengevolge van al deze omstandigheden is het mogelijk geweest dat men tot
440 voor kort o.a. van meening was, dat het vuursteen zoo goed als uitsluitend in Zuid-Limburg werd geslagen en van daar in voor-historische tijden werd verhandeld naar andere terreinen, waarbij men ook het overige gedeelte van Limburg meende te mogen rekenen. De onderzoekingen van den heer L. D. Keus te Venlo, die als archeoloog en berichtgever van het Rijksmuseum opgravingen doet in Noord-Limburg en Oostbrabant,
445 hebben onomstootelijk de onhoudbaarheid hiervan aangetoond wat betreft de omgeving van Venlo en verren omtrek. De laatste zes jaar heeft hij hier tal van opgravingen gedaan en daarbij is hij tot de conclusie gekomen, dat hier wel degelijk vuursteenateliers geweest zijn, die blijkbaar eeuwen lang in gebruik zijn geweest: verschillende al van ongeveer 20.000 vóór Chr. of nog eerder tot aan het neolithicum,
450 anderen ook nog daarna.

Deze ateliers zijn alle gelegen op hooge terreinen, bijna steeds op vlakke toendrabanken. Ze zijn als regel niet lager dan 20 meter boven A.P. en ze vielen daardoor – vooral als ze nabij bewoonde oorden lagen of nabij straatwegen, spoorbanen, e.d. – ten offer aan afgravingen als zanddepôt. Voor wegenbouw, ophooging van terreinen, steenfabricatie e.d. zijn al deze plaatsen geheel of ten deele vernield. Van al de ateliers, die de heer Keus tot nog toe heeft kunnen ontdekken, is er thans geen enkele meer intact: bijna alle zijn geheel afgegraven of vergraven. De ateliers bezaten elk meer dan een slagcirkel (slagplaats). Op de grootere ateliers werden nog vier of vijf slagplaatsen gevonden, wat niet uitsluit dat er nog meer geweest kunnen zijn. Ze zijn allemaal gelegen nabij terreinen, waar van nature vuursteenklompen gevonden werden, alsook stukken (kalkzand) Devongesteente. Die oudste bewoners hebben die beide gesteenten verwerkt en wel klein gereedschap (mikrolithen) en grootere stukken gereedschap van Devongesteente. Behalve vele geslagen vuursteen en verschillende grootere werktuigen en werksteenen van Devongesteente werd hier een knot gevonden, welke voor de zalmvisserij gebruikt is en soortgelijk is aan die, welke aan den Maaskant werd gevonden: dit is een vondst van zeer groote beteekenis. Ateliers werden gevonden – thans zijn ze, zooals gezegd, alle zoo goed als geheel vergraven – ten N.O. van Venlo twee groote en drie kleine; een bij Ossenbergh en een bij Lomm en een bij de sluis te Belfeld. Slagcirkels werden gevonden te Lottum, Molenbosch en Hout. Zoowel aan den Oost- als aan den Westkant van de Maas liggen op eenigen afstand hoogteruggen, die thans hoe langer hoe meer in cultuur worden gebracht. Deze hoogteruggen zijn bijna steeds plaatsen, waar in vroeger tijd menschen woonden of begraven werden. De woonplaatsen van vóór Christus (inheemsche bevolking) lagen volgens de onderzoekingen van den heer Keus bijna steeds halverwege de helling. Twee daarvan lagen zoo laag, dat een wal van een meter noodig was om de bewoners tegen hoogen waterstand te beschutten. Deze vondsten van archeologisch groote beteekenis zijn beide geheel afgegraven voor zandwinning. De een ligt halverwege den weg Grubbenvorst-Blerick; de andere halverwege den weg Belfeld-Reuver.

Bij het in cultuur brengen van grond werd aan den Westkant van de Maas op een hoogterug een La Taine-woonplaats gevonden. In het algemeen kan gezegd worden, dat de hoogterug van Kessel-Eych tot Baarlo een onafgebroken reeks urnenvelden is, waar allerlei materiaal is te vinden. Deze hoogterug wordt steeds meer in cultuur gebracht, hetgeen gaat ten koste van veel vondsten. Uit dit alles blijkt hoe zeer het noodig is, dat het verwerken, vergraven, of in cultuur brengen van terreinen, die in oudheidkundig opzicht van beteekenis kunnen zijn, geschiedt onder deskundig toezicht, zoodat vondsten en vondst-omstandigheden ter kennis van het rijk kunnen worden gebracht.

490 20 september 1941 **OPGRAVINGEN TE KESSEL-HOUT**

De laatste weken is het Rijksmuseum van oudheden onder leiding van dr. Bursch bezig geweest met opgravingen onder Kessel in Limburg. Op een terrein, al eenige jaren geleden gemeld door een correspondent van het museum, den heer Keus uit Venlo, had men tijdens de mobilisatie bij militair graafwerk Romeinsche muurfundamenten ontdekt. Bij het thans ondernomen onderzoek bleek, dat men te doen had met de fundamenten van een vrij groot maar eenvoudig gebouw uit Romeinschen tijd. De groote massa gevonden houtskool wijst erop, dat op deze fundamenten een houten bovenbouw heeft gestaan; trouwens ook enkele groote nagels, die hierbij gebruikt waren, zijn teruggevonden. Dit gebouw is door brand vernield. Later is op dezelfde plaats een veel kleiner gebouwtje opgetrokken, waarvan men eveneens de fundamenten heeft gevonden, ook uit den Romeinschen tijd. Het gevonden aardewerk was in hoofdzaak Romeinsch, terwijl er ook eenige inheemsche stukken onder waren. Op grond van het aardewerk kunnen beide gebouwen gedateerd worden in de derde eeuw n. Chr. Munten werden ditmaal niet gevonden. Wel bleek, dat op een naburig terrein telkens Romeinsche munten gevonden zijn, die – zooals vanzelf spreekt – voor de dateering van het grootste belang zijn. Vaak zijn deze munten ver onder de waarde verkwanseld. Zooals meestal, bleek dus ook hier weer, dat het en in het belang van de wetenschap en in het belang van den vinder is, als vondsten – en dit geldt natuurlijk evenzeer voor munten als voor andere oudheden zooals urnen enz. – gemeld worden aan het Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg, Leiden, daar het als niet-deskundige ondoenlijk is de waarde van zulke vondsten te bepalen. Het ligt in de bedoeling [het] onderzoek volgend jaar voort te zetten op het aangrenzende terrein, waarop bij een proefgraving eveneens panstukken, fundeeringen en zelfs brokken muurschilderwerk gevonden zijn.

515 6 augustus 1942 **Nieuwe wegen bij het archeologisch bodemonderzoek**

VERDEELING DER PROVINCIE IN ARCHEOLOGISCHE RESSORTEN MET ALS CENTRA DE STREEK-MUSEA

De instelling van archeologische ressorten met als middelpunt de verschillende streek-musea, beteekent een belangrijke vooruitgang op het gebied van het methodisch bodemonderzoek naar monumenten van geschiedkundige waarde. Deze reeds lang
520 voorbereide regeling is van kracht geworden door een beschikking van den secretaris-generaal van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming d.d. 31 Juli jl. Hiermede is een wettelijke grondslag gelegd voor een regeling die reeds geruimen tijd was ontworpen en die men zou kunnen beschouwen als een decentralisatie-
525 maatregel op archeologisch gebied. Voorheen immers werden de meeste opgravingen op grotere schaal uitsluitend verricht onder auspiciën van het Oudheidkundig Museum te Lelden of het Archeologisch Instituut te Groningen. Deze twee universitaire instellingen beschikten over het noodige wetenschappelijk en praktisch geschoolde personeel en genoten bovendien Rijkssteun. Maar buiten deze instellingen kon ieder op eigen gelegenheid opgravingen verrichten als hij van den eigenaar van den grond
530 verlot kreeg en over tijd en middelen beschikte om het werk tot een goed einde te brengen. Op deze wijze was het nogal een kostbare liefhebberij en de kennis van de geschiedenis van ons gewest (en we denken dan met name aan de pre-historie) danken wij aan die voortvarende en deskundige mannen, die gaarne hun offer van tijd en geld er voor brachten. Dat er voor Limburg nog vrij veel behouden bleef van datgene wat in
535 den loop der tijden uit den bodem te voorschijn kwam, danken we ook aan deze mannen. Want zoo gauw als Leiden of Groningen er aan te pas kwamen (en dit was vooral het geval bij veelbelovende exploraties), dan gingen de voorwerpen uit den Limburgschen grond regelrecht naar deze centrale verzamelplaatsen, terwijl de plaatselijke instellingen in het gunstigste geval met een gipsafgietsel werden gelukkig gemaakt.
540 Dit alles nu is gewijzigd door de officieele erkenning van de streek-musea als toezichhoudende organen bij opgravingen in het onder hen ressorterende gebied. Bij voorgenomen bodemonderzoek moet het streek-museum erin gekend worden, terwijl de vondsten ter zijner beschikking moeten worden gesteld. Deze belangrijke taak heeft het museum gemaakt tot het middelpunt van het geschied- en oudheidkundig leven in een
545 bepaalde streek. Het is daardoor officieel erkend. Als overkoepelende organisatie houdt het Provinciaal Geschied- en Oudheidkundig Genootschap die gebieden voor zich gereserveerd, welke niet aan een streek-museum werden toegewezen. Het Genootschap wordt tevens de verbindende schakel met de centrale musea te Leiden en Groningen. De taak van het Genootschap is gedelegeerd aan de archeologische sub-commissie voor de
550 provincie Limburg, die onder de beproefde leiding staat van dr. H. J. Beckers Sr. te Beek. De hoofden van de verschillende streek-musea zijn qualitate qua corresponderend lid der sub-commissie en houden deze door regelmatige toezending van berichten en verslagen op de hoogte van den stand der opgravingen in hun archeologisch ressort. Volgens de hierboven genoemde beschikking van den secretaris-generaal van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming zijn
555 deze archeologische ressorten aan de met name genoemde streek-musea als volgt toegewezen:

- 1o. Het Provinciaal Oudheidkundig Museum van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te MAASTRICHT, met als ressort de geheele provincie Limburg en in het
560 bijzonder Zuid-Limburg, in het Noorden tot en met de gemeente Bunde, Meerssen, Valkenburg-Houthem, Hulsberg, Klimmen, Schin op Geul, Wijlré en Wittem;
- 2o. Het Gemeentelijk Oudheidkundig Museum te HEERLEN, met als ressort de gemeenten Schinveld, Merkelbeek, Brunssum, Amstenrade, Hoensbroek, Nuth, Schimmert, Wijnandsrade, Voerendaal, Simpelveld, Bocholtz, Heerlen, Scheijdt, Kerkrade,
565 Eijgelshoven en Ubach over Worms.
- 3o. Het "Museum Dokter Beckers" te BEEK, met als ressort de gemeenten Geulle, Ulestraten, Spaubeek, Beek, Elsloo. Stein, Urmond, Geleen en Schinnen;
- 4o. "Museum Het Land van Sittard" te SITTARD, met als ressort de gemeenten Sittard, Munstergeleen, Oirsbeek, Bingelrade, Jabeek. Limbricht, Born, Obbicht en Papenhoven,
570 Grevenbicht, Susteren, Roosteren, Nieuwstadt, Ohé en Laak, Echt, Stevensweert, Montfort en Posterholt;
- 5o. Het Stedelijk Museum te WEERT, met als ressort de gemeenten Neeritter, Ittervoort, Hunsel, Grathem, Baexem, Heythuysen, Stramproy, Weert en Nederweert;
- 6o. Het Gemeentelijk Museum te ROERMOND, met als ressort de gemeenten Roermond,
575 Haelen, Horn, Beegden, Herten, Maasbracht, Linne, Odiliënberg, Melick en Herkenbosch, Vlodrop, Maasniel, Swalmen, Buggenum, Nunhem, Neer, Beesel, Heythuysen, Roggel, Meijel, Grathem, Heel en Panheel, Wessem, Thorn en Ittervoort;
- 7o. Het Folkloristisch Museum van het monumentale kerkje te ASSELT, met als ressort de gemeenten, vermeld onder 6o;
- 8o. De Tegelsche Oudheidkamer te TEGELEN, met als ressort de gemeenten Tegelen, Venlo
580 Belfeld, Arcen en Velden, Maasbree, Helden, Horst en Sevenum;
- 9o. Het Gemeentemuseum te VENLO, met als ressort de gemeenten, vermeld onder 8o., en

met de bepaling, dat de erkenning ingaat op den dag, dat het museum zal zijn gesticht.

585

26 mei 1943 **Opgravingen in Oekraïne**

Onder leiding van dr. Bursch

De persdienst Van de Ned. Oost-Compagnie schrijft:

590 Op initiatief van den "Bezirkskommissar" van Dnjepropetrowsk zullen binnenkort oudheidkundige opgravingen verricht worden in de bocht van den Dnjepr, tusschen Dnjepropetrowsk en Saporosje. Er liggen hier een aantal Skytische dolmen, terwijl vrij uitgestrekte Gothische grafvelden in dezelfde streek aanwezig zijn. Vooral deze laatste kunnen een uiterst waardevolle bijdrage leveren voor de kennis der eerste Gothische vestigingen in deze gebieden

595 Het mag als een eer voor de Nederlandsche wetenschap beschouwd worden dat de directeur van het Rijksbureau voor Oudheidkundig bodemonderzoek, dr. F. C. Bursch, voor het doen van opgravingen ter plaatse is aangezocht. Dezer dagen is dr. Bursch met enkele assistenten naar het Oosten vertrokken. Door het departement van opvoeding, wetenschap en cultuurbescherming is hun voor deze reis verlof verleend

600 Waar het hier niet alleen een algemeen Nederlandsch wetenschappelijk belang betreft, maar tevens een belangrijk Nederlandsch aandeel in de ontsluiting van het Europeesche Oosten, heeft de studie-afdeeling der Nederlandsche Oost-Compagnie haar bijdrage tot het welslagen der onderneming geleverd door dr. Bursch van een volledige wetenschappelijke en velduitrusting te voorzien en hem verder bij zijn reis

605 behulpzaam te zijn.

5 juni 1943 **NIEUWS UIT EMMEN**

Naar men ons mededeelde, zal de heer dr. Bursch te Leiden, dit jaar geen werkzaamheden alhier verrichten, daar hij binnenkort met zijn staf naar de Oekraïne vertrekt voor oudheidkundige opgravingen.

610

11 juni 1943 **Een Nederlandsche archaeoloog in De Russische Steppe**
IMPRESSIES VAN EEN REIS NAAR ZUID-RUSLAND

615 Wij vormden een levend blijk van de Germaansche samenwerking en lotsverbondenheid, zooals we ons op het station Charlottenburg te Berlijn verzamelden: een Deutsche Untersturmführer der Waffen-SS., een Russische professor van Deutsche afstamming uit Dnjepropetrowsk, een Deensch medewerker, die een actief Deensch nationaalsocialist blijkt, en wij drieën Nederlanders. De Rus was zwijgzaam, diep onder den indruk van al het in Duitschland beleefde, waar hij ontdekt had, dat niet alleen de cultuur en de wetenschap op zoo veel hooger peil stonden dan bij hem thuis, doch dat ook de individueele vrijheid onvergelykbaar veel grooter was dan in het Roode Rusland. De Deen levendig, vol geest, en een ideaal reisleader als het betrof voor het heil van den inwendigen mensch te zorgen, of anderszins onze belangen te behartigen. Van den Untersturmführer hooren wij veel van onze plannen en vooruitzichten en met spanning

620 zien we het vreemde land tegemoet. Intusschen snelt de trein, stipt op tijd, voort door het prachtige goed gekultiveerde land van de Neumark, West-Pruisen en den voormaligen Poolschen Corridor. Daar zien wij, wat eeuwenlang werkzaam geweest zijnde Germaansche vlijt en Germaansche cultuur vermochten.

625 Want zijn we de voormalige Poolsch-Deutsche grens voorbij, dan is het ook uit met alles, wat een Germaansch landschap zoo aantrekkelijk maakt. Zeker, de grond is niet minder vruchtbaar, de gewassen op den akker staan er voor het oog niet slechter bij, maar de ordenende, zindelijke, waarlijk zorgende hand schijnt te ontbreken. Armelijke huizen, smerige wegen overheerschen. Al degenen, die in Nederland nog tegenover de Duitschers als tegenover vreemdelingen staan, zou men wel dit verschil willen laten

635 zien, dit verschil tusschen Germanje en het Slavendom, tusschen vooruitstrevende cultuur en achterlijke vuilheid. Gaarne gelooven wij, dat de Poolsche adel, en misschien ook een deel van den Poolschen middenstand, volgens onze begrippen misschien een in vele opzichten behoorlijke beschaving bezaten, maar de massa der Poolsche bevolking leefde in omstandigheden, zóó gespeend van alles wat ons westerling gen het leven waard maakt, dat wij ons er vanuit de verte geen voorstelling van kunnen maken.

640 Warschau, zwaar geteisterd, passeeren wij tegen den avond. Tijdens het lange oponthoud op het station ontvangen wij de soldatenrantsoenen, die ruim en van uitstekende kwaliteit blijken te zijn. Den volgenden morgen vroeg passeeren wij de Russische grens en na overstappen te Kowel komen wij eindelijk in Rowno aan. Voor enkele zakelijke regelingen blijven wij een nacht hier en we vinden een ongezochte gelegenheid, aldus het leven in een Russische stad, al is het dan ook in voormalig

645

Poolsch gebied, gade te slaan.

650

Rowno ligt aan den noordwestelijken rand van de Oekraïne.

Wanneer wij het station verlaten, bespeuren wij meteen de gevolgen van den oorlog, die hier in al zijn felheid gewoed heeft. Komen wij de stad binnen, dan valt daar tenslotte de verwoesting weer erg mee. Er is toevallig markt en de panjewagens, met stroo bedekt en door twee magere paardjes getrokken, brengen de boeren naar de stee. De stad bezit één geasfalteerde straat, n.l. de hoofdweg, die de Oekraïne met Midden-Europa verbindt. De rest is vuil, hobbelig wat het plaveisel betreft en de huizen zijn schots en scheef en volmaakt willekeurig neergezet, het geheel onbeschrijfelijk veel primitiever dan het minste dorp bij ons of in Duitschland. Lang voordat wij bepalingen hadden, regelende de rooilijn, de wijze van bebouwing enz., wisten onze boeren reeds, dat orde en regelmaat in den dorpsaanleg een eerste vereischte waren om het geheel naar hun smaak en bewoonbaar te doen zijn. Van dezen gedachtengang is ieder Nederlandsch dorp, met bijv. een brink als middelpunt, het uitvloeisel. Niet aldus in Rowno. Er is één vierkante ruimte, willekeurig midden in de stad, waar markt wordt gehouden en verder treffen wij een wilde aaneenschakeling van huizen en straten aan.

660

Prachtig is de Russische witte kerk met haar groene torens, waarbinnen wij 's avonds een dienst bijwonen, tamelijk druk bezocht en waarvan door den schitterenden koorzang a capella een groote wijding uitgaat. Op de trappen der kerk zitten de bedelaars.

670

Den volgenden morgen, als we ons kwartier verlaten, is, er op den hoofdweg een ongeluk gebeurd: een klein figuurtje, vermoedelijk nog een knaap van wellicht veertien jaar, ligt daar bewegingsloos, zwaar gewond, althans bewusteloos, terwijl een vrachtauto en een panjewagen staan te wachten. Niemand bekommert zich om den gewonde, die blijkbaar door den inheemschen chauffeur van den auto is aangereden, doch iedereen schreeuwt tegen elkaar, vermoedelijk over de schuldvraag, terwijl het slachtoffer daar roerloos moet blijven liggen, totdat eindelijk een ruwe kerel hem onder de armen neemt en hem meer sleurt dan draagt naar den auto, die hem vermoedelijk naar het ziekenhuis zal brengen. Het Rusland, waar de individueele mensch niets is, heeft zich aan ons geopenbaard...

675

Den volgenden morgen gaan we op de bonnefooi naar het station en waarlijk, wij hebben geluk! We snappen een goederenwagen, die in zijn eentje, door de locomotief getrokken, ons net nog meeneemt naar het spoorwegknooppunt Sdolbunow. En daar staat een andere trein naar ons doel: Dnjepropetrowsk, gereed. In dezen oorlogstijd geldt het, alle gelegenheden waar te nemen, die zich maar voordoen, want op deze wijze winnen wij ongeveer 10 uur reizen. In den goederenwagen, waarvan de bodem met stroo is bedekt, brandt een lekker kachelkje, want het is dezen Meimorgen nog kil en koud van den regen.

685

Gisteravond zaten Deen en Hollanders ook bij de Russische kachel bijeen en spraken over de Germaansche samenwerking. Tegenover de Russische ruimte vallen alle moeilijkheden, ontstaan door de menschelijke onvolkomenheden, eerezucht, tactloosheid, eigenbaat vooral, in het niet, want hier pas voelt men de gemeenschappelijke roeping: aaneengesloten de Oost-Europeesche ruimte te doordringen met alles, waarover Duitschers en Nederlanders gemeenschappelijk beschikken, eigenschappen, die deze ruimte slechts tot zegen kunnen zijn!

690

Op onze verdere treinreis passeeren wij tusschen Shitomir en Berditsjef

de grens van de eigenlijke Oekraïne, het land van de Zwarte Aarde. Ongeloofelijk vruchtbaar is dit land, met zijn metersdikke, pikzwarte humuslaag, ontstaan door eeuwenlang durende woudrijkdom, boven de los en de mergel, op zichzelf reeds zoo vet en vruchtbaar. Buitengewoon intensief is dit jaar de bewerking: slechts 14% van de oppervlakte is onbebouwd, de rest van de onafzienbare vlakten, dagen sporens ver, is geheel ingezaaid met alle producten, waaraan Europa zoo'n behoefte heeft, of, als het laaggelegen landerijen betreft, zien wij er groote kudden runderen en paarden grazen, als in de Hongaarsche poesta's.

700

Daarbij is het landschap geenszins eentonig. Zacht glooiende hellingen, machtiger, maar verder veel gelijkend op die van Zuid-Engeland, wisselen elkaar af. Hier en daar vinden wij wat bosschen en prachtige vergezichten onder de voorjaarsluchten boeien telkens weer ons oog. Schitterend is inzonderheid het naderen van den Dnjepr, die zich in vele kronkels door dit landschap slingert en thans prachtig belicht wordt. Dit land bezit een overweldigende grootschheid door zijn afmetingen en is tegelijk zoo liefelijk, dat het daardoor niet afschrikwekkend werkt.

710

Dnjepropetrowsk heeft zeer geleden door den oorlog.

In tegenstelling met Rowno is het overigens een royaal aangelegde stad met breede

715 straten en vele boomen (vooral bloeiende acacia's!) en parken. De trams rijden gedeeltelijk nog (andere staan als wrakken bij het station), maar het hoofdbeeld van het verkeer wordt gevormd door de weermacht, die vaak in lange colonnes deze stad achter het front doortrekt. We zien ook tal van uniformen, die wij tot dusverre nog niet kenden: Roemenen, Italianen, Hongaren, Kroaten en ook Oekrainers en Russen naast
720 alle verdere bondgenooten van het Rijk loopen door de straten. Ook Nederlanders ontmoeten wij, evenals trouwens reeds te Rowno. Ditmaal zijn het jongens, die bij het N.S.K.K. dienen. Zij zijn zielsvergenoegd, als ze bij ons op de tram een praatje komen maken en vol lof over de verzorging. Als een Hollandsche jongen van 18 of 20 jaar zegt, dat hij het eten niet opkan, dat hem voorgezet wordt, dan behoeft dat
725 verder geen commentaar.

Als wij Zondagsmiddags aankomen, is er op de Breede Straat net pantoffelparade. De Oekrainers maken een uitstekenden en door en door Europeeschen indruk, in tegenstelling tot de eigenlijke Russen. Dnjepropetrowsk bezit meerdere kerken, maar degeen, die wij bezoeken, is geheel
730 verwaarloosd en was als suikerpakhuis in gebruik. Wel hangen er thans alweer een groot aantal ikonen, maar toch krijgt men hier sterk den indruk, dat in tegenstelling tot Rowno de godsdienst voor de (vervolg op pag. 357 onderaan) bevolking van deze industriestad niet veel beteekenis meer heeft.

Wij beleven den laatsten regentijd vóór het begin van den heeten zomer. De soms tamelijk steile straten der stad vormen na slagregens terstond de beddingen van ruischende bergbeken, die bovendien een deel der zwarte aarde als modder met zich
735 voeren. Voetgangers kunnen de straten al spoedig niet oversteken, motorfietsen stokken, auto's spuiten fonteinen op. Nog uren er na ligt de vuile modder in de straten, de rails van de trams zijn onderspoeld en vormen voor het verkeer moeilijk te nemen obstakels, groote omwegen moet de voetganger altijd nog maken, om droogvoets thuis te komen. Buiten de stad doen diepe kloven degevolgen der erosie zien, die door zulke tropische regenbuien ontstaat. Door de sterke ontbossching onder de Sowjets van het oorspronkelijk zeer woudrijke Dnjeprgebied wordt de erosie tot een
740 groot gevaar, ook voor de spoorlijn, maar in hoofdzaak voor de akkers, waarvandaan de vruchtbare zwarte humus wordt weggespoeld.

Als wij 's morgens Dnjepropetrowsk verlaten, komen we met onzen auto ook terstond in aanraking met de Russische wegen: breede vlakten, opengelaten tusschen de velden, met talrijke diepe wielsporen naast elkaar, als gigantische Hessenwegen, doch onuitsprekelijk modderig en vol kuilen. Van de auto's wordt het uiterste gevergd,
750 evenals van de chauffeurs. Kort daarop rijden we weer in dit land der tegenstellingen over een tamelijk goeden asfaltweg in de richting Saporozje, tot wij, naar het westen afbuigend, eindelijk ons einddoel: Solonje, bereiken.
F. C. BURSCH.

755 *Naar men uit de dagbladen reeds heeft vernomen, verricht de Directeur van het Rijksinstituut voor oudheidkundig Bodemonderzoek, Dr. F. C. Bursch, op uitnoodiging van den commissaris-generaal van Dnjepropetrowsk, opgravingen te Solonje, per panjewagen één dag reizen van Dnjepropetrowsk verwijderd, in de binnenbocht van de Dnjepr. Dr. Bursch heeft beloofd ons zoo nu en dan zijn ervaringen en belevenissen voor de lezers van "De Waag" op schrift te stellen; het eerste artikel, kort na
760 aankomst te Dnjepropetrowsk geschreven, ontvingen wij per koerier juist voor het ter perse gaan van dit nummer. Wij haasten ons het onzen lezers hierbij voor te leggen. De Nederlandsche bijdrage aan de ontsluiting van het Oosten bestaat niet alleen uit den inzet van arbeidskracht en kapitaal, maar evenzeer uit geestelijken arbeid. Het mag groote voldoening wekken, dat reeds thans ook de Nederlandsche wetenschap tot het leveren van haar aandeel is in staat gesteld. REDACTIE.*

2 juli 1943 **Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe**

DE OEKRAÏNE IN DE OUDHEID

770 Een ieder, die wel eens naar Berlijn gespoord is, weet, dat hij, met uitzondering van de zgn. Porta Westfalica, voortdurend door hetzelfde, tamelijk vlakke land gereden kwam, waaruit het "Nederlandsche" karakter van het land, zoowel in de weidegronden alsook in de Veluwe-achtige heuvelgebieden duidelijk blijft spreken.

Gaat men nu verder Oostwaarts, hetzij noordelijk door den voormaligen Poolschen
775 corridor, of direct via Breslau en Posen, Rusland binnen, dan blijft het betrekkelijk vlakke karakter van het land bewaard, tot dit tenslotte ongemerkt in de steppe overgaat. Pas in de Oekraïne wordt het land sterker heuvelachtig, maar niettemin is er ook hier geen gebergte van eenige importantie tot het Jailagebergte op de Krim, en tenslotte den Kaukasus in het Zuiden en den Oeral in het Oosten.

780 Deze West-, Noord- en Oosteuropeesche laagvlakte ligt als één aaneengesloten geheel

785 ten Noorden van de Deutsche Middengebergten, en reikt dus van Nederland (en eigenlijk van Zuidoost-Engeland) in het Westen tot den Oeral in het Oosten. In deze onmetelijk groote ruimte zien wij in de oudheid tal van volksbewegingen plaatsvinden, soms over dit geheele gebied heen, en vandaar, dat er van de lage landen aan de Noordzee wel degelijk nog draden loopen, die tot hier in de Oekraïne reiken.

Tijdens den laatsten ijstijd heerscht in de Oekraïne een kultuur

790 met een geheel eigen kunst. Terwijl overal elders het naturalisme bloeit bij jagersstammen, die hun jachtbuit door magie moesten bedwingen, en de dieren daarom in het beeld banden, treffen wij hier de oudste voortbrengselen aan van een abstracte, slechts op de versiering door maeanders gerichte kunst. In deze zelfde Oekraïne herleeft dit ornament in de eeuwen vóór ongeveer 2000 v.o.j. bij de boerenbevolking, die dan in grooten getale het wijde land bewoont. Is dit toeval, of bestaat er een genetische samenhang tusschen beide verschijnselen, hebben we met een regelrechte voortzetting te doen? Zoolang wij de ornamenten van de tusschenliggende tijden niet 795 kennen (in het algemeen weten wij omtrent den zgn. middensteentijd, dus de periode tusschen het einde van den ijstijd en het begin van den landbouw wat Zuid-Rusland betreft practisch nog niets!), zal men hier geen zekerheid kunnen verkrijgen. Hoe belangrijk zou toch de bevestiging van deze hypothese zijn! Een van de 800 allerbelangrijkste feiten in de wereldgeschiedenis is de overgang van een zwervend jagersleven, van de hand in de tand, tot het bestaan van den boer, die in wijze voorzorg zijn gewassen kweekt, om ze te zien rijpen, en zijn kudden beheert en op één plaats in rust laat gedijen.

805 Wij moeten aannemen, dat deze overgang in verschillende deelen der aarde zelfstandig plaatsgreep. Een van de oudste boerenbevolkingen van de wereld nu is die, welke beschaving gekenmerkt wordt door spiraal- en maeandersiering op het vaatwerk, de zgn. "bandceramiek". De meest westelijke uitloopers dezer kultuur treffen wij in ons land, in Limburg aan, waar zij vermoedelijk de oudste landbouwers van ons land vormden. In oostelijk Europa is versiering van denzelfden aard, met dezelfde ornamenten, in roode 810 of gele verf aangebracht, o.a. in de Oekraïnsche "Tripoljekultuur", genoemd naar een vindplaats in de buurt van Kiew. Eenige vindplaatsen in Klein-Azië (Anau en Susa), in Griekenland (Sesklo en Dimini in Thessalië) en in Roemenië (Cucuteni c.s.) vertoonen hiermede groote overeenstemming.

815 In zeer vroegen tijd treffen we dus op de grens van Europa en Azië een landbouwende bevolking aan, die vooral door het onderzoek van haar woonplaatsen bekend is, en die overal maeanders en spiralen in verf op het vaatwerk aanbrengt. Op zichzelf ligt het voor de hand, dat het eerste centrum, van waaruit deze kulturen zich over de aangrenzende gebieden van twee werelddeelen verspreidden, gelegen moet zijn in de uitermate vruchtbare streken van de Oekraïne, vanwaar wij tijdens den ijstijd reeds 820 een bevolking kennen, die dezelfde ornamenten op haar sieraden aanbracht.

Een ander bewijs van betrekkelijke primitiviteit, die dus wijzen kan op hoogen ouderdom, vertoont deze kultuur, waar zij in den aanvang haar dooden in hurkhouding nog in de woningen der levenden bijzet. Eerst later treft men lijkverbranding in afzonderlijke, doch nog steeds op de woningen gelijkende bouwwerken aan, waarin een 825 groot aantal urnen bijeen staat.

Men verbouwde reeds tarwe, gerst en gierst, en kende als huisdieren hond, rund, zwijn, schaap, geit en paard.

Zoals overal elders in Europa, wordt deze landbouwende bevolking

830 ook hier tegen 2000 v.o.j. verrast door nieuwe volksscharen, die het land binnendringen. In Zuid-Rusland treffen wij resten aan van beschavingen, die wij uit ons eigen land goed kennen: kraagfleschjes en bekens als uit onze hunebedden vinden wij eveneens in de Westelijke Oekraïne, en nog iets later dringen steenkisten van den vorm, die in Denemarken de hunebedden opvolgen, nog verder oostelijk door met als 835 ceramiek zgn. "kogelamforen", een met de hunebeddenceramiek verwante groep, die bijv. in Brandenburg een belangrijk centrum had.

Wij zien dus, dat in den jongsteentijd geen eenzijdig contact in Oost-Westelijke richting aanwezig was, doch dat veeleer sprake is van twee oorspronkelijk zelfstandige beschavingsgebieden, die wederkeerig contact opnemen: het Oosten straalt 840 invloeden uit van de zijde der Tripoljekultuur, het Noordwesten van Europa van de zijde der Hunebeddenkultuur. Aldus groeit tegen het einde van den steentijd reeds een zekere Europeesche eenheid in verscheidenheid, reikende van de Noordzee tot de Zwarte Zee dwars door de Noordeuropeesche laagvlakte, met twee zwaartepunten: het zwaartepunt der Hunebeddenkultuur aan Noord- en Oostzee enerzijds, het centrum der 845 bandversiering aan de boorden der Zwarte Zee anderzijds.

Omstreeks 1800 voor onze jaartelling zien wij wederom

850 een ons uit Nederland bekende verschijning ook in Zuid-Rusland opdagen: de grafheuvel met lijkbegraving in hurkhouding, met als grafgiften strijdhamer en touwbeker, zoals in Oostelijk Nederland op de zandgronden. De graven zijn hier met veel oker roodgeverfd, hetgeen Remouchamps destijds ook in Nederland vaststelde. Ook houtbouw boven het graf komt in de heuvels hier voor, en wel beter bewaard dan in Nederland. Het is een regelrecht huis, dat over den doode wordt gebouwd, met eikenhouten dak over het schachtgraf. Het zal interessant zijn, deze Russische verschijnselen te
855 vergelijken met de Nederlandsche, waartoe eerst echter nog nader onderzoek noodig zal zijn.

Opvallend is de groote gelijkenis in het vaatwerk: bekers, schalen op vier voeten, amphoren enz. tusschen de Middenduutsche vondsten, waaruit de Nederlandsche
860 verschijnselen zijn af te leiden, en dit uit Zuid-Rusland. Overal treedt bovendien in dezen samenhang het eerste metaal op.

In de daarop volgende eeuw, den zgn. Bronstijd, blijft de graf vorm geheel dezelfde. In het begin is dit ook het geval met de ceramiek en het overige kultuurbezit, doch later treedt spiraalversiering, overgenomen van de inheemsche Tripoljekultuur, op den
865 voorgrond. De bronzen zijn voor een groot deel Middeneuropeesch van oorsprong, voor een ander deel Klein-Aziatisch.

Ontzaglijk groot is het aantal grafheuvels, hier vroeger Kurganen, thans meestal Moghila (dialect Mohila) geheeten, waarvan de allermeeste uit den bronstijd dateeren. Metaal vinden wij zelden in grafheuvels, des te meer vindt men echter gietvormen en losse bronzen voorwerpen, waarbij merkwaardigerwijze de zwaarden en de sieraden, die
870 wij uit Europa kennen, ontbreken. Overheerschend zijn sikkels, kleine spelden, vaak met hamervormigen kop, kleine lanssen. Men moet aannemen, dat hier intensief brons gegoten is, echter met beperkten vormenschat en meer voor het directe praktische gebruik dan voor wapenen en opsmuk. Holle bijlen, uit Midden-Europa (Lausitz en Hongarije) oorspronkelijk geïmporteerd, vindt men later ook als gietvorm ten bewijze,
875 dat zij hier zijn nagemaakt. Al met al zou de bronstijd hier volstrekt geen rijken en zeker geen zelfstandigen, oorspronkelijken indruk maken, als er niet eenige schatvondsten gedaan waren van zilveren en gouden voorwerpen, geïmporteerd uit den Kaukasus, die den rijkdom van het Okraïnsche volk uit den bronstijd bewijzen.

880 Wij zien dus in den bronstijd het zich paren van de nijvere Tripoljebevolking met de nieuwgekomen Okergravenbouwers, waarbij het eerste, bodemverbonden volk zéker niet de minderheid uitmaakte, doch ook het tweede element blijkbaar sterk vertegenwoordigd bleef.

Mogelijk mag men dit uit beide elementen samengesmolten volk den naam Kimmeriërs geven, die uit de klassieke berichtgeving ons is overgeleverd.

885 **Tijdens de volksbewegingen in Azië en Europa van omstreeks het jaar 1000**

v.o.j. dringt uit het Oosten het volk der Scythen (hier merkwaardigerwijze uitgesproken als Skifen) Zuid-Rusland binnen. Het is een nomadenvolk, met een totemistische levensopvatting, typische steppenbewoners. Zij begraven hun dooden
890 eveneens in hurkhouding onder groote grafheuvels. De vorsten en aanzienlijken doen zich in gezelschap van vrouwen, dienaren en huisdieren begraven. Ook bij de Scythen vinden wij houtbouw in de grafheuvels, thans echter vaak meer tentvormig zonder dat het uit te maken valt, of dit een oerskythische zede is, dan wel overgenomen werd van de oorspronkelijke bevolking. Wellicht zijn de Scythen ook de directe nakomelingen
895 van de Okergrafbouwers.

Eenige eeuwen later slechts vestigen zich de Grieken in koloniesteden aan de Zwarte Zee (Olbia en Kertsch). De Scythen, die vermoedelijk als heerschende laag door den arbeid der inheemschen tot rijkdom waren gekomen lieten Grieksche kunstenaars voor zich werken naar hun eigen, barbaarsche, tot in China verbreiden dierstijl, hun door
900 hun godsdienst (totemdieren) ingegeven. Vooral het hert werd veelvuldig afgebeeld, echter niet op naturalistische wijze, zoals de Griek dit bij voorkeur zou hebben gedaan, doch opgelost in zijn deelen: gewei, pooten enz., uit welke deelen dan weer andere dierornamenten: vogelkoppen en slangen bijv., spruiten.

905 Een bekend voorbeeld van deze Grieksch-barbaarsche kunst is de gouden visch van Vetersvelde bij Berlijn, met andere dierfiguren erop aangebracht, die op een raid der Scythen achtergelaten werd (ong. 500 v.o.j.).

De Scythen werden in hun heerschappij over Zuid-Rusland afgelost door de Sarmaten, die een nog sterkeren Aziatischen invloed brachten, o.a. tot uiting komende in het gebruik van gekleurde edelsteen (amaldien), uit Voor-Indië geïmporteerd.

910 **Dan komt, in snellere opeenvolging, de verovering van Zuid-Rusland**

beurtelings door Noord- en Midden-Europeesche volkeren en door Aziatische horden uit

de steppen:

915 In de derde eeuw dringen de Germaansche Bastarnen en Skyren er binnen. Afbeeldingen
van de Bastarnen kennen wij van het Romeinsche zegeteeken, dat de veldheer Crassus na
zijn overwinning op hen bij Adamklissi in de Dobroedscha liet oprichten in 45.
Omstreeks 200 onzer jaartelling gaan zij in de Gothen op, die vanuit Skandinavië het
Oosten hebben veroverd. De Bastarnen verbrandden hun dooden, de Gothen begroeven hen.
920 De Gothen ondergingen vooral den invloed der Sarmaten, welke invloeden zij, in 375
door het steppevolk der Hunnen naar het Westen verdreven, in de Germaansche wereld
der volksverhuizing, bij de Franken, Alemannen enz. uitdroegen. Een deel der Gothen
maakte den tocht naar de landen om de westelijke Middellandsche Zee niet mede, doch
trok zich op de Krim terug, waar zij zich in sterke vestingen lang handhaafden (5e-
8e eeuw), en waar hun taal tot in de Middeleeuwen en later werd gesproken.
925 Tartaren en Turken drongen in de 7e en 8e eeuw weer uit Azië de Zuid-Russische ruimte
binnen, doch uit het Westen kwamen de Noormannen (Waraegi) Midden-Rusland
overheerschen, terwijl de Genueezen via den zeeweg de Zwarte Zeekusten 1266-1475
bezet hielden, totdat in laatstgenoemd jaar de Turken, in het bezit van
Konstantinopel geraakt, daar de macht aan zich trokken.
930 Eerst de Romanows hebben dit gebied voor Rusland heroverd, terwijl Karel XII van
Zweden een poging deed in de 18e eeuw, de tochten der Waraegi te herhalen. Intusschen
had de Germaansche Oostkolonisatie (Hanse, Deutsche Orde, Wederdoopers, enz.) het
land met nieuw Germaansch bloed doordrenkt in den strijd tegen de Slaven.

935 **Zoo zien wij vanaf den steentijd het Zuid-Russische gebied**

als het tooneel van eeuwigdurende strijd tusschen Oost en West, tusschen steppe en
kultuurland, tusschen nomaden en landbouwers, tusschen Azië en Europa, een strijd,
die thans opnieuw wordt uitgevochten.
Het is dan ook uiterst moeilijk, de Zuid-Russische bevolking op één noemer te
940 brengen, of zelfs Rusland als een eenheid te zien. Zeer sterk heeft men althans hier
in de Zuidelijke Oekraïne het gevoel, aan dit land door vele banden gebonden te zijn,
banden, die het den West-Europeaan en den Nederlander gemakkelijker maken, zich er
thuis te gevoelen. F. C. BURSCH.

945 30 juli 1943 **Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe**
DE OEKRAÏNSCHE BEVOLKING

In het vorige artikel over de Oekraïne in de Oudheid schetsten wij kort het ontstaan
van het volk der Oekraïners. De indruk, gewekt door deze beschouwingen, moest zijn,
dat op het oude stramien der Tripolje-bevolking, van vóór 2000 v.o.j., wellicht reeds
950 vanaf den ijstijd in het land gevestigd, in latere eeuwen steeds nieuwe
toestroomingen uit Oost en West gewezen worden. De huidige bevolking is dus voor een
groot deel inheemsch, doch sterk gegermaniseerd enerzijds, en niet zonder sterken
Aziatischen inslag anderzijds. Hoe is nu de uitwerking dezer verschillende
componenten harer samenstelling op de huidige bevolking van de Oekraïne?
955 Vanzelfsprekend beslist in het hiernavolgende, waarin wij pogen, een antwoord op deze
vraag te geven, een zeer voorloopige eerste indruk. Wij zijn er ons dus van bewust,
dat onze beschouwing op den duur een nadere correctie behoeven zal. Niettemin willen
wij pogen, datgene, wat ons direct het meeste trof, te beschrijven.
Wij in het Westen zijn gewoon, van "den Rus" of "de Russen" te spreken zonder te
960 beseffen, dat wij daarin juist zoo verkeerd handelen als wanneer wij van "den
Indonesiër" spraken. Zooals wij in Insulinde onderscheid maakten tusschen den Javaan,
den Madoerees, den Toradja en den Balinees en den Atjeher, zoo moeten wij hier
scherper nog de verschillende volksgroepen onderscheiden.
In onzen eersten brief lieten wij reeds duidelijk het verschil tusschen Rowno en
965 Dnjepropetrowsk uitkomen, thans beseffen wij nog beter, dat dit onderscheid zijn
diepen grond heeft in het wezen van het menschenlag, dat er woont.

Hier in de Oekraïne onderscheiden wij uiterlijk reeds vier

verschillende menschentypen. In de eerste plaats wonen hier verscheidene
970 Volksduitschers, die allen thans in Duitschen dienst genomen zijn, en in
verschillende functies werkzaam zijn. Aan het bestaan van Deutsche nederzettingen
herinneren vele namen, ook hier in de buurt, waar wij boerenhofsteden vinden, die
Nemetskij (Westerlingen, Duitschers) en Franzoff heeten. De rechterhand van den
Gebietskommissar hier is Herr Wilms, die nog weet, dat zijn familie oorspronkelijk
975 aan den Nederrijn gevestigd was, en vandaar eerst naar Oostpruisen, en daarop voor
een paar eeuwen naar hier trok. De geschiedenis zijner familie zal wel een voorbeeld
zijn voor vele anderen, die de herinnering aan hun Deutsche, vaak Nederrijnsche
afkomst intusschen hebben vergeten, doch die nog in min of meerdere mate hun

moedertaal spreken, naast het Oekraïensch en Russisch.

980 Onder hen, die geen enkel contact in taal of anderzins met het Westen meer bezitten, treffen wij velen aan, die toch uiterlijk een zuiver Westeuropeeschen, beter noordschen indruk maken. Blond haar, blauwe oogen, lang en smal gezicht, meestal een fraaie gestalte, treffen wij hier, in tegenstelling met bijv. Rowno, veelvuldig aan. Zij zijn elegant en kwiek in hun bewegingen, werkzaam, intelligent en fier. 25 Jaar
985 bolsjewistische heerschappij hebben deze menschen ook innerlijk niet veranderd. Thans, nu opvallende zindelijkheid en properheid niet meer als een bewijs van verwerpelijke kapitalistische gezindheid, doch integendeel als een deugd door de overheid wordt gewaardeerd, zorgen zij ijverig voor een goed uiterlijk van hun huizen en van zichzelf. Zij dragen bonte, met haakwerk versierde bloeses, zijn zindelijk, 990 hebben vaak gordijnen en bloemen voor de ramen, het huisje is goed in de verf gezet, het dak met pannen gedekt.

Zij vooral drukken hun stempel op ons dorp. Uit hun kringen komen vooral de handwerkslieden en kleine middenstanders voort, alsook boeren. Vermoedelijk is hun voorbeeld er ook de oorzaak van, dat ieder stukje grond, zelfs de 4 en meer M. hooge
995 en steile grafheuvels in kultuur gebracht zijn, omdat zij thans weer weten, dat de meeropbrengst van hun bodem boven het verplichte af te leveren deel geheel voor hen persoonlijk is. Zij zullen straks in het nieuwe Europa, waarvoor zij de korenschuur beheeren, tot grooten welstand komen door hun vlijt en intelligentie, als eenige jaren lang het particulier bezit is hersteld.

1000

Wij rijden in ons wagentje door de velden. Het is 's middags

omstreeks drie uur, en overal zijn de menschen, meest rijzige vrouwen, op den akker druk bezig. Opeens echter ontdekken wij twee loslopende paarden, bij het eene zijn met een zeer kort touw de beide voorpooten samengebonden, zoodat het niet stappen
1005 kan, doch slechts korte sprongetjes, op de achterpooten staande, kan uitvoeren. Een ploeg staat terzijde. Languit op den buik liggend slaapt de boer. Als wij na een uurtje terugkomen, ontwaakt de man juist weer, en we kunnen hem nu beter opnemen. 't Is een blond type met blauwe oogen, maar met gelige gelaatskleur en sterk ontwikkelde jukbeenderen. Hij is gekleed in een haveloos pak, bestaande uit een lange broek en
1010 een gevoerd vest, met een bontmuts op het hoofd, en van korte, gedrongen gestalte. In uiterlijk en in houding is dit een voorbeeld van het andere, Mongoolsche type der Russen. Traag, vriendelijk en goedmoedig, maar dom en lui en uitermate smerig en armelijk. Dit menschengeslacht stelt niet de geringste eischen aan het leven, dat het neemt, zooals het valt. Men zou het kort het "Nitschewo-type" kunnen noemen. Zij zijn
1015 gedoemd, altijd de robots, de werkers te blijven, de slaven, onverschillig onder welk bewind. Enkelen hunner echter, door het bolsjewisme geprikkeld, zijn in staat, de massa hunner lotgenooten op te zweepen tot een fanatieken, dommen haat en vernietigingslust jegens alles, wat meer is dan zijzelf. Maar een poging tot nivelleering van het geheele Oekraïensch volk tot den eenheidsmensch, zooals deze
1020 toch althans theoretisch in het voornemen der Sowjets lag, moest ten gevolge hebben, dat allen tot op dit lage niveau naar benedengehaald werden.

In onze dienstmaagd bezaten wij een ander voorbeeld, uiterst goedwillig en vol nerveuze zorg, het goed te doen, maar de uitwerking van al dit pogen was wel zeer
1025 poover, omdat zij nooit vooruit kon denken, en slechts aan één ding tegelijk. Als zij ons aan tafel riep, waren de aardappelen klaar, maar op de rest moesten wij nog geruimen tijd wachten. Telkens weer vergat zij, de melk te koken, zoodat deze bedierf in de warmte. Vaak kwam zij te laat in den winkel, zoodat de levensmiddelen al waren uitverkocht. Zij was slechts dan te gebruiken, als naast haar iemand stond, die voor
1030 haar dacht, wat men echter van een mannenhuishouding, waarvan de leden ander werk te doen hebben, niet mag verwachten! Zij verspilde ontzettend veel vet en boter, omdat haar koken nu eenmaal zonder overleg geschiedde, en dan meende zij nog, dat zij ons kleine huisje met houten vloer niet schoon kon houden, en dat daarvoor een tweede meisje moest komen!

Daarbij was zij van een roerende goedmoedigheid, al zaten haar de tranen bij iedere
1035 moeilijkheid hoog, zoodat het geheel meer het medelijden dan boosheid opwekte. Over zichzelf vertelde zij allerlei onwaarheden, om zich als door het noodlot vervolgd voor te doen. Geheel onnoodig werkte zij zichzelf in moeilijkheden met de overheid, waaruit zij zich poogde te redden door te pochen op de voorname heeren (wij!), voor wie zij zorgen moest.

1040 Bij zulke menschen speelt ook de factor tijd geen rol, vandaar groote onregelmatigheid in het bereiden van maaltijden. Waren wij zelf ook menschen, die bij iedere moeilijkheid, die daardoor ontstond, ook "nitschewo" zeiden en niets meer, dan zou alles goed gegaan zijn, thans echter was dit niet het geval. Deze menschen, aan hun lot overgelaten, zouden onder de ellendigste omstandigheden

1045 leven, omdat zij niet den wil en de kracht hebben, zich uit de moeilijkheden omhoog te werken. Een vaderlijk bewind moet over hun welzijn waken. Zij hebben eertijds vadertje Tsaar en vadertje Stalin in dezelfde goedmoedige onderworpenheid over zich heen laten gaan.

1050 **De koetsier Iwan is heel rijzig en donker van haar en oogen.**

Ook zijn gelaatskleur is niet blank, doch gelig, en zijn jukbeenderen zijn in zijn smalle gezicht zichtbaar. Hij is Kozak, volkomen één met zijn paarden als ruiter en als menner, die hij goed verzorgt, maar ook allerminst spaart.

1055 In hem vermoeden wij Tartaarsch bloed van de steppe. Van zijn soort moeten de koeienjongens zijn, die met het vee in den zomer buiten opgroeien in een zekere wildheid. 't Is ook een fraai menschengeslacht, maar anders dan de Westerlingen. Welke mogelijkheden er voor hun ontwikkeling, dank zij hun grootere energie en flinkheid zijn weggelegd, zal moeten worden afgewacht. Misschien zijn hier onvermoede mogelijkheden aanwezig. Eens waren zij de heerschers der steppen, herders van groote

1060 kudden vee en paarden, en geduchte strijders. Thans vormen zij, naar het ons toeschijnt, hier in het Zuiden nog maar een kleine minderheid.

Het spreekt vanzelf, dat de grenzen tusschen de vier opgesomde typen niet overal duidelijk spreken. Er zijn natuurlijk tal van overgangen te constateeren, rasvermengingen enz. Al met al zien wij in de eerste twee categorieën den

1065 Noordrasmensch, den Midden- en Noordwesteuropeaan, in den "Nitschewomensch" en den "Tartaar" vertegenwoordigers van het Oosten, van de steppe, van Azië.

Moeilijker is het natuurlijk, te zeggen, welke volksbewegingen nu aansprakelijk waren voor het aanvoeren van dit bloed in het Oekraïensche volk. Het lijkt ons onmogelijk, hieromtrent iets met zekerheid te zeggen, voordat de anthropologie (rassenkunde) in

1070 samenwerking met de oudheidkunde en met behulp van verspreidingskaarten mogelijk tot zekere resultaten kan komen. Twee andere takken van wetenschap, de volkskunde en de dialectenkunde kunnen hierbij ook voorzeker zeer positieve bijdragen leveren. Het Bolsjewisme heeft getracht, een eenheidskultuur te scheppen, en geheel ongemerkt is het ook hier voorbijgegaan: vrouwen met uitgetrokken wenkbrauwen, kinderspeelgoed en

1075 prullaria uit de "coöperatieve" van een troosteloze vormloosheid en primitiviteit en smakeloosheid, eenheidsmeubelen van schijn-pracht: buffets, tevens canapé's, zijn er de bewijzen van, evenals het dooden van alle volksch initiatief.

Niettemin uit zich de volksaard vooral, voorzoover wij thans reeds kunnen constateeren, in twee vormen: in het lied en in de bruiloftsgebruiken.

1080 **Des avonds, als het duister plotseling gevallen is, hoort men**

telkens weer het gezang opklinken: één stem zet, luid en schel, een lied in mineurtoon in, en terstond vallen andere stemmen bij, en tweestemmig, met lange uithalen en wonderlijk verdragend, dringt het geluid door den nacht.

1085 't Zijn voor ons oor tamelijk vormlooze oerklanken, maar zeer muzikaal gedragen als een psalm, maar schel als klaroenstooten, streng geskandeerd als Duitse soldatenliederen.

Des Zondags, en ook wel een enkele maal in de week (het lijkt wel aan dit seizoen gebonden, zoo vaak komt het voor!), komen de bruidsparen voorbij. Zij, blozend onder

1090 den bloemenkrans in het haar, waarvan kleurrijke linten afhangen, en soms getooid met een roode sjerp, de bruijom met een roode rozet met afhangende linten in het knoopgat, en gevolgd door bruidsjonkers en bruidsmeisjes, eveneens met linten versierd. Familie en vrienden bieden het bruidspaar brood ten geschenke aan, kleine ronde broodjes, van buiten als een kerstkrans, van binnen voorzien van puntjes aan de

1095 bovenzijde.

Vaak rijden de bruidsparen ook op een wagen, en 's avonds is er feest met veel gezang en spel op de balalaika.

J.l. Zondag hebben de Oekraïners voor het hier gelegerde kleine garnizoen gezongen, en gespeeld op de balalaika en gedanst. Een volgend maal hopen wij, ook daarbij te

1100 kunnen zijn, en dan later daarover nader te kunnen berichten. F. C. BURSCH.

24 september 1943 **Een Nederlandsche archaeoloog in de Russische Steppe**

HET HARDE HART

De Oekrajina heeft haar tol gevraagd en ook gekregen. Allen zijn wij min of meer ernstig ziek geweest. Waar wij in het vaderland met een eenvoudige verkoudheid den

1105 zomer zouden zijn doorgekomen, daar ontstaan hier ingewands-, lever-, gal- of nierkwalen, die soms geruimen tijd vergen, vóór zij geheel genezen zijn. Wij zijn er wonderwel met een lichten aanval afgekomen.

En hard als dit land zijn ook zijn bewoners. Zij zijn door het klimaat gehard, en

1110 door de verschrikkingen van de bolsjewistische jaren hebben zij ook de hardheid van

hun landgenooten leeren kennen. De kwellingen, waaraan de Volksduitschers en de bezittende boeren blootgestaan hebben, zijn onbeschrijfelijk en onbeschrijfelijk zijn ook de uitingen van matelooze onbeheerschttheid van hen, die ik in een vorig artikel onder den naam van "nitschewomensch" samenvatte. Het is daarom beter, deze uitingen van wilde woede niet in details te vermelden. Hopenlijk komt hun nooit meer de gelegenheid aan deze dierlijke instincten toe te geven.

1115 Hoe komt het, dat deze menschen tot zulk een wreedheid, tot zulk een ongelooflijk verfiynd uitdenken van de verschrikkelijkste kwellingen jegens hun medemenschen, en anderzijds tot zulk een niet eens meer dierlijk te noemen mateloosheid, waarvan ik 1120 toch niet nalaten kan één voorbeeld te geven, in staat zijn?

Wat te zeggen van menschen, die in een dorp, als in de bolsjewistische revolutie het gezag ontbreekt, slechts één doel hebben, de likeurstokerij? Als zij daar naar hartelust geplunderd hebben, komt eindelijk de bolsjewistische kleine militaire 1125 groep, die orde tracht te scheppen, eenigen doodschiet en tenslotte de volle vaten over de straat laat leeglopen. Dan komen de bewoners echter met emmers en met al het andere vaatwerk, waarover zij beschikken en vangen den alcoholstroom op. Zij werpen zich in den stroom, op den buik liggend drinken zij 't vocht, dat onder hen doorstroomt. En als eindelijk het heele dorp bewusteloos ligt, komen nog de kinderen en scheppen de met alcohol doordrenkte modder in nieuwe emmers om ook dit vocht te 1130 genieten. Dit zijn feiten, mij verteld door een Volksduitscher, die met zijn moeder in hun woonplaats voor het venster deze gebeurtenissen zich zag afspelen.

Hij is thans terug van een verblijf van enkele dagen in zijn dorp, dat hij sindsdien niet terugzag. Verwoest, met den grond gelijkgemaakt, is zijn huis, zijn de graven op het kerkhof van zijn familieleden, verwoest is het prachtige oude kasteel tot op den 1135 laatsten steen en verschrikkelijk zijn de verhalen, die hem eertijds welvarende boeren deden van de kwellingen, waaraan zij hebben blootgestaan, nog afgezien van de velen, die verdreven zijn, doodgemarteld, verbannen.

Er moeten factoren zijn, die diep in den volksaard geworteld liggen,

1140 die deze voor ons onbegrijpelijke zielstoestanden verklaren kunnen. Eenige facetten van dezen volksaard kunnen wij beschrijven, maar wij zijn voorloopig niet in staat de diepste diepte ervan te ontdekken. Het volkje der dwangarbeiders, die voor ons werken, bezit een kameraadschap, die zóóver gaat, dat soms drie man één sigaret 1145 deelen. Anderzijds toonen zij niet het geringste medegevoel. Het gebeurt soms, dat een der meisjes haar lot, haar werk te zwaar wordt en dat zij in tranen uitbreekt. Daarvan wordt niet de geringste notitie door de anderen genomen en als ik vroeg, waarom zij huilt, wordt mij de verwonderde tegenvraag gesteld, waarom mij dit 1150 eigenlijk interesseert? Eenerzijds dus kameraadschappelijk deelen van al het goede, dat de aarde hier nog biedt, vruchten b.v. worden de kameraden en ook ons, gul aangeboden door den gelukkigen bezitter, anderzijds echter een onverschilligheid voor alles, wat de ziel der anderen beroert.

Toegevendheid onzerzijds, het toonen van medegevoel, wordt direct beantwoord met sabotage in den arbeid. Een der meisjes had zelfs een verband om haar voet gedaan en 1155 huichelde pijn. Toen dit niet hielp en ik hard bleef, werd 't schijnverband eraf gedaan en alles ging zijn normalen gang. Paarden worden hier, naar onze begrippen, schandelijk mishandeld. Slaat men op straat den omgang van meisjes en jongens gade, dan valt het op, dat hier van de "preliminairen" tot den omgang met elkaar geen sprake is. Slechts voortvarende vrijers, die terstond krachtig toepakken, hebben 1160 succes.

De verzorging der dooden is dieptreurig. Dé kerkhoven zijn zonder eenige omheining en als men erlangs komt, zijn het ellendige ruïnes; gebroken en verzakte steenen, ook die met hamer en sikkel, zijn regel. Het is duidelijk, dat noch de overheid, noch de nabestaanden, in de laatste bolsjewistische jaren zich ook slechts eenigermate om de laatste ligplaats der dooden bekommerd hebben.

1165 En nu begrijpen wij al iets van de Russische mentaliteit.

Wat hier onbekend is, is het begrip van teederheid en mededoogen. Toen een paar hardnekkige opstandelingen in ons dorp moesten worden doodgeschoten, kwamen hun vrouwen, volkomen beheerscht, de lijken afhaken, waarbij zij geen traan lieten. Dit volk is hard, hard jegens zichzelf, waardoor zij alles kunnen verdragen, hard jegens 1170 anderen, slechts erop uit, het zelf zoo goed mogelijk te hebben. Men zegt, dat enkelen ook trouw kunnen zijn jegens hen, die het verstaan, hen aan zich te binden. Meestal echter is het zoo, dat zij zachtmoedigheid, weldaden als vanzelfsprekend accepteren, maar enorm graag naar de tegenpartij overloopen, zoodra deze meer biedt.

1175 **Want dit volk is in de hoogste mate kinderlijk. Sluw zijn zij ook,** met die berekening, die kinderen wel toepassen, om iets van hun ouders gedaan te

krijgen. Maar tegelijkertijd kunnen zij niet verder zien, dan hun neus lang is. Wat vandaag hun gegeven wordt, nemen zij als vanzelfsprekend aan, maar als de vijand in zijn propaganda hun het paradijs belooft, gelooven zij ook daaraan onvoorwaardelijk. Plichtsgevoel kennen zij niet of nauwelijks, alles moet hun bevolen worden. Naast de groote kolchozen, is dit jaar voor het eerst een deel van het land in kleine akkers aan de bevolking toegewezen. Daarop mogen zij planten, wat zij willen en de overheid koopt hun dat af tegen vastgestelden prijs, volgens een bepaalde geschatte opbrengst. Over de meeropbrengst mogen zij vrij beschikken. Het gevolg is, dat er geen onbebouwd plekje grond meer is, maar toch moet nog de overheid bepaalde dagen van de week aanwijzen, waarop zij verplicht zijn op hun eigen akker te arbeiden. Er zijn er natuurlijk ook, die daarnaast uit zichzelf nog wieden op andere dagen. Want gelukkig mag men niet allen over één kam scheren. Er zijn hier een massa flinke mensen, die werken, zooveel zij kunnen en die de groote kansen, die hun thans geboden worden, ook zien en met beide handen grijpen. De overheid moet echter in het algemeen een straffe hand hebben naast een liefderijk gemoed en groote rechtvaardigheid. Nu onze hoofdweg opnieuw bestraat moet worden, wordt deze in de breedte in vieren verdeeld. Vier teerling straatmakers werken daar naast elkaar in edelen wedijver, wie het snelst en het best zijn werk aflevert. De overheid deelt strenge straffen uit bij sabotage of luiheid, maar tegelijkertijd heeft zij de beschikking over extra toewijzingen van wodka, sigaretten en dergelijke luxe artikelen, die anders niet te krijgen zijn. Deze worden als premie op extra goeden landarbeid uitgedeeld. Zoo zorgt een vaderlijk bewind voor deze kinderlijke mensen, streng rechtvaardig, op de o.i. eenige wijze, waarop met hen de omgang mogelijk is. Hen als gelijkwaardigen te beschouwen en te behandelen, is de grootste fout, die men maken kan. Deze positie moeten zij zich eerst verdienen, wat bij velen gelukkig reeds het geval is.

Het beeld, dat wij in hét bovenstaande ontwierpen omtrent den Oekrainischen mensch, is niet zoo aanlokkelijk als ons eerste, maar het is noodzakelijk, als aanvulling deze keerzijde ook te toonen. Noodzakelijk om twee redenen: eenerzids voor den Nederlander, die straks met deze mensen moet werken hier, anderzijds voor een goed begrip van wat onze vijanden beweegt. In dit harde land zijn ook harde mensen nodig. De pioniers, die uit ons volk wegtrekken naar het oosten, moeten alle zachtheid, teederheid diep in het hart begraven, om met harde en rechtvaardige hand hier over dit volk de baas te blijven. Alle "ethische politiek" is hier evenzoo uit den boeze als voorheen in onze koloniën. Tegelijkertijd echter moet de kern van goedwillendheid hier versterkt worden en opgevoed tot menschelijk Europeesch leven. Welk een taak zou hier weggelegd zijn voor een kerk, die nog geloof in eigen kracht had! Maar het ziet er veelal naar uit, dat de strijd om politieke macht in het vaderland haar belangrijker voorkomt, dan de verspreiding des geloofs! Dan moet het dus onze taak als nationaal-socialisten zijn, het begrip van volksverbonden kultuur hier te wekken en op te kweken tot een kracht, die later in staat moge zijn tot het bedwingen dier andere oerkrachten, die slechts vernietigend werken kunnen. Hier in Dnjepropetrowsk ben ik in aanraking gekomen met een aantal jonge Hollanders, geen nationaal-socialisten, maar flinke, jonge kerels, die hard zijn kunnen, en die na verplichten arbeid in Duitschland korten tijd verricht te hebben, zoo verstandig waren, zich eigen willig voor dit land te melden. Zij ondergingen eerst ook de hardheid des lands, waren ook ziek, maar thans gaan zij vastberaden, gezond en flink hun weg, een voorbeeld voor ons volk! Is het Nederlandsche aandeel aan den z.g. "Osteinsatz" goed georganiseerd, dan is het zaak, het Nederlandsche kultureele leven door het stichten van bibliotheken, onderwijsinrichtingen en dergelijken, te bevorderen en op deze wijze den Nederlanders in de Oekraïne een steun in den rug te geven, die hen in staat zal stellen, hun opbouwend werk hier met vreugde te verrichten. Hier ligt nog veel en dankbaar werk op ons te wachten!

Thans begrijpen wij ook, wat het is, wat Europa van zijn vijanden onderscheidt: bij hen missen wij, in Oost en West, de teedere liefde voor het eigene, wat vorige generaties in Europa hebben opgebouwd. Of het nu de struggle for life der Amerikanen is, of het Bolsjewisme, beiden ontbreekt de warmte, die slechts een duizend jaren oude kultuur geven kan. Beiden hebben die hardheid, die keiharde ongevoeligheid, die wij boven schetsten. Naïeve tegenstanders zullen wellicht vragen, of het nationaal-socialisme deze hardheid dan niet bezit, vooral jegens de overwonnen volken? Zeker bezit het deze en

de oorlog is ook niet de tijd, om het nationaal-socialisme volledig te leeren kennen. Daartoe hadden meer Nederlanders, toen daartoe nog gelegenheid was, naar Duitschland
1245 moeten gaan, om daar te zien, met welk een groote liefde en opoffering al het
schoone, wat onze kultuur opgebouwd had, in het verleden, verzorgd, hersteld, en
vooral ook tot het volk gebracht werd. Niet alleen de prachtige nieuwe musea en de
fraaie boekwerken, doch ook het piëteitvolle herstellen van oude stadsdeelen spraken
1250 daarvan. Ik behoef daartoe slechts de voorbeelden, nu grootendeels barbaarsch
verwoest, te noemen, van Keulen, Krefeld en Trier.
En wanneer thans jegens Nederlanders ook hardheid wordt toegepast, dan is deze
hardheid absoluut noodzakelijk in deze omstandigheden, in dezen oorlog, tegen deze
vijanden. De oorlog is in een stadium geraakt, dat men vroeger zonden nadenken noemde
1255 "hard tegen hard". Thans is het inderdaad een strijd, wie het hardste zal blijken te
zijn, Europa of de anderen. West-Europa was niet hard genoeg en viel in ongelooflijk
korten tijd, Engeland was niet hard genoeg en is thans met huid en haar aan
tegenstander of bondgenoot overgeleverd. Er blijven nog de hardste volkeren over en
het gaat er thans om, wie het langst hard kan blijven. Daarvoor moet iedere andere
gedachte thans wijken. Het zou ons straks onvergeeflijk voorkomen, als gebleken zou
1260 zijn, dat wij in het beslissende uur niet hard genoeg geweest waren.

Dit is dus duidelijk onze weg: Wij moeten leeren hard te zijn,
hard te zijn in de eischen, die wij onszelf stellen, hard in de maatregelen en
eischen, die de partij jegens haar leden te nemen heeft, hard te zijn tegenover onze
1265 jeugd, die reeds voor een deel in verweektheid is grootgebracht, hard te zijn ook in
onze liefde tot ons volk. "Zachte heelmesters, stinkende wonden", geldt thans van
dit bewind tegenover het volk. En deze hardheid zal niet aan het eind van den oorlog
voorbij mogen gaan als een nachtmerrie, die ons tijdelijk bedrukte. Hard willen en
moeten wij blijven, teneinde een geest in Europa en bij ons eigen volk te bewerken,
1270 die het werkelijke leven weer aandurft, in het vaderland en in de Oostgebieden.
Europa voert thans een hardnekkigen strijd om het bestaan van zichzelf en van alles,
wat naar ons gevoel het leven de moeite waard maakt, tegen de harde volken in Oosten
en Westen. Wij moeten onszelf bewaren voor Amerikanisme en bolsjewisme met alle
kracht, die in ons is.
1275 Dit is de les, die vooral een verblijf in het Oosten ons geleerd heeft, ons hart
tegenover de buitenwereld te pantseren. Dat ditzelfde hart echter van teederheid en
liefde vol is en bereid is, deze beide in stroomen over het volk uit te gieten, hopen
wij na den oorlog eveneens te kunnen bewijzen. Dan is het de tijd, al het schoone en
goede, in ons nationaal-socialisten ligt, de Nederlanders te toonen; zooals het
1280 Duitse volk dit ontdekt heeft in zijn leiding, die het daarom ook in deze tijden
van nood onwrikbaar volgt. Want ook het nationaal-socialisme kan zich de
Amsterdamsche Rasphuisspreuk eigen maken:
"Hard is mijn hand, doch lieflijk mijn gemoed."
Zoo is het en zoo moet het zijn, er is geen andere keus.
1285 Veel is er nog, vooral over den opbouw in de Oekrajina, te schrijven. Vermoedelijk is
dit echter ons laatste artikel voor "De Waag" tijdens ons verblijf alhier. De arbeid,
die goede vruchten belooft, neemt thans al mijn aandacht in beslag, door ziekte
verloren tijd moet ingehaald worden! F. C. BURSCH.

1290 13 december 1943 **Nederl. archaeologie in de Oekraïne**
De directeur van het Rijksbureau voor Oudheidkundig bodemonderzoek, dr. F. C. Bursch,
die in Mei 1943 onder auspiciën van de studie-afdeeling der Nederlandsche Oost-
Compagnie naar de Dnjepr-bocht was vertrokken om een onderzoek te doen naar
overblijfselen van de Goten, die als eerste germanen de Oekraïne omstreeks het begin
1295 onzer jaartelling hadden veroverd, is met zijn twee assistenten teruggekeerd en heeft
een vertegenwoordiger van het A.N.P. verteld, dat, in tegenstelling met de
verwachting, in drie grafheuvels bij het dorpje Solonje, 40 km. ten 2.W. van
Dnjepprotrowsk, geen resten van Gotische cultuur zijn gevonden, maar wel andere
ontdekkingen zijn gedaan. Twee van de drie heuvels bleken uit veel vroegeren tijd te
1300 dateeren. n 1. uit den bronstijd (1000 jaar voor Chr.) en een uit den tijd der
Skythen, die van 800 tot 300 jaar voor Chr in de Oekraïne leefden. Bij het onderzoek
van de heuvels en het onderzoeken van de belangrijkste vondsten is als winst geboekt,
dat voor het eerst er met succes in Russische aarde nieuwe opsporingsmethoden zijn
toegepast, welke in Nederland ontwikkeld werden en de wetenschap verder kunnen
1305 brengen. Het betreft hier dus een Nederlandsche bijdrage tot ontwikkeling der
archaeologie.
De aan het licht gebrachte voorwerpen worden spoedig hier verwacht om nader
bestudeerd te worden en dan in bruikleen te worden gegeven aan het Rijksmuseum voor

Oudheden te Leiden.

1310

14 december 1943 **Dr. BURSCH OVER ZIJN REIS NAAR RUSLAND**

Nederlandsche bijdrage tot ontwikkeling der archeologie

1315

Onlangs heeft men kunnen lezen, dat de expeditie, onder leiding van den directeur van het rijksbureau voor oudheidkundig bodemonderzoek, kam[eraad?] F. C. Bursch, welke in Mei 1843 onder auspiciën van de studie-afdeeling der Nederlandsche Oost Compagnie naar de Dnjepr-bocht is vertrokken, uit het Oosten met rijke ervaringen is teruggekeerd.

1320

Het A.N.P. heeft dezer dagen een onderhoud gehad met dr. Bursch, ten einde iets meer van zin in de oostelijke gebieden opgedane ervaringen te weten te komen. Dr. Bursch vertelde, dat hij was uitgenoodigd door den commissaris-generaal van Dnjepropetrowsk. Hiertoe verleende het "Ahnenerbe" te Berlijn, het bekende Germaansche Instituut van de SS, haar bemiddeling. Nadat hij deze uitnoodiging had aangenomen, werd door de zorgen voor rekening van de studie-afdeeling der Nederlandsche Oost Compagnie (later het Nederlandsch Oost Instituut) een expeditie uitgerust en vertrok dr. Bursch met twee assistenten, W. J. de Boone te Amsterdam en F van Meer te Arnhem, naar het dorpje Solonje, 40 km. ten Zuidwesten van Dnjepropetrowsk.

1325

"Wat was de aanleiding tot deze uitnoodiging?"

1330

De aandacht van den commissaris-generaal was gevallen – aldus dr. Bursch – op eenige grafheuvels en hij hoopte, dat deze de stoffelijke resten van Goten zouden bevatten, die als eerste Germanen de Oekraïne omstreeks het begin onzer jaartelling hadden veroverd. In die verwachting werd men teleurgesteld. Goten werden daar niet aangetroffen.

1335

De drie grafheuvels dateerden nl. uit veel vroegeren tijd, twee uit den bronstijd (1000 v o.j.) en één uit den tijd der Skythen, die vanaf 800 tot 300 v.o.j. in de Oekraïne leefden. Een dezer heuvels was ongeveer 5 m. hoog, en had een doorsnede van 70 m.

1340

In dezen heuvel werden vier bijzonder goed verzorgde graven vastgesteld. Van ieder dezer graven was de heuvel belangrijk opgehoogd en vergroot. Zoo'n graf bestond uit een rechthoekigen kuil in den bodem van den heuvel, van boven bedekt door houten balken en door een rieten mat. Een tweede mat lag gewikkeld om het lijk, dat met opgetrokken knieën, op den rug liggend was bijgezet. Soms waren de wanden van de grafkuil met kalk wit gemaakt, terwijl de doode zelf sporen van roode verf op het geraamte vertoonde.

1345

Na deze vier hoofdgraven, die met elkaar ongetwijfeld in verband stonden was de heuvel nog enkele malen in bescheidener maten aan de zijkanten vergroot voor latere graven, die eenvoudiger van aard waren..

1350

De tweede heuvel, vlak in de nabijheid gelegen, bezat een groot aantal van deze eenvoudiger graven. Telkens lag de doode in gehurkte houding in een eenvoudigen en ondiepen kuil met meestal een of meer stukken aardewerk bij zich. Het hoofdgraf van dezen tweeden heuvel echter was door een groote steen bedekt.

1355

De heuvel was nauwelijks 1 m. hoog, en veel kleiner dan de eerste heuvel.

De derde heuvel tenslotte, was weer lager en kleiner en bevatte slechts één graf, 2 m. diep ingegraven onder het midden van den heuvel. Ook deze doode lag weer in gehurkte houding, dit maal waren de grafgiften: bronzen pijlpunt, kraal, gouden ring, te herkennen als Skythisch.

1360

De vondsten werden hier te lande nader bestudeerd en kwamen dus voorloopig voor dat doel in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden terecht.

De hoofdwinst van deze onderzoekingen in de Oekraïne was echter het leveren van het bewijs, dat toepassing van de in Nederland ontwikkelde opgravingsmethoden op Oekraïnsche objecten van groote waarde is geweest voor de ontwikkeling der Zuid-Russische archeologie. Het is zeer waarschijnlijk – vertelde dr. Bursch verder – dat alle drie onderzochte heuvels elkander opvolgden als graven van de bewoners dier streek, die onder invloed der Skythen stonden, maar er reeds waren voor laatstgenoemden stam. Die voorgangers zijn de Kimmeriërs geweest. De Kimmeriër, wiens stoffelijk overschot bovengenoemd» grafgiften werden meegegeven, heeft de Skythen vermoedelijk nog zien komen, gezien de voorwerpen, welke hij mede kreeg in het graf.

1365

"Werden er nog meer voorwerpen gevonden?"

1370

In hoofdzaak potten en ook een schedel zijn nog naar hier gezonden, aldus dr. Bursch. De voorwerpen worden spoedig hier verwacht om nader bestudeerd te worden, om dan in bruikleen te worden gegeven aan het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden.

Dr. Bursch sprak als zijn meening uit, dat deze reis naar de Dnjeprbocht, behalve de opgedane ervaringen, als winst heeft opgeleverd, dat voor het eerst en met succes, in Russische aarde nieuwe opsporingsmethoden zijn toegepast, welke in Nederland ontwikkeld werden en de wetenschap verder kunnen brengen. Het betreft hier dus een

1375 Nederlandsche bijdrage tot ontwikkeling der archeologie.

15 januari 1944 **DR F. C. BURSCH**

De Bekerkuultuur in Brabant en Limburg

1380 Zoo ongeveer tien jaar geleden zag het er naar uit, dat er een groote kloof gaapte tusschen de beschavingsverschijnselen in den jong-steentijd in het gebied ten Zuiden onzer groote rivieren en in dat ten Noorden daarvan.

1385 In mijn dissertatie, geschreven in 1931/32 en verschenen in 1933 x) kon ik een klokbekeker vermelden uit Waubach alsmede enkele bekeraars uit de omgeving van Nijmegen (Wijchen) en een bekeker uit het grafveld van De Hamert aan de Maas. Uit Brabant was toen nog niets van dien aard bekend.

1390 Inmiddels is er wel het een en ander veranderd. Immers, kort achtereen werden twee vondsten van grafheuvels der bekerkuultuur bekend, een bij Oss (zie afb. blz. 13) en een bij Schaik, zoodat plotseling ook de provincie Noord-Brabant zich bij de noordelijker gelegen provincies, waar vondsten van dezen aard bekend waren, kwam voegen. Bovendien echter werd door de ontgraving van een aantal tumuli aan de Duitse grens, oostelijk van Swalmen, het aantal uit ons Zuiden bekende bekeraars plotseling meer dan verdubbeld, want alleen van deze eene vindplaats kwamen 11 bekeraars tot ons (afb. blz. 10, opgraving-Bursch). De aanwezigheid van andere grafheuvels van dezen aard, Westelijk van de Midden-Limburgsche Maas, is bovendien zeer

1395 waarschijnlijk.

1400 Zoo is er dus in betrekkelijke zeer korten tijd een geheel andere licht gevallen op de oudste geschiedenis van Brabant en Limburg, een licht bovendien, dat versterkt wordt door het feit, dat inmiddels ook in België (sinds 1940) vondsten gedaan zijn, die er op wijzen, dat in tegenstelling tot de oorspronkelijke opvatting, dat België in het geheel niet beïnvloed was door de bekerkuultuur, het volk der bekerkuultuur inderdaad ook ten zuiden van ons land is doorgedrongen, zoodat onze zuidelijke vondsten niet meer zoo geïsoleerd staan.

1405 Inplaats van dus te rekenen met slechts enkele vondsten, die min of meer toevallig uit den overvloed van dergelijke verschijnselen aan gene zijde der rivieren naar hier waren komen overwaaien, zijn wij thans verplicht, ernstig rekening te houden met het feit, dat zoo omstreeks 1800 vóór onze jaartelling een belangrijke penetratie van het bekekerfolk in onze zuidelijke provincies heeft plaats gehad.

1410 In het algemeen kan geconstateerd worden, dat de oudheidkunde wel wat te veel heeft gewerkt met de hypothese, dat iedere verandering van kultuurbezit ook een wijziging van den aard der bevolking van een bepaalde streek zou beteekenen. Meer en meer komen wij thans tot het inzicht, dat in ieder geval de autochthone bevolking van een bepaalde streek steeds de hoofdrol speelde, welke invloeden zich in den loop der eeuwen op haar ook deden gelden.

1415 Nu beteekent echter juist de bekerkuultuur een scherpe breuk met het verleden, en als het ooit is voorgekomen dat uit den vreemde nieuwe elementen naar ons land zijn toegestroomd, om hier in de bevolking eerst een belangrijke en zelfstandige rol te spelen en op den duur pas in de massa des volks op te gaan, dan is dat wel met deze, tamelijk gering in aantal zijnde scharen het geval geweest. Het is duidelijk, dat de

1420 rol, door dit leidersfolk in het Europa van die dagen gespeeld, moeielijk in beteekenis overschat kan worden. Er komt in deze jaren tusschen 2000 en 1800 v.o.j. in groote deelen van Europa een geheel ander, ondernemend, expansief, krijgshaftig element op, dat er vóórdien niet was. Het waren toen roerige tijden, hetgeen wel bewezen wordt door de oprichting van versterkingen op vele punten, en wel heel

1425 frappant door de groote aantallen steenen wapenen, vnl. pijlpunten en speerspitsen, in de grachten en tegen de wallen van eenige van dergelijke vestingen in Midden-Duitschland gevonden.

1430 Dit optreden van een nieuw element in Midden- en ook in Westeuropa (Scandinavië, Nederland en Engeland) valt tevens samen met dergelijke verschijnselen in Griekenland (optreden van steenen hamers en bekeraars), en met veel beroering in Klein-Azië tot in Egypte (Hyksos) toe.

1435 Laten wij laatstgenoemd verschijnsel buiten de grenzen van ons werelddeel even rusten en bepalen wij ons tot Europa zelf, dan blijkt, dat er noch voordien noch later een tijdperk gevonden kan worden, waarin een kultuurele eenheid van een dergelijke omvang is vast te stellen. Overal treden de slanke vormen van de bekeraars bij het aardewerk op, meestal iets S-vormig gebogen. Bij het martiale optreden hooren de nieuwe wapenen, die het volk voert: de steenen strijdhamer (afb. blz. 10), de bronzen dolk (want de nieuwe bevolkingselementen brengen ook overal in Europa de eerste kennis van het bewerken van het metaal mede), pijl en boog (een steenen plaatje om de

1440 pols tegen het terugslaan van de boogpees te beschermen), en verder ook het paard en

wellicht zelfs de strijdwagen! (Wij vonden bijv. een paard bijgezet in een heuvel te Garderen.) Het effect, dat door deze nieuwe strijdmiddelen op den tegenstander werd bereikt, kunnen wij thans misschien beter dan ooit navoelen, nu wij de uitwerking van Stuka's en ander verrassend nieuw oorlogstuig hebben leeren kennen.

1445 Wellicht moeten wij het daaraan toeschrijven, dat in betrekkelijk zeer korten tijd geheel Europa noordelijk van de Alpen en daarbij het Westen en Oost-Europa tot aan de Zwarte Zee onder de invloedssfeer van het bekevolk gebracht werd. Zooals wij zagen maakten Brabant en Limburg van het door het bekevolk overstroomd gebied ook deel uit, in tegenstelling met bijv. Frankrijk, dat er geheel buiten viel.

1450 Dit beteekent dus, dat het grootste deel van Europa plotseling opgenomen was in een groot geheel, dat nu wel geen staatkundige beteekenis gehad zal hebben (want het is natuurlijk volkomen verkeerd, moderne staats- en machtsbegrippen toe te passen op tijdvakken, waarin de primitieve mensch nog alleenheerscher was!), maar dat wel groote economische en kultureele mogelijkheden bood. Immers, het is een groot

1455 verschil, of de menschheid in hetzij groote, hetzij kleine, maar in ieder geval geïsoleerde, groepen leefde, of dat er een contact gelegd was tusschen al deze groepen, die daardoor tot uitwisseling van materieel en geestelijk bezit konden geraken. Het blijkt dan ook, dat het voor den onderzoeker nooit meer mogelijk is in de op den bronstijd volgende tijdvakken zulke scherpe grenzen te trekken, als dit in

1460 den steentijd bijv. tusschen de hunnebeddengroep en de paalbouwgroep of de zgn. bandceramiegroep mogelijk was geweest. De levensgewoonten van de menschen weken nadien blijkbaar nooit meer zooveel van elkaar af, als dit vóór de veroveringstochten van het bekevolk het geval was geweest. Zoo zien wij bijv., dat de grafheuvel op weg is het universeele grafmonument te worden voor Midden- en West-Europa. In Oost-Europa

1465 verkrijgt de lijkverbranding, die reeds in de bekerkultuur met de lijkbegroefing om de heerschappij streed, de overhand. De Europeesche menschheid, die door de bekerkultuur ook kennis gemaakt had met het metaal als grondstof voor de gebruiksvoorwerpen, hield in lateren tijd aan dit materiaal vast, en zoo ontstond niet alleen overal een beschaving, gegrondvest op het brons, maar logischerwijze ook een uitgebreide handel, omdat nu eenmaal tin en koper, de grondstoffen van het brons, niet overal voorkwamen

1470 in de natuur, dus geëxporteerd en geïmporteerd moesten worden. Vanzelfsprekend worden in de handelsbetrekkingen ook die landen opgenomen, die niet in aanraking met het bekevolk waren gekomen, zooals Spanje, Italië en Frankrijk. Voor Nederland beteekende de verovering van onze zuidelijke provincies naast de andere door het

1475 bekevolk dit, dat er niet alleen in de korte tijdspanne dezer verovering, maar ook vrij wat eeuwen daarna een kultureele eenheid tusschen Noorden en Zuiden des lands bleef heerschen, dat we dus dezelfde soort grafheuvels en graven in Noord- en Zuid-Nederland ontmoeten: n.l. palissadeheuvels met lijkbegroefing of lijkverbranding in boomkisten (zie afb. blz. 13), en dat de bronsvormen veel minder verschillen dan

1480 vroeger bijv. de vormen van de steenen bijlen in Noorden en Zuiden. Het ziet er inderdaad naar uit, alsof er althans een kultureele eenheid der Nederlandsche (natuurlijk samen met de aangrenzende Duitsche!) gebieden ontstaan is. Dat dit later, in den urnenveldentijd, weer schijnt te veranderen, blijkt op den duur toch weer een tijdelijk verschijnsel te zijn.

1485 Wanneer wij in het bovenstaande de beteekenis van het bekevolk voor de geschiedenis van ons Zuiden hebben pogen te schetsen, dan was onze conclusie, dat een betrekkelijk gering aantal veroveraars erin slaagde, de banden tusschen de oorspronkelijk scherp gescheiden gebieden ten Noorden van de groote rivieren en ten Zuiden (en Westen) daarvan nauw aan te halen, zoodat ons Zuiden voortaan mede deel had aan het

1490 kultureele en maatschappelijke leven in Midden-Europa en omgeving. Wij moeten ons echter tevens bewust zijn van het feit, dat tegenover het groote getal der oorspronkelijke bewoners de nieuw gekomenen bijna in het niet verzinken. Uit dezelfde richting vond een veel sterker doordringen van bevolkingselementen in ons Zuiden plaats in de eeuwen vóór het begin onzer jaartelling (eerste Germaansche landname) en

1495 later door de Frankische kolonisatie. Het zou nu natuurlijk van het grootste belang zijn, wanneer wij ook iets meer kenden van deze nieuw gekomenen dan alleen de overblijfselen hunner materiele kultuur. Het is duidelijk, dat deze materiele kultuur slechts een afspiegeling is van den eigen aard van deze menschen zelf. Want het is niet toevallig, dat het eene volk meer van scherpe vormen houdt en het andere van flauwere, of meer van felle kleuren dan van zachte, of de dooden begraaft in familie- (sibbe-) of stamgraven dan wel in grafheuvels voor één persoon. In al deze uiterlijke verschijnselen weerspiegelt zich ten slotte 's menschen geest en aanleg. En zoo kunnen wij met te meer zekerheid

1500 zeggen, dat het volk der bekerkultuur ongetwijfeld anders is geweest dan dat der paalwoningen of dat der hunnebedden.

1505 Hoe het er wel uitzag, bewijzen de vondsten van skeletten in de grafheuvels. Reeds in

1510 de eerste in Nederland systematisch opgegraven grafheuvels van het Bekervolk, n.l. die te Nierssen (O.M. 1908), werden uitstekend bewaarde skeletten gevonden, die door Prof. Dr A. W. Nieuwenhuis aan een systematisch anthropologisch onderzoek werden
1515 onderworpen. Zij bleken zuivere Noordrasschedels te bezitten. Hoewel het in het vervolg slechts zelden voorkwam, dat de skeletten zóó gaaf werden gevonden als daar in Nierssen, was aan den algemeenen vorm toch altijd de lange schedel, steeds nagenoeg hetzelfde hooge en smalle type, te herkennen. Men krijgt den indruk van een groote homogeniteit, dus van een tamelijk groote raszuiverheid, onder de dragers van de bekerkultuur. Ditzelfde heeft men ook in alle andere landen, waar de bekerkultuur voorkomt, opgemerkt, en men is op het oogenblik dan ook sterk geneigd, in de bekerkultuur de weerspiegeling te zien van de beschaving van het Noordras. Wij zullen er dus ook in Brabant en Limburg mee moeten rekenen, gezien deze raszuiverheid en gezien ook het klaarblijkelijk gesloten als volk oprukken der dragers dezer kultuur,
1520 dat met het Bekervolk Noordraselementen in ons Zuiden zijn binnengedrongen, waarbij wij nog geheel terzijde laten de vraag, in hoeverre het mogelijk zou zijn, dat voorheen reeds dergelijke bevolkingselementen aanwezig waren. Behalve over het ras dezer menschen kunnen wij ook waarschijnlijk iets zeggen over hun taal. De taalkundigen, althans de meesten hunner, nemen aan, dat de groote verwantschap tusschen de verschillende Indogermaansche talen zou zijn ontstaan, doordat een Indogermaansch sprekend oervolk de verschillende, voordien bestaande talen verindogermaniseerd zou hebben. Indien deze hypothese juist is, dan is het op oudheidkundige gronden boven allen twijfel verheven, dat voor dit Indogermaansche oervolk geen ander in aanmerking mag komen, dan het volk der bekerkultuur, dat de
1525 meest uitgestrekte en intensieve veroveringen heeft verricht. Bovendien spreekt daarvoor ook het feit, dat deze veroveringen geschieden op de grens van steen- en bronstijd, het tijdvak, waarin ook volgens de philologen de indogermanisering zou moeten hebben plaats gevonden. In dat tijdvak kan onmogelijk nog een ander, een tweede volk in aanmerking komen voor het spelen van deze belangrijke rol naast het bekerkultuur.
1530 Zoo is het duidelijk dat het vinden van enkele graven en voorwerpen in de Brabantsche en Limburgsche heidevelden van ver strekkende beteekenis voor de kennis van de geschiedenis van Nederland is geweest.

1540 1) F. C. Bursch, Die Becherkultur in den Niederlanden, Marburg-Leiden, 1933.

AARDEWERK DER BEKERKULTUUR UIT GRAFHEUVELS BIJ SWALMEN (LIMBURG) (2x)
STEENEN HAMER VAN HANNOVERAANSCH TYPE UIT DIORIET, MET EEN DEEL VAN DEN HOUTEN STEEL,
DIE BOVENOP VERSIERD IS MET BRONZEN SPIJKERTJES EN BANDJES
1545 STEENEN HAMER VAN HANNOVERAANSCH TYPE UIT DIORIET. VINDPLAATS HEYTHUYSEN (FOTO'S ARCHIEF)
GRAFHEUVELS UIT STEEN- EN BRONSTIJD (DE LAATSTE MET PALENKRANS) BIJ OSS, MET KLOKBEKER (± 1800 V.O.J.) EN URN (± 1000 V.O.J.)

1550 17 januari 1944 **Het Spade-huis geopend**

Zetel in gebruik genomen der Frankische Werkgemeenschap
Zaterdag 15 Januari was een groote, heugelijke dag voor de beoefenaars der heemen volkskunde in ons Zuiden, in het Frankische Limburg en Noord-Brabant. Dien dag werd immers in Sittard met zijn oude kerken en wallen en schilderachtige hoekjes door de
1555 Frankische Werkgemeenschap, welke zich de bestudeering van het heem onzer Frankische gewesten ten doel stelt en wier ledental den laatsten tijd sterk toenam, een geriefelijk eigen gebouw in het hartje der stad op feestelijke wijze geopend en in gebruik genomen. Een groot aantal dames en heeren, niet alleen uit Limburg en Noord-Brabant, doch ook uit andere streken van ons land, had zich naar het stadje, dat voor
1560 den bezoeker uit het Noorden de poort voor het Zuid-Limburgsche mijngebied vormt, begeven om getuige te zijn van dit belangrijk feit. Bij de plechtigheid waren o.a. aawezig R. F. C. Bursch, directeur van het rijksbureau voor oudheidkunde en bodemonderzoek, de bestuursraad [...]

1565 23 maart 1944 **DR BURSCH OVER ZIJN OPGRAVINGEN IN DE OEKRAÏNE**

In een bijeenkomst in Pulchri Studio welke belegd was door het sociaal-economisch genootschap "Nederland en Europa" in samenwerking met het Ned. Oost Instituut, heeft de archaeoloog dr. F. C. Bursch een voordracht met lichtbeelden gehouden over zijn opgravingsarbeid vorig jaar in het zuiden der Oekraïne. Drs. Goedhuys van het Ned.
1570 Oost Instituut leidde den spreker in.
Dr. F. C. Bursch zette uiteen, dat wat men in de drie aangewezen grafheuvels bij Solonje, zuidwestelijk van Dnjepropetrowsk gelegen, had gehoopt te vinden – namelijk

1575 graven van Gothen – niet is gevonden. Spr. was van meening, dat men te doen had met
graven van Skythen of Chimeren, zooals Herodotus ze betitelde, welke dateeren uit 900
tot 500 voor Chr. Op een beker werd een zeer simpele klokbekerversiering
aangetroffen. Verder vond men nog een bronzen pijlspits en een gebakken kraal en
1580 gouden ring, welke beide laatste vermoedelijk in Griekenland vervaardigd waren. Aan
de hand van het simpele versieringsmotief – het hoogtepunt van de klokbekercultuur in
Nederland ligt omstreeks 1800 voor Chr. – trachtte spr. aan te toonen, dat de hier
begravenen verre voorposten en kolonisten geweest zijn van het Noordras, die ver
1585 verwijderd van het eigen cultuurcentrum onder de vreemde invloeden ginds hun
beschavingsvormen geleidelijk aan moesten verliezen. Voorts betoogde hij ook aan de
hand van andere voorbeelden, dat het onjuist is aan te nemen dat cultuur en
beschaving uit het oosten tot ons gekomen zijn, zooals Angelsaksische en Russische
geleerden soms willen doen gelooven. Integendeel, Centraal-Europa met het Noordras is
steeds het uitstralende cultuurgebied geweest. Rusland was het ontvangende.

1 mei 1944 **HOOGLEERAAR IN DE PRAE-HISTORIE.**

Dr. F. C. Bursch benoemd.

1590 AMSTERDAM, 29 April. – Wij vernemen, dat aan de gemeentelijke universiteit tot
buitengewoon hoogleeraar in de prae-historie benoemd is dr. F. C. Bursch, conservator
bij het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden en directeur van het Rijksbureau voor het
Oudheidkundig Bodemonderzoek.

1595 Dr. Bursch werd in 1903 te Leiden geboren. Hij studeerde aan de universiteiten van
Leiden, Amsterdam en Marburg in de geschiedenis, archaeologie en prae-historie en
promoveerde in 1932 cum laude tot doctor te Marburg. Dr. Bursch is lid van het
Duitsche archaeologisch instituut. In wetenschappelijke tijdschriften heeft hij vele
1600 artikelen over prae-historie geschreven; zijn dissertatie behandelde "die
Becherkultur in den Niederlande". In de laatste jaren heeft dr. Bursch o.a. in de
Oekraïne wetenschappelijke onderzoekingen verricht.

5 mei 1944 **Dr. Bursch buitengewoon hoogleeraar**

1605 Als opvolger van prof. dr. A. E. van Giffen heeft de burgemeester van Amsterdam
benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de praehistorie aan de universiteit van
Amsterdam dr. F. C. Bursch te Oegstgeest. Dr. Bursch heeft ook in Limburg veel
opgravingen verricht en zich beziggehouden met de vroegste geschiedenis van deze
streken. Ook heeft hij nog niet lang geleden een studiereis naar de Oekraïne gemaakt
en daar oude grafheuvels wetenschappelijk onderzocht. Hij is directeur van het Bureau
voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Leiden.

1610

1 juni 1944 **DE GRAVEN IN DE OEKRAÏNE**

Voor een kleinen kring belangstellenden heeft dr. F. C. Bursch Vrijdagavond in de
Korenbeurs [dit is dus in Eindhoven en er waren maar weinig toehoorders, lezen we!]
een lezing gehouden over zijn opgravingen in Zuid Oekraïne.

1615 In ons land heeft dr. Bursch onderzoekingen verricht naar oude grafheuvels, waarvan
hij er in het Drentsche en op de Veluwe verschillende heeft blootgelegd. Daarbij zijn
zeer interessante vondsten gedaan, die ons nader brengen tot het leven van onze
voorouders.

1620 In Zuid-Rusland nu heeft deze archeoloog een drietal grafheuvels onderzocht, waarbij
men hoopte de graven van Gothen te vinden. Daarin mocht men echter niet slagen. Wel
heeft dr. Bursch hier interessante vondsten gedaan, waarbij uit 't onderzoek der
voorwerpen, de ligging van de overblijfselen en meer technische bijzonderheden
constateerde te doen te hebben met graven van Skyten of Chimeren uit het tijdvak van
1625 900 voor Christus. Dr. Bursch zette vervolgens uiteen hoe men aan de hand van deze
opgravingen tot de conclusie mag komen dat niet zooals vaak beweerd wordt de
beschaving uit het Oosten tot ons kwam, maar juist integendeel het Noordras
voorposten van beschaving in 't Oostland heeft gevormd. Met veel belangstelling
hebben de toehoorders de uiteenzetting van dr. Bursch aanhoord.

1630 15 november 1944 **PROF. DR F. C. BURSCH**

DE GEBOORTE VAN EUROPA

Kein Lebendiges ist ein Eins,

Immer ist es ein Vieles.

Goethe

1635 Alles, wat ons dierbaar is, vertegenwoordigt voor ons de hoogste waarde op dat
oogenblik, waarop de dreiging van het wellicht komende verlies erboven zweeft. Dan is
het ook de tijd, zich te bezinnen op datgene, wat de waarde ervan uitmaakt, ons af te
vragen, hoe het ons eigen bezit werd, en welke krachten en mogelijkheden het ons

schonk.

- 1640 Zoo gaat het ons allen thans, wanneer wij zien, hoe groote gedeelten van Europa tot een woestenij worden herschepen, veel verzengd wordt door het oorlogsgeweld, dat dreigt alles te vernietigen, dat tot het meest eigenlijke wezen van ons werelddeel behoort. Nergens anders ter wereld vindt men immers een zoo hoogstaande kultuur, die niettemin organisch gegroeid en met de omringende natuur zoozeer verbonden is tot een
- 1645 eenheid. Een dorp in het geboomte langs de rivieren of in hei en bosch, alleenstaande boerderijen, waarvan het erf en de akkers ongemerkt overgaan in het geboomte rondom, maar ook een oud stadje in zijn wallen of zelfs ook in den loop der eeuwen geleidelijk uitgegroeide steden als Amsterdam schenken ons dit bekoorende gevoel van gebondenheid aan land en bodem.
- 1650 Doch niet slechts deze eenheid tusschen natuur en mensch treft ons in Europa. Wanneer wij ons werelddeel bereizen, treft ons telkens opnieuw, waar wij ook komen, het ons vertrouwde, dat alle landen gemeenschappelijk eigene, naast al datgene, wat de bijzondere waarde van iedere streek op zichzelf uitmaakt. Europa vormt een eenheid in verscheidenheid, beide diep geworteld in oude, overgeërfde waarden, en daardoor
- 1655 onderscheidt het zich van alle andere continenten. Het probleem, waarmede wij ons thans een oogenblik bezig willen houden, is de vraag naar den diepsten oorsprong onzer gevarieerde kultuur. En daarbij zullen wij diep moeten graven, dieper, dan men vroeger wel meende. Want het zal niet voldoende zijn indien wij ter verklaring van dit verschijnsel der
- 1660 Europeesche eenheid in verscheidenheid wijzen op de invloeden, die uitgingen eenerzijds van het Imperium Romanum en van het Christelijk geloof als bevorderaars der eenheid, en anderzijds van de door iedere natie gemeenschappelijk doorleefde geschiedenis, die de verscheidenheid zou veroorzaakt hebben. Immers, wanneer wij kultuur definieeren als het vermogen, iets wat door de natuur
- 1665 geschonken wordt of door de natuurlijke krachten geschiedt, om te werken tot iets anders, om dit dan verder te benutten voor doeleinden, die door het oorspronkelijke, natuurlijke, niet verwezenlijkt kunnen worden, 1) dan is het duidelijk, van hoeveel belang de aard van den mensch, die de kultuur schept of ondergaat, is. Wij spreken ook van het ondergaan van kultuur, omdat een kultuur volstrekt niet
- 1670 altijd door den mensch, die onder invloed van deze kultuur staat, zelf geschapen behoeft te zijn. Kultuur kan dus inderdaad als een hem oorspronkelijk vreemd verschijnsel den mensch worden opgelegd. Zoo is het te verklaren, dat in Europa in den loop der eeuwen door hetzelfde volk talrijke kultuurvormen zijn opgenomen of ontwikkeld, die soms in zeer voorname eigenschappen van elkaar afweken.
- 1675 Dit alles volkomen aanvaardend, is het niettemin duidelijk, dat er een nauwe samenhang tusschen kultuur en de natuurlijke geaardheid van den mensch aanwezig is, nauwer, dan hieruit direct zou kunnen worden opgemaakt. Want zooals de kultuur opgevat wordt als door den mensch omgewerkte natuur, is het duidelijk, dat niet alleen het ontstaan van nieuwe kultuur direct uit de natuur een schepping van den
- 1680 mensch is, doch eveneens, dat dit proces van scheppen ook aanwezig is, wanneer de kultuur van buitenaf tot den mensch is gekomen. Met andere woorden: iedere ontmoeting tusschen mensch en kultuur is een oorzaak van menschelijk scheppingsvermogen, dat erop is gericht, de kultuur verder te ontwikkelen in de richting, die het beste past bij den natuurlijken aanleg van den mensch, dus bij zijn eigen vermogens. En deze
- 1685 vermogens zijn hem erfelijk geschonken, zijn in hem aanwezig buiten zijn wil. Wij kennen dus de twee-eenheid: mensch en kultuur. Bovendien is er nog in deze kultuur een onderscheid te maken tusschen die kultuur, die door den mensch onafhankelijk van anderen is geschapen, en de kultuur, met welke hij door omstandigheden buiten zijn wil in aanraking komt als iets, dat van buitenaf tot hem
- 1690 komt, en welke hij dan in een steeds doorgaand proces herschept tot iets, overeenkomstig zijn eigen aard. Aldus is het probleem verlegd tot een antwoord op de vraag, of er een eigenaard bij verschillende vertegenwoordigers der menschheid, ook in hun geestelijke vermogens, waarmede zij kultuur scheppen, aanwezig is, waardoor wij onderscheid kunnen maken
- 1695 tusschen de reacties, waarmede zij zich stellen tegenover de natuur of tegenover een hun oorspronkelijk vreemde kultuur, bij het scheppen of herscheppen van kultuur. Wanneer wij overtuigd zijn, op deze vraag bevestigend te moeten antwoorden, dan is deze overtuiging gefundeerd juist in datgene, wat wij bij de geboorte van de Europeesche kultuur aanschouwen. Immers, het is duidelijk, dat wij den eigenaard van
- 1700 de verschillende volkeren en rassen, die Europa bewonen, het duidelijkst kunnen vaststellen daar, waar zij in hun primitiefste reacties worden gadeslagen, dus in de oudheid, toen de natuurlijke geaardheid een veel grooter rol speelde dan thans, nu de voortschrijdende civilisatie deze natuurlijke eigenschappen steeds meer heeft overwoekerd door een aantal andere aangeleerde eigenschappen. Het is dezelfde reden,

- 1705 waarom wij ten plattenlande veel meer resten van de natuurlijke bindingen en daaruit resulterende eigenschappen en reacties ontmoeten dan in de groote steden, waardoor o.a. ook de verscheidenheid tusschen de dorpsgemeenten in de verschillende landschappen veel grooter is dan het verschil tusschen de eene groote stad en de andere.
- 1710 Sinds den tijd der Romantiek weten wij nu reeds langer dan een eeuw het bestaan van deze niet-universalistische, ondergrondsche beschaving bij ieder, die nog niet tot een van alle natuurlijke bindingen losgeslagen massamensch geworden, dus "veramerikaniseerd" is. Deze beschaving, in tegenstelling tot de algemeen geldende, thans vertechniseerde en aan vele vormen en normen zich steeds meer ontwortelende
- 1715 civilisatie, omvat al hetgeen wij met een veelomstreden woord toch "volksch" zullen blijven noemen, en dat dieper gaat dan alle gemeenschappelijk doorleefde geschiedenis.
- Zonder dit volksche element zou er daarom thans geen Europeesche verscheidenheid in de eenheid zijn, zomin als er een eenheid zou zijn zonder sterke verwantschap
- 1720 tusschen de oorspronkelijke kulturen in de verschillende landen van ons werelddeel. De mensch scheidt dus uit de hem omringende natuur zijn kultuur, en deze kultuurscheppende daad volbrengt hij reeds vanaf het moment van zijn eerste verschijnen in de wereld. De meest primitieve werktuigen, die duidelijke sporen van menselijke bewerking vertoonen, leggen daarvan de vroegste getuigenis af. In Europa
- 1725 kennen wij deze verschijnselen reeds in het vroege pleistoceen, en een tertiaire oorsprong van den mensch behoort zeker tot de mogelijkheden. Toch is in den beginne de mensch blijkbaar nog zoo weinig gedifferentieerd, dat wij de oudste vormen zijner werktuigen, de zgn. vuistbijlen, over groote gebieden, ook buiten ons werelddeel, in precies dezelfde vormen terugvinden. Een sterkere differentiatie treffen wij pas
- 1730 tijdens den laatsten ijstijd aan.
- Ten tijde, dat voor de laatste maal een groot gedeelte van Europa door een ijskap was overdekt, onderscheiden wij in Centraal-, Oost- en West-Europa reeds verschillende kultuurprovincies, die echter ten deele samenhangen. In het begin van den laatsten ijstijd heerscht de beschaving van het zgn. Aurignacien overal, doch deze ontwikkelt
- 1735 zich in het Mediterrane gebied (Spanje en Noord-Afrika tot en met Egypte) anders, dan in Midden- en West-Europa. In de Alpengebieden ontstaat een geheel aparte kultuur. Deze verschillen komen o.a. in de beeldende kunst duidelijk tot uiting. Terwijl het Mediterrane gebied, vnl. Oost-Spanje, uit de eerste, zeer primitieve Aurignackunst met vrouwenfiguurtjes uit gebakken klei of steen met overdreven aangeduide
- 1740 geslachtskenmerken (steatopygie) een levendige, vol handeling zijnde, hoofdzakelijk in zwart en wit werkende en ook den mensch afbeeldende kunst scheidt, bloeit in Zuid-Frankrijk en Noord-Spanje in de bekende rotsschilderingen langzamerhand de kunst van het natuurgetrouw afbeelden van het dier als losstaande figuur nauwelijks in groepsverband of in een handeling betrokken als in Oost-Spanje. Deze kunst, zonder
- 1745 twijfel eidetisch van oorsprong en talrijke parallellen in andere werelddeelen bezittend, is terstond in staat, deze beperkte taak te volbrengen op een wijze, die elders ook niet in de verte benaderd kon worden. In Midden-Europa ontstaan uit de steatopygische vrouwenfiguurtjes in vrije sculptuur tegelijkertijd fraaie, fijn bewerkte vrouwenkopjes (Unter-Wisternitz in Bohemen bijv.) vol expressie, terwijl in
- 1750 Oostelijk Europa al spoedig de kunst van deze naturalistische fase afstapt en overgaat tot het afbeelden van schematische, rechtlijnige figuren (meanders), nadat ook daar eerst gelijksoortige vrouwenfiguren als elders den toon aangegeven hadden. De beschaving, genoemd naar Le Solutré in Frankrijk, die zich met uiterst fraai bewerkte vuursteen werktuigen dringt tusschen de West-Europeesche ontwikkeling, die
- 1755 direct van het Aurignacien tot het Magdalenien leidt, en dus door de manifestatie van het Solutréen een zekere breuk of althans onderbreking vertoont, deze Solutréen beschaving is een in oorsprong Oost- Midden-Europeesch verschijnsel, wellicht een ten deele teruggrijpen op oudere vormen van den vuistbijl.
- De hooge kunst van den ijstijd vertoont aan het eind in Frankrijk een degeneratie,
- 1760 het aantal werktuigtypen neemt af, tot alléén een krabber overblijft, terwijl wij anderzijds bij het smelten van het ijs een verder naar het Noorden toe opdringen van de Magdalenienkultuur kunnen observeeren tot in ons land en bij Hamburg. Ook Midden-Europeesche elementen dringen naar het Westen en Noord-Westen van ons werelddeel door.
- 1765 Zoo is Europa in den laatsten ijstijd reeds een eenheid in verscheidenheid. Terwijl wij in den vuistbijl nog een universeel werktuig kunnen zien, dat overal eventueel ter dekking van dezelfde behoefte (het kappen van boomen) in den tusschentijd zelfstandig kan zijn uitgevonden, zien wij vanaf het Aurignacien een verschillend reageeren Op de natuur en dientengevolge het ontstaan van weliswaar nog zeer
- 1770 uitgebreide, doch tevens zelfstandige kultuurgebieden in de verschillende deelen van

Europa. Dit verschijnsel valt in denzelfden tijd, dat wij een nieuw menscentype, den homo sapiens, zien ontstaan, en wel terstond in verschillende manifestaties, dus rassen. De mensch uit de grotten van Grimaldi, bij Monaco, zag er anders uit dan die van Brunn in Bohemen, of die van Aurignac en Cancelade. Is het toeval, dat deze coincidentie optreedt van het verschijnen van zich zelfstandig makende afzonderlijke kultuurgebieden met het verschijnen van afzonderlijke menschenrassen: het 1775
Mediterrane, het West-Europeesche, het Midden-Europeesche ras? Wij durven hierin niet met zekerheid te oordeelen, maar opvallend is dit verschillend reageeren op vrijwel identieke omstandigheden in de omringende wereld in de verschillende deelen van 1780
Europa ongetwijfeld wel. De mensch toont hoe langer hoe meer zich te willen onttrekken aan de dwingende wetten van de natuur, voorzoover deze hem te zeer afhankelijk maken, en in deze kultureele reactie volgt hij klaarblijkelijk veel meer gedifferentieerde wegen, dan hem dit voorheen mogelijk was.

Veel van de belangrijke ontwikkeling, die ongetwijfeld de na 10 000 voor het begin 1785
onzer jaartelling volgende eeuwen te zien gegeven hebben, is helaas nog in het duister gehuld. Slechts uit enkele gebieden van Europa: Duitschland, Engeland, Nederland en het Scandinavische Noorden bezitten wij vastere gegevens. Voorts weten wij, dat door bijzondere landschappelijke en klimatologische omstandigheden in Zuid-Europa rondom de Middellandsche Zee, en inzonderheid ook in Egypte en in het 1790
Tweestroomland, de mensch al vroeg de ontwikkeling doormaakt tot een aan vaste woonplaatsen gebonden bestaan, en daarmee tot een hooger beschavingspeil, eerder dan in Europa benoorden en bewesten de Alpen, waar hij langzamer van jager en visscher tot aan vaste woonplaatsen gebonden landbouwer wordt. Bestond er nu in deze eeuwen een wisselwerking tusschen de gebieden Europa en het Oostelijk bekken van de 1795
Middellandsche Zee en Klein-Azië? Uit het verloop van de volgende ontwikkeling mag men zeer zeker concludeeren tot een bevestigend antwoord op deze vraag. Immers, in het nabije Oosten, zoowel als in Zuid-Oost-Europa (Kreta, Griekenland, den Balkan en het Donaugebied) zien wij een gelijksoortige eerste ontwikkeling van de kultuur eener landbouwende bevolking. Vermoedelijk moeten wij de verschijnselen aldus duiden, dat 1800
vanuit het Zuid-Oosten kultuurinvloeden tot in het hart van Europa dringen, die den geleidelijken overgang van zwervend nomadenleven tot het bestaan van landbouwers veroorzaken. Hierop wijst het voorkomen van motieven op het oudste aardewerk, zooals de palmboom, en van schelpen uit het Middellandsche Zeegebied als import van die zijde temidden van de vroegste voortbrengselen der oudste neolithische kultuur in 1805
Midden-Europa. Wat zich echter aan onze waarneming onttrekt, is de mogelijkheid, dat voordien Midden-Europeesche stroomingen omgekeerd uitgestraald zijn tot den Balkan en Klein-Azië, en aldus de mogelijkheid van deze latere verbindingen geschapen hebben. In het algemeen, vooral op grond van hetgeen wij later zien gebeuren, mag men n.l. aannemen, dat volksbewegingen steeds in de richting Noord-Zuid, en nimmer in 1810
omgekeerde richting hebben plaats gehad.

Omstreeks 4000-3000 voor het begin onzer jaartelling moet men zich dus voorstellen, dat het door de natuur meer begunstigde Middellandsche Zeegebied en Klein-Azië het centrum vormen, van waaruit Midden-, Oost- en West-Europa beïnvloed worden. Alléén in Denemarken en omgeving zien wij een ontwikkeling, die zich gelijktijdig, doch 1815
onafhankelijk van deze invloeden afspeelt, waar blijkbaar althans een gedeelte van het jaar de mensch vaste woonplaatsen betreft, en dan ook overgaat tot het vervaardigen van oorspronkelijk nog zeer primitief aardewerk zonder standvlak (de kultuur der Kjökkenmöddinger-keukenafvalhoopen). Voor het overige wordt echter Europa van het Zuiden en vooral vanuit het Zuid-Oosten thans kultureel beïnvloed. Deze 1820
beïnvloeding vindt het eerst plaats op de lössgebieden van Midden-Europa, die zich in het Westen tot Zuid-Limburg uitbreiden. Daar vinden wij overal een landbouwende bevolking, met komvormig aardewerk met bandversiering, die in dorpsgemeenschappen leeft, en ter verdediging tegen de hen omringende dierenwereld, doch zeer waarschijnlijk ook tegen de jagersstammen, haar groote vluchtburchten bouwt voor 1825
mensch en vee, die wij van Maastricht tot in Thessalië terugvinden. Locale verschillen in dit verspreidingsgebied treden vanzelfsprekend op, en het is ook niet aan te nemen, dat deze ontwikkeling anders dan zeer langzaam van Oost naar West voortschreed.

Intusschen echter zien wij het verschijnsel, dat overal nieuwe kulturen van een aan 1830
vaste woonplaatsen gebonden menscheid ontstaan. In Zuid-Rusland, Roemenië, Thessalië en tot in Bohemen vinden wij een kultuur met verschillende locale variaties, die ten nauwste met de haar voorafgaande kultuur der zgn. bandceramiek samenhangt, doch anderzijds met haar beschilderd aardewerk verbindingen tot in China en Perzië bezit. Waar deze kultuur zoo duidelijk haar zwaartepunt in het Oosten heeft, ligt het hier 1835
zeer zeker voor de hand, een Klein-Aziatischen oorsprong aan te nemen, die dan vooral op Kreta in de volgende eeuwen nog zijn invloed doet gelden. In Bohemen is

stratigrafisch aangetoond, dat deze beschilderde ceramiek jonger is dan de bandceramiek, Bandaardewerk en beschilderde waar zijn echter de eenige kultuurinvloeden, die met Klein-Azië samenhangen. In verschillende deelen van Europa zien wij daarnaast geleidelijk aan steeds meer zelfstandige culturen ontstaan, deels spontaan, deels als reactie op deze Oostelijke invloeden.

1840 Zoo treffen wij langs de kusten van den Atlantischen Oceaan: in Portugal, Frankrijk, Zuid- en West-Engeland en Ierland, en in Skandinavië de beschaving aan, die gekarakteriseerd is door gedenkteekenen voor de dooden, bestaande uit groote steenen, hetzij alleenstaande, verticale steenen (menhirs), hetzij steenkransen en andere steenzettingen ter omsluiting van een ruimte (cromleghs enz.), hetzij eigenlijke grafkamers van drie draagsteenen (dolmen) of meer, die samen een of meer deksteenen dragen (hunebedden e.d.).

1845 Onderzoeken wij deze Atlantische megalithische cultuur nader, dan zien wij, dat de overeenstemming tusschen de verschijnselen aan de Atlantische kusten en langs de Oostzee slechts schijnbaar is, en dat zelfs ook tusschen de verschijnselen in Portugal, Frankrijk en West-Engeland verschillen bestaan. In Frankrijk (en Bretagne) komt deze cultuur tot een rijke, bijna uitbundige variatie van steenen monumenten, in mindere mate in Engeland, terwijl op het Iberische schiereiland en vooral ook in

1855 Zuid-Skandinavië en Denemarken (waar zij zich bovendien van de kusten af over het binnenland verspreidt) de cultuur tot ingetogener proporties is teruggebracht. Daar staat tegenover, dat juist in Skandinavië en Denemarken de overige cultuurinhoud bijzonder rijk gevarieerd is, en zich daar een geheel eigen stijl in vorm en ornament hoofdzakelijk van het vaatwerk ontwikkelt, die ook in het midden van ons werelddeel zich verspreidt. Het is dus duidelijk, dat daar in het Noord-Westen van Europa geheel eigen krachten werken, die èn in stijlvorming èn in invloed naar buiten toe krachten demonstreeren, die elders in dien vorm niet aanwezig zijn.

1860 In West-Europa (het Rijngebied, Noord-Frankrijk, Oost-Engeland) en Midden-Europa (Zwitserland en Zuid-Duitschland) treffen wij de sporen van een andere cultuur aan, eveneens, doch in mindere mate, in locale variaties gescheiden, die gekenmerkt is door nederzettingen langs het water en vestingwerken op de hoogten, en door het tulpvormig, vrijwel onversierd aardewerk. In het Oostelijk Alpengebied ontstaat nog een cultuur met plastisch versierd vaatwerk.

1865 Eindelijk, op de grens van steen- en bronstijd, zien wij twee nieuwe culturen optreden: de uit Spanje voortgekomen klokbeerkcultuur in Engeland, Frankrijk, Sicilië, West-, Midden- en Zuid-Duitschland tot in Hongarije, en de strijdhamerbeschaving, die wij, met centrum Midden-Duitschland, zien uitstralen naar het Westen tot Engeland, naar het Noorden tot Zuid-Zweden, naar het Oosten tot de kusten van de Zwarte Zee en Troje, naar het Zuiden tot Griekenland, Noord-Italië en

1875 Zwitserland. Hiermede is geheel Europa, inclusief het Baltische gebied, dat deze ontwikkeling het laatst volgt, geworden tot de woonplaats van een groote verscheidenheid van landbouwende groepen, ieder met eigen cultuurvormen. Tot zoover de feiten, zooals de vondsten ons die leeren. Hoe moeten wij ons nu een voorstelling maken van de historische gebeurtenissen, die daaraan ten grondslag liggen? Wat wij voor onze oogen zien gebeuren, is overal in Europa de overgang van het kultuurstadium, waarin de mensch leeft van wat de hem omringende natuur uit haar overvloed schenkt, zonder dat haar producten een bijzondere bewerking door den mensch behoeven te ondergaan, tot het stadium, waarin de mensch als het ware zelf het

1880 initiatief in handen neemt, de natuur dwingt en beheerscht, en zich dus als het ware voor het eerst tegenover de natuur plaatst. Ongetwijfeld is dit het belangrijkste moment in de ontwikkelingsgeschiedenis der menschheid na haar ontstaan. De totaal andere levensomstandigheden, die het gebonden zijn aan vaste woonplaatsen met zich medebracht, deden overal ook het handwerk opleven en dus ook gebruiksgoed ontstaan in veel grootere veelzijdigheid dan tot dusverre mogelijk was. De belangrijkste aanwinst was het vaatwerk, en daarnaast leerde de mensch zijn steenen werktuigen beter

1890 fatsoeneeren o.a. door hen te slijpen. Ook bij het kiezen en bouwen der woonplaatsen stond de mensch voor nieuwe problemen, terwijl aan de graven der dooden veel meer zorg besteed kon worden, nu de mensch zijn woonplaats niet meer verliet. De cultuur krijgt dus veel meer verschijningsvormen, waarmede zij zich aan ons

1895 manifesteert, en wel in de gedaanten van graf en huis, aardewerk en werktuigen. Wat wij in deze eeuwen vóór 2000 v.o.j. zien gebeuren, is het verschillend reageeren op de nieuwe levenswijze met in aanmerking nemen van de natuurlijke gegevens in de onderscheiden deelen van Europa.

1900 Wij zagen dan, hoe de mensch in den aanvang eerst die gebieden zich als woonplaats uitkoos, waar zijn strijd tegen de hem omringende natuur hem het gemakkelijkst viel. Dit waren in Midden-Europa de kale lössgebieden, en de streken langs de zee, rivieren en beekjes. Aldus ontstonden de culturen der bandceramiek en later van de

- 1905 beschildeerde ceramiek, de Atlantische kultuur en de kultuur der "paalwoningen" en bergvestingen. Wij moeten aannemen, dat dit een geleidelijk proces was, soms van een centrum uit in alle richtingen, dan wel in één richting plaats grijpend, soms ontstaan door invloeden van buiten. Wij gelooven dus niet, dat in deze gevallen volksbewegingen hieraan ten grondslag hebben gelegen. Wel mag men aannemen, dat het land van oorsprong dezer kulturen ligt ergens in het gebied hunner dichtste verspreiding.
- 1910 Tot dusverre was de oudheidkundige geneigd, in iedere kultuur de manifestatie van één volk te zien, op voorbeeld van Gustaf Kossinna (1858-1931). Dit hing samen met het half onbewuste aannemen als axioma van de hypothese, dat de kultuur alléén kan ontstaan door volksbewegingen, die haar van de eene plaats naar de andere overbrachten. Het is duidelijk, dat men, wanneer men de kultuur a priori als overdraagbaar beschouwt, zooals wij in den aanvang deden, ook dit axioma moet laten varen. Het is dan ook moeilijk aan te nemen, dat bijv. in het geval van de bandceramiek van Maastricht tot laat ons zeggen Sebastopol één volk gewoond zou hebben.
- 1920 Wanneer wij nu deze kulturen eenmaal hebben zien ontstaan, dan kunnen wij haar verder opvatten als invloedsferen, want er is wel duidelijk contact onderling tusschen de gebieden, die door haar bestreken worden. En wanneer wij het verdere verloop der ontwikkeling van deze kultuurgroepen gadeslaan, dan zien wij opmerkelijke verschillen in hun gedrag. De eens oppermachtige kultuur der bandceramiek laat in lateren tijd niet de geringste sporen van haar invloed achter in West- en Midden-Europa.
- 1925 Daarentegen zien wij de invloedssfeer van de Noord-West-Europeesche hunebeddenkultuur zich uitstrekken over Midden-Duitschland, Zuid- en Oost-Duitschland (ten deele), Bohemen, Polen, Zuid-Rusland, waar zij dus gedeeltelijk in de plaats treedt van de kultuur der bandceramiek. Laatstgenoemde handhaaft zich slechts in Zuid-Oost-Europa in haar vorm van beschilderd aardewerk, vermoedelijk omdat deze gebieden het dichtst bij het centrum van deze kultuur gelegen waren.
- 1930 Wij constateeren dus, dat bepaalde kulturen geen, andere echter zeer groote expansieve kracht bezitten. Dit laatste is inzonderheid ook het geval met de Midden-Europeesche beker- en strijdhamerkultuur, die haar vorm oplegt ook aan de bewoners van die landstreken, waar vroeger geheel andere kulturen heerschten, zoo bijv. in Griekenland, een deel van het oude gebied der gekleurde ceramiek. Evenzeer vinden wij in uitgestrekte gebieden van ons werelddeel de sporen van de oorspronkelijk Spaansche klokbekerkultuur, ook boven of naast voorafgaande kulturen van geheel ander karakter. In deze gevallen zien wij dus oorspronkelijk niet-autochthone kulturen bezig, andere gebieden onder haar invloed te brengen.
- 1940 In het geval van de klokbekerkultuur hebben wij met een betrekkelijk gering aantal vondsten te doen, die bovendien niet gebonden zijn aan één graf Vorm, doch integendeel de dolmen van Bretagne en Spanje, de grafheuvels in onze heidevelden, en tal van vlakke graven in Midden-Duitschland in gebruik nemen. Hier hebben wij dus niet te doen met een kultuur, die één en hetzelfde beeld vertoont, overal waar zij
- 1945 ook optreedt. Waar dit optreden samenvalt met het vroegste verschijnen van het metaal, ligt het voor de hand, in het vinden van dit soort aardewerk invloeden te herkennen, die door den handel zijn ontstaan. Men denkt aan kleine groepen "prospectors", op zoek naar metaal.
- 1950 Een ander geval is het met de noordsche kultuur en die der strijdhamers. Hier is de invloed niet tijdelijk, noch oppervlakkig, doch daarentegen langdurig en diepgaand en universeel. Waar de noordelijke kultuur eenmaal opgetreden is, worden voortaan niet anders dan gelede vormen gemaakt, zij het ook in talrijke varianten van de oorspronkelijk uit Skandinavië gekomen vormen, de versiering blijft zich aan deze vormen aanpassen, er treedt een strijdbaar karakter op in de meestal oorspronkelijk vreedzame landbouwerskulturen. Van tweeen dus één, óf de bewoners dezer streken ontwikkelen zelf geleidelijk een noordelijk getinte kultuur nadat zij tijdelijk den invloed der bandceramiek hebben ondergaan, óf er vindt een toestroom van nieuwe bevolkingsstromen uit Noord-, West- en Midden-Europa naar het Zuiden en Oosten plaats. De eerste mogelijkheid is het waarschijnlijkst in het geval der Noord-West-Europeesche kultuur, de tweede in het geval van het militante strijdhamervolk. De Noord-Europeesche menschheid hervindt dus na beïnvloeding door de bandceramiek haar eigenaard en maakt overal noordsche vormen tot de heerschende in het gebied, waar de menschen wonen, wier vormgevoel overeenkomt met dat der Noord-Europeesche landen. De strijdhamerkultuur daarentegen verovert vanuit Midden- Duitschland braakliggende
- 1965 zoowel als reeds in kultuur gebrachte gebieden in Noord-, Midden- en Zuid-Europa, en legt overal haar eigen stempel op de toekomstige ontwikkeling der kultuur in al deze nieuw veroverde gebieden. De overige genoemde kulturen van Europa blijven in het bezit van hun oorspronkelijke invloedssfeer, zonder deze uit te breiden, ofwel worden

- in hun invloed beknot door deze nieuw optredende invloeden, respectievelijk
1970 veroveraars.
De culturen zijn dus te vergelijken met levende wezens, die een bestaan leiden, afhankelijk van hun levenskracht. Naast zeer passief zich gedragende, of zelfs door gebrek aan levenskracht tenondergaande culturen vinden wij in Europa klaarblijkelijk zeer actieve culturelementen, die met dynamische kracht hun gebied uitbreiden,
1975 eventueel ten koste van de levensruimte van anderen.
Bij het inluiden van den Bronstijd zien wij een einde gekomen aan het ontstaan van telkens nieuwe beschavingen, en zien wij veeleer een tijdperk van consolidatie aanbreken, waarin zich als voornaamste centra in Europa het gebied van den Bovenrijn, Silezië-Bohemen-Saksen (met vorstengraven en rijke bronsindustrie) en andere centra
1980 van bronsindustrie in Spanje en in Wales openbaren. Oost-Europa bezit dan een dergelijk centrum van industrie in Zevenburgen. In Griekenland bloeit op het vasteland de duidelijk vanuit Centraal-Europa beïnvloede Mykeensche beschaving, naast de van oorsprong Klein-Aziatische cultuur op Kreta. Tusschen Mykene en Troje eenerzijds, en Midden-Europa anderzijds, ontstaan handelsbetrekkingen, zoodat wij
1985 baltische barnsteen en Germaansche zwaardvormen in Griekenland en zelfs in Egypte aantreffen, en daarentegen andere stukken van Oost-Mediterraan model of frabrikaat in Beieren en Silezië. Deze en andere handelsbetrekkingen, die thans worden aangeknoopt, o.a. tusschen Engeland en Egypte, Hongarije en Skandinavië, getuigen ervan, dat de omwentelingen van den steentijd thans tot rust zijn gekomen. De fronten zijn
1990 duidelijk gevormd, cultuurprovincies ontstaan.
Omstreeks 1000 voor het begin onzer jaartelling onstaat er nieuwe beroering: In den Lausitz, Hongarije en het Oostelijk Alpengebied is uit de oorspronkelijke bewoners met Noord-Europeesche en bandceramische cultuur door vermenging met het
1995 strijdhamervolk langzamerhand een nieuwe cultuur met lijkverbranding en plastisch versierd aardewerk ontstaan, gedragen door een zeer talrijke bevolking. Door nog onbekende oorzaak, wellicht door bedreiging vanuit het Oosten, waar Slaven en Kimmeriers eerst, en later ook Scythen woonden, zien wij plotseling deze cultuur met lijkverbranding en plastisch versierde vormen van vaatwerk zich over den Balkan tot
2000 Griekenland en Troje uitbreiden, anderzijds ook Noord-Italië binnendringen, door Zuid-Duitschland naar het Westen, tot in ons land toe zijn invloed doen gelden, en eveneens in het noordelijke deel van Midden-Europa tot aan Mecklenburg reiken. Zonder eenigen twijfel hebben wij hier werkelijk met volksbewegingen te doen, veroveringen dus vanuit één gebied, waarvan de zgn. Dorische volksverhuizing in Griekenland slechts een deel uitmaakt. De Illyriërs speelden hierbij de voornaamste rol.
2005 Omstreeks 400 voor het begin onzer jaartelling beginnen de bewegingen der Kelten, die zich eveneens naar het Oosten, Westen en Zuiden vanuit hun oorspronkelijk gebied aan den Boyenrijn uitbreiden tot in Klein-Azië, Spanje, Engeland en Italië. Aan deze tochten ontleenen zij den klassiek-Griekschen invloed, dien zij echter vervolgens zelfstandig verwerken. Door Illyriërs en Kelten eerst teruggedrongen, of althans
2010 afgesloten van het Zuidelijk gedeelte van ons werelddeel, doorbreken vervolgens de Germanen geleidelijk overal den hen omringenden ring, het eerst naar het Oosten toe, nadat de Illyriërs hun Zuidelijker woonplaatsen betrokken hadden, dan naar het Zuidwesten nadat ook de Kelten zich verspreid hadden. De bloeitijd van het Romeinsche imperium valt samen met deze Germaansche expansie, en de botsing van deze twee
2015 werelden eindigt uiteindelijk na eeuwen van verbitterden strijd met den tijd der Germaansche volksverhuizing, gedurende welken nagenoeg geheel Europa Germanen: Goten, Wandalen, Franken, Angelen, Saksers enz. heeft leeren kennen. Terwijl Karel de Groote de Germanen op het vasteland omstreeks 800 onder zijn rijk nog eenmaal vereenigt, dringen de Slaven uit het Oosten op, zooals omstreeks 500 v.o.j. reeds de Scythen tot
2020 bij Berlijn waren doorgedrongen, en thans ook Hongarije door Aziatische horden, Hunnen en Avaren, wordt overstroomd, en uiteindelijk ook de Balkan Slavisch wordt. Tezelfdertijd echter omzwermen de Noormannen de Europeesche kusten en eilanden, als stichters van Germaansche rijken aan de periferie van ons werelddeel, ook in het Slavische Rusland, doch Mooren en Turken bedreigen Europa's Zuiden en Zuid-Oosten
2025 vanuit Azië.
Tegen Mooren, Muzelmannen en Slaven als buiten-Europeesche vijanden richt zich ook in later eeuwen telkens weer de gemeenschappelijke strijd van Europa, voorzoover het ontstaan van naties en de daaruit voortvloeiende tweespalt van ons werelddeel een juist inzicht in het allen gelijkelijk dreigende gevaar nog toelaat, of een hoog en
2030 heilig gemeenschappelijk ideaal hen bindt. (Slot volgt)

1) Th. Haering: Die deutsche und die europäische Philosophie, Stuttgart/Berlin 1943, S. 4.

15 december 1944 **PROF. DR F. C. BURSCH**

2035 **DE GEBOORTE VAN EUROPA (Slot)**

Aldus zien wij ook vanaf den bronstijd weer, hoe het centrum en het Noorden van ons werelddeel de gebieden vormden, waaruit de volksbewegingen ontsproten, die de eenheid van Europa bevorderden. Italië en Griekenland ontvingen beide omstreeks 1000 v.o.j. frisch bloed en nieuwe impulsen van deze zijde, waardoor dan mede de verdere
2040 ontwikkeling in die landen bepaald wordt. Zoo komt het, dat klassieke invloeden op hun beurt gemakkelijk doordringen bij voor deze ontvankelijke, want verwante volken als de Kelten en later de Germanen, al werden deze invloeden ook zelfstandig tot iets eigens verwerkt. De verwantschap tusschen centraal-Europa en de klassieke landen deed daardoor dezen invloeden in Europa een groter plaats inruimen, dan zulks bij de
2045 Grieksche kolonisatie in Klein-Azië en Zuid-Rusland, of bij het Romeinsche Imperium in zijn Aziatische en Afrikaansche provincies ooit het geval was. De krachtsontplooiing van een Alexander den Groote of van de Romeinen, slechts op Europa toegepast inplaats van zich naar het Oosten en Zuiden te richten, zou zeker nog veel meer effect hebben gehad.

Aanvaardend de veelheid der Europeesche kulturen in den Steentijd, en deze kulturen opvattend als organismen, die werking uitoefenen, hetzij door uitstraling van indirecten invloed, door handel of van geestelijken aard, dan wel door direkten druk door wapengeweld en verovering, zien wij in de oudheid reeds hetzelfde verschijnsel, als bij een Staat in den modernen zin. Deze laatste oefent door zijn bloote bestaan,
2055 als het ware buiten zijn wil, door politieke macht, biologische kracht en economischen rijkdom, door ligging enz. invloed uit, dien men met een modernen term naar zijn aard geopolitiek noemt. Ook in de oudheid kan men dus van den geopolitiek invloed eener kultuur spreken, en dus van *geopolitieke oudheidkunde*. Onderzoeken wij onder dit gezichtspunt de bovengeschetste ontwikkeling van Europa nader, dan zien wij
2060 landen en kulturen, die zich zuiver receptief gedragen in alle opzichten, tegenover andere landen en kulturen, die een machtig centrum van krachten vormen. Bovendien echter zijn er landen, die kultureel kracht uitstralen, biologisch echter krachten absorbeeren.

Eenige voorbeelden ter verduidelijking:

2065 Engeland is in hoofdzaak een receptief land. Aannemende, dat de Atlantische kultuur van Portugal en Frankrijk via Engeland althans de stimulans tot het bouwen van megalithische gedenkteekenen voor Skandinavië werd, en ziende, dat in den allervroegsten bronstijd door de natuurlijke rijkdommen aan grondstoffen Engeland tot de leverancier van brons van een deel van Europa werd, en verder nog constateerende,
2070 dat in den bloeitijd van de Angelsaksische kunst kultuuruitstraling naar Europa plaats vond, zien wij verder Engeland in alle opzichten als de van Europa krachten ontvangende macht. Uit Europa kreeg het de Megalithen, de "paalbouwkultuur", de strijdhamerkultuur en de klokbeerkultuur, de kultuur der Kelten, de Romeinsche heerschappij, de Angelsaksische verovering en de Noormannen. Kultureel receptief is ook het Oosten: Rusland en de Baltische landen, welke gebieden vrijwel geheel teren op den invloed van Midden-Europa, en daardoor steeds in kultuurhoogte achterblijven bij het centrum van ons werelddeel. Pas de Scythen, Slaven, Avaren, Hunnen laten biologisch hun kracht gelden, dan echter ook in sterke mate.

In het Zuiden van Europa ligt de situatie iets anders: biologisch is men daar
2080 onweersprekelijk receptief. Zien wij af van den zeer tijdelijken invoed, dien de uit Spanje voortgekomen klokbeerkultuur uitoefent op West- en Midden-Europa en op Zuid-Italië, dan zien wij verder zoowel in Spanje alsook in Italië en Griekenland slechts volksbewegingen van Noord naar Zuid: Kelten in Spanje; "paalbouw",
2085 strijdhamerkultuur, Villanova-kultuur, Kelten en Germanen in Italië; spiraalceramiek (met en zonder beschildering), strijdhamerkultuur, Lausitzerelementen in de Dorische volksverhuizing, Kelten, Germanen en Romeinen in Griekenland. Ongetwijfeld staan daartegenover kulturele uitstralingen terug naar het Noorden, – waarachter zich in geen enkel geval biologische krachten verbergen: export van Trojaansche en Mykeensche voorwerpen uit Griekenland naar Oostelijk en Zuidelijk Midden-Europa (overigens in
2090 ruil voor brons en barnsteen), de Grieksch-Italiaansche invloed op het ontstaan van den Keltischen la Tène-stijl, invloed van Etrurie op het ontstaan van den Hallstattstijl (± 800-400) bij Kelten en Illyriërs, het sterke Mediterrane karakter van Spanje's kultuurontwikkeling door invloed van Kreta en Griekenland. Frankrijk wederom gedraagt zich in hoofdzaak receptief, totdat de Franken, van over den Rijn
2095 gekomen, daarheen terug hun macht uitbreiden.

Anders het Midden en Noorden van ons werelddeel: Nadat de kultuur der bandceramiek als eerste aan vaste woonplaatsen gebonden kultuur van landbouwers op vreedzame wijze haar penetratie dwars door Europa op de lössgebieden had voltooid, ontstonden overal op haar voorbeeld andere kulturen van geheel verschillend karakter. In Oost-Europa

2100 bleef de bandceramiek ten deele de heerschende cultuur, doch westelijk daarvan
 ontstonden andere strijdbardere culturen van Noord-Europeesch karakter, die ervoor
 zorg droegen, dat de bandceramiek spoedig van het grootste deel uit Europa verdween.
 In verrassend rijke variatie van streng gelede aardewerkvormen manifesteren zich
 vooral verwanten van de Noord-Europeesche cultuur, tot in Zuid-Duitschland toe,
 2105 terwijl de Noord-Europeesche cultuuruitstraling naar het Oosten toe tot in Midden- en
 Zuid-Rusland reikt.
 Zooals wij boven reeds opmerkten, vatten wij al deze groepen niet op als te zijn
 ontstaan door verovering vanuit één centrum, doch gelooven wij integendeel, dat wij
 in dezen voor Europa zoo belangrijken tijd te doen hebben met de manifestatie der
 2110 oorspronkelijke bewoners die vrijwel gelijktijdig op het voorbeeld van de cultuur der
 bandceramiek overgaan tot een aan vaste woonplaatsen gebonden levenswijze van
 landbouwers, en daarbij dan tevens, ieder naar zijn eigen smaak, in huisvlijt
 ceramiek en geslepen steenen werktuigen vervaardigen. De eene invloedssfeer moge wat
 2115 grooter zijn dan de andere, hier moge de ontwikkeling wat sneller gaan dan ginds, de
 overgave van het kultuurbezit vond toch overal tamelijk snel en zonder schokken
 plaats. De dichtheid van bewoning en de aard van het gebied in aanmerking nemende,
 moet men vaststellen, dat er ook veel bosch in dien tijd gerooid moet zijn, en dat in
 het algemeen de vruchtbare gronden vrij intensief bewoond werden. Deze noordelijke
 2120 culturen strekken zich zelfs tot in Zevenburgen uit, dus ook in het gebied,
 oorspronkelijk door de bandceramiek beheerscht. Het verschijnsel der
 strijdhamerkultuur, die zeker niet in de Zuid-Russische ruimte is ontstaan, moet
 integendeel zijn oorsprong in Midden-Europa bezitten. Het land van oorsprong behoeft
 daarbij niet nauw begrensd te zijn geweest, het is zeer goed mogelijk, dat het zich
 2125 van Jutland tot in Thüringen uitstreckte. Ons lijkt het het waarschijnlijkste, dat wij
 in deze kortstondige en laat in den steentijd te dateeren verschijning op de
 onvruchtbaarste gronden het laatste residu der jagervolken uit den Midden-steentijd
 te zien hebben, die, thans door de zich uitbreidende landbouwende bevolking van
 Europa tot op zekere hoogte in het nauw gebracht, uitzwermen naar Oost, Zuid en West.
 Ook hierover spraken wij reeds. Illyriërs, Kelten en Germanen bewegen zich later in
 2130 dezelfde richtingen, en zoo ontvangt Europa telkens weer nieuwe impulsen uit zijn
 centrum. Overzien wij in dit licht opnieuw de ontwikkeling in de genoemde gebieden,
 aan de periferie van Europa gelegen, dan ontdekken wij, dat deze toestroom van nieuwe
 elementen uit Midden-Europa telkens de stimulans beteekent van de eigen ontwikkeling.
 2135 Englands invloeden in den vroegen bronstijd en in de vroege Middeleeuwen op Europa
 volgen direct op het toestroomen van het strijdhamervolk en van de Angelsaksers.
 Rome's machtspositie volgt op het binnenstromen van Midden-Europeesche elementen
 (Illyriërs) omstreeks 1000 v.o.j., de Mykeensche zoowel als de latere Grieksche
 2140 kultuurontwikkeling ontstaat onder deelname van strijdhamervolk en "Doriërs". Het
 centrum en Noorden van Europa is inderdaad klaarblijkelijk het hart, dat den
 bloedsomloop in Europa regelt, dat uit een grooten overvloed krachten afgeeft aan de
 rest van de wereld, om daar aan de randen van ons werelddeel biologisch en cultureel
 Europa te verdedigen. Zelfs zijn er tijden, dat deze krachten de grenzen van ons
 werelddeel doorbreken: in Luristan in Perzië ontdekken wij ten deele Midden-
 2145 Europeesche gebruiksvoorwerpen, uit den bronstijd, en wij weten trouwens, dat
 Indogermanen daar en in Voor-Indië de macht aan zich getrokken hebben. Men is op het
 oogenblik geneigd, m.i. op goeden grond, deze Indogermaniseering chronologisch in den
 Midden-steentijd te stellen x), en als hieraan een volksverhuizing ten grondslag
 2150 gelegen heeft, zal deze in het licht van al wat hierboven werd medegedeeld,
 ongetwijfeld van West naar Oost hebben plaats gevonden en niet andersom. Wij keeren
 thans weer terug tot ons uitgangspunt: de eenheid in verscheidenheid in de
 Europeesche cultuur, De verscheidenheid onzer cultuur zagen wij reeds geworteld in
 den steentijd, toen wij als spontaan reageeren op een nieuwe fase in de
 2155 cultuurontwikkeling in de verschillende streken van ons werelddeel ook verschillende
 vormen van cultuur zagen ontstaan. De eenheid in cultuur is verklaard door het feit,
 dat telkens uit Europa's hart nieuwe sappen vloeien naar alle zijden, die dan als
 nieuwe culturele krachtbronnen tot ditzelfde hart wederkeeren. en Europa's cultureel
 peil helpen opvoeren. En toch hebben wij daarmede nog niet alles gepeild en
 2160 verklaard. Want thans rijst de vraag bij ons, waarom dit hart zoo activeerend is,
 waarom juist in Europa zelf deze krachten werkzaam zijn, die ons werelddeel opstuwen?
 Eenheid noch verscheidenheid zijn te verklaren uit de natuurlijke gesteldheid van
 Europa, want waarom bleef dan Amerika zoolang bij Europa ten achter, waar wij toch
 tendeele hetzelfde klimaat aantreffen, dezelfde afwisseling van vlakten en gebergten?
 2165 Europa is niet één aaneengesloten landschap, dat de eenheid bevordert, noch ook zijn
 de meeste natuurlijke grenzen van dien aard gebleken, dat zij kultuurprovincies
 blijvend konden afscheiden. Het zij verre van ons, de invloeden van ligging, klimaat

en natuurlijke grenzen te onderschatten (het receptieve karakter van Engeland en de drie Zuidelijke schiereilanden ten opzichte van Europa is daaruit ongetwijfeld ten deele te verklaren), doch uiteindelijk is toch in deze de mensch beslissend. Want het bleek uit onze beschouwing van het ondubbelzinnige aanwijzingen gevende archeologische materiaal, dat de eenheid van Europa tot stand kwam door den steeds herhaalden trek van de bevolking van zijn Noorden en Midden. Het hart van Europa draagt dezen naam niet slechts omdat het werkelijk midden is, doch ook, omdat vandaaruit Europa zijn levenssappen toegestuwd kreeg, en omdat het zonder dit hart als leidend orgaan niet had kunnen leven, althans niet, zooals het tot heden geleefd heeft: in eenheid door verscheidenheid. En zoo kwamen wij uiteindelijk toch tot den mensch van dit Noorden en Midden als bepalenden factor in de geschiedenis van ons werelddeel ten opzichte van de overige wereld, zij het ook langs andere wegen, dan meestal het geval is. De mensch van het Noorden en Midden van Europa nu is de mensch, die "immer strebend sich bemüht", de mensch van het ras, dat ook thans nog de overwegende meerderheid der bevolking in Noord- en Midden-Europa uitmaakt, het ras, waartoe in de oudheid de dragers der megalithische kultuur, der Midden- Duitse mengkulturen en der strijdhamerkultuur behoorden, het ras, dat Illyriërs, Kelten en Germanen geheel of gedeeltelijk omvatte: het Noordras. En thans begrijpen wij ook de eenheid in volksche kultuur: sprookje, volksgebruik en overlevering (men denke aan den grooten Pan bijv. x)) in Europa, en de ontvankelijkheid voor al het goede en schoone, wat onze verwanten in Griekenland, waar hun goden met de Germaansche zoon sterke verwantschap toonden te bezitten, zoowel in de siddering, die door Zeus en Wodan in de menschenharten gelegd werd, alsook in de innige vertrouwdheid tusschen de andere goden en de menschen. De drang naar de verten dreef dezen mensch later door de geheele wereld, overal de in zijn wezen opgesloten waarden uitdragend, en deels zich van het hart van zijn bestaan afwendend. Thans is het tijdstip gekomen, waarop de bevolking van geheel Europa zich weer bezinnen moet op haar eigen waarden, weer terug moet keeren tot de bron van haar bestaan. Daartoe is het niet noodzakelijk, de prestaties van den Europeeschen mensch in de wereld buiten ons werelddeel te verwaarloozen of te vergeten, want ook zij zijn prestaties, die uit dienzelfden Noordrasmensch met zijn hang naar de verten als vanzelf voortgesprongen zijn. Doch nimmer mag men daarnaast vergeten, dat het hart van Europa meer is dan een willekeurige buurman, doch de oorsprong van ons geheele bestaan. Reeds lang voordat de oudheidkunde tot de ontdekking van den oorsprong onzer gemeenschappelijke kultuur in haar eenheid en verscheidenheid gekomen was, had de groote dichter uit het hart van Europa deze verwantschappen reeds bespeurd. Want Mefisto's woorden uit de klassieke Walpurgisnacht in het tweede deel van den Faust gelden waarlijk niet alleen voor de dingen uit het domein van den duivel, doch omvatten alles, wat ons Europeeschen menschen eigen is:

Hier dacht'ich lauter Unbekannte
Und finde leider Wahlverwandte;
Es ist ein altes Buch zu blättern
Vom Harz bis Hellas immer Vettern!

Dit in strijd en met veel leed ontstane Europa, dat thans opnieuw door machten buiten haar toebedeeld wordt met leed en strijd, moge hierna gelouterd en gesterkt opnieuw verrijzen, om haar zending in de wereld te vervullen, terende op de onuitputtelijke krachten van haar voedende hart!

*) F. Muller, De dood van den grooten Pan, Uitzicht. 1942, 162-169 en 226-238.

2215 1) O. Paret, Die Bandkeramiker und die Indogermanenfrage die Welt als Geschichte 1942 Heft 42 S. 53 ff.

14 augustus 1945 **Amsterdamse hoogleraren geschorst**

Aan de gemeente-universiteit te Amsterdam zijn door het militair gezag geschorst:

2220 prof. dr. G. A. S. Snijder, prof. dr. L. J. van Apeldoorn, prof. dr. F. C. Bursch, prof. dr. A. F. H. Gerth, prof. dr. R. W. Weitzenbock, prof. dr. W. L. L. Carol, prof. dr. P. Stenimgha Hzn., dr. T. L. de Bruin, lector, dr. K. Mueller lector, dr. F. H. ter Poorten conservator, dr. J. de Wit, privaats-docent terwijl prof. dr. W. A. P. Schueffner oud-hoogleraar, de toegang tot de senaatsvergaderingen is ontzegd.

2225 Verder heeft het militair gezag een bevel tot staking hunner functie gericht tot: Prof. dr. H. A. Brouwer, prof. dr. L. E. J. Brouwer, prof. dr. C. F. A. van Dam, prof. dr. H. T. Deelman, prof. dr. G. Revesz, prof. dr. Th. J. Stomps, dr. Th. E. de Jonge Cohen, privaats-docent, mr. P. Otten, secr. van curatoren, omdat het onderzoek naar hun gedragingen gedurende de bezetting nog niet is geëindigd en tot:

2230 Prof. dr. B. Brouwer, prof. dr. J. de Decker, prof. dr. A. W. de Groot, prof. dr. J. A. A. Ketelaar, prof. dr. A. de Klein, prof. dr. N. H. Swellengrebel, prof. dr. H.

ter Veen, prof. dr. J. P. Wibaut, dr. E. M. Bruins, lector, dr. A. Heyting, lector, omdat het onderzoek naar hun gedragingen gedurende de bezetting aanleiding geweest is tot het nemen van een disciplinaire maatregel tegen hen te stellen.

2235

29 januari 1946 **BENOEMINGEN, ONTSLAG, ENZ.**

[...] 1945, aan L. J. van Apeldoorn, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam, ontslag uit zijn functie te verleenen; te rekenen van 25 September 1945, aan F. C. Bursch, hoogleeraar aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam en conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, ontslag uit zijn functies te verleenen; [...]

2240

23 augustus 1946 [...] **Mede dank zij de artkelen van den onvermoeiden speurder**

Van der Berg heeft de thans geschorste conservator Dr. F. C. Bursch in 1942 een onderzoek ter plaatse ingesteld. Uit de opgravingen meende de archaeoloog te moeten concluderen, dat er een oude begraafplaats lag, mogelijk met kapel, uit de 10de eeuw. Men had dus waarschijnlijk een der oudste kerkjes van Friesland blootgelegd. De heer Van der Berg was dankbaar, maar niet voldaan, hij wou de ouderdom van de begraafplaats gaarne ouder, zelfs veel ouder hebben (6)

2245

Verder meende hij op grond van gelijkvormigheid tussen de tegenwoordige begraafplaats van het dorp (die in 1661 vrij zeker reeds bestond) en het onderhavige kerkhof te mogen opmaken, dat we hier te maken hebben met de oude begraafplaats van het dorp Oudehorne, hetgeen hij als een centrum van oude cultuur – voor de omgeving – wil zien beschouwd en dat later naar her Noorden zou zijn verplaatst. Het kan zijn, ofschoon het bewijs niet afdoende is. Absoluut is genoemde heer op een dwaalspoor, als hij zelfs maar de mogelijkheid oppert, daar met een zijtak van de Gravinneweg (dat manusje van alles) van doen te hebben.

2250

Daar er in 1623 sprake is van "het olde kerckhoff" (7) en de verveningen te Oudehorne, op enkele kleinere stukken uit het particuliere bezit P. van Dekama na, dateren van omstreeks 1650, kan dit kerkhof zijn naam – nu nemen we aan, dat de vlag de lading dekt – alleen hebben gekregen, doordat op dit oude, mogelijk niet meer gebruikte kerkhof, in de tijd der verveningen Joden zijn begraven. Maar, zoals de volksmond zou zeggen: "Ik ha der net by west". Het feit echter, dat de archaeoloog het kappelleje op de tiende eeuw dateert, geeft ons de moed, ons ook op glad ijs te wagen. Behalve het klooster Thabor bij Tirns bezaten de monniken van "Avert" land bij het kerkhof, ja wellicht de Kikenberg zelf, als boven bleek. Daar het zeer bekende Cisterciënserklooster Aduard omstr. 1200 is gesticht, zou het kunnen zijn, dat de monniken daarvan een uithof, mogelijk met kapel, waarvan de abt den pastoor noemde, onder Oudehorne hebben gehad. Maar dan moet conservator Bursch zich een paar eeuwen hebben vergist, iets wat met het oog op de omgewoelde staat, waarin de grond ter plaats verkeerde, lang niet onmogelijk is te achten.

2255

2260

2265

2270

14 juli 1952 **PRAEHISTORIE**

Over de oudste geschiedenis van de West-Europese mens en zijn beschaving heeft dr F. C. Bursch in zijn boek De Westerse mens ontdekt zijn wereld (Sijthoff, Leiden) bijzonder interessante denkbeelden neergelegd. De schrijver benadert de geestesgesteldheid van de primitieve mens met hulp van de inzichten der moderne psychologie, en komt daardoor tot verrassende conclusies, die stuk voor stuk langdurige overweging waard zijn. Het verwijt, dat de schrijver in zijn inleiding tot vele praehistorici richt – namelijk, dat nog nooit achter hun beschrijving van graven, gebruiksvoorwerpen, tekeningen e.d. een beeld van de primitieve mens verschenen is – treft hemzelf in genen dele. Ondanks het feit, dat in dit boek de gebruikelijke gegevens van feitelijke aard in groten getale zijn te vinden, blijft dr Bursch zich in de eerste plaats bezighouden met geest en godsdienst van de oudste dragers en grondleggers onzer beschaving. Vooral ten aanzien van de kunstzinnige arbeid der primitieve Europeanen brengt de schrijver belangwekkende gedachten te berde, zich daarbij baserend op scherpzinnige interpretatie van reeds lang bekende feiten. Dit voortreffelijke werk wint nog aan waarde door de boeiende stijl, waarin het is geschreven, en is daardoor ook voor de leek ten zeerste van belang.

2275

2280

2285

2290

27 september 2003 **Engagement met het eigene**

Waarom zouden de Nederlandse archeologen na 1933 niet met de Duitsers samenwerken? Beide groepen waren zich bewust van de etnische betekenis van hun vak en ook vakinhoudelijk was er nauwelijks verschil van inzicht.

2295

Theo Toebosch

27 september 2003 'EVEN EEN LUCHTJE happen',
zei historicus Martijn Eickhoff tegen zichzelf. Het was 1996 en hij was in het
Bundesarchiv in Berlijn bezig een dossier door te nemen voor zijn proefschrift over
2300 de Nederlandse archeologie in de bezettingstijd, toen voor hem de droom van iedere
historicus werkelijkheid werd. Hij had ineens een tastbaar bewijs in handen voor iets
dat hij anders door argumentatie aannemelijk had moeten maken. Voor hem, in een
voormalige SS-kazerne, lag een schema, dat een Duitse archeoloog in juni 1940 had
gemaakt, met de te volgen strategie om de Nederlandse archeologie te nazificeren.
2305 Buiten viel een verfrissende regenbui.
Zeven jaar later, en wel aanstaande dinsdag, promoveert Eickhoff (1967) aan de
Universiteit van Amsterdam op De oorsprong van het 'eigene'. Nederlands vroegste
verleden, archeologie en nationaal-socialisme. Het proefschrift is het ruim
vierhonderd pagina's dikke resultaat van negen jaar onderzoek. De oorsprong daarvan
2310 ligt in zijn studietijd, toen hij enkele colleges archeologie volgde en een excursie
naar het Zuid-Hollandse Valkenburg meemaakte. Tot zijn verbazing hoorde hij dat
Nederlandse archeologen tussen 1941 en 1943 in het dorp enkele Romeinse forten hadden
opgegraven. 'Goh', dacht hij, 'ik wist niet dat er in de oorlog ook werd opgegraven.
Interessant. Want welke rol speelden de Duitsers hierin?'
2315 De Nederlandse archeologen waren in eerste instantie huiverig dat zijn onderzoek tot
de conclusie zou leiden dat de Nederlandse archeologie fout was geweest in de oorlog.
Maar zoals het een modern historicus betaamt, ging het hem niet om goed of fout. Hij
wilde weten hoe de Nederlandse archeologen hadden gereageerd op de belangstelling van
de nazi's voor hun werk en onderzoeken wat de vakinhoudelijke verschillen en
2320 overeenkomsten waren tussen de nazi-archeologie en de 'gewone' archeologie. Nadat de
aanvankelijke vrees bij de archeologen was weggenomen, heeft hij zich bij hen nooit
een buitenstaander gevoeld. De financiering van zijn onderzoek kwam zelfs uit de
archeologiepot van NWO.

2325 **drie portretten**

Eickhoff begint zijn proefschrift met een uitgebreide schets van de Nederlandse
archeologie in de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij doet dat aan de hand van
de portretten van drie archeologen, J.H. Holwerda, A.E. van Giffen en A.W. Byvanck.
Holwerda, classicus en directeur van het Rijksmuseum voor Oudheden (RMO) in Leiden,
2330 was een wetenschapper in de klassiek-humanistische kennistraditie. Voor hem begon en
eindigde nog steeds alles met de Klassieke Oudheid. Inheemse Nederlandse
archeologische verschijnselen bestudeerde hij dan ook in samenhang met wat de oude
Grieken en Romeinen hadden voortgebracht. Door populair-wetenschappelijke boeken en
krantenartikelen over zijn opgravingen te schrijven was hij rond de jaren twintig de
2335 bekendste Nederlandse archeoloog.
Byvanck, hoogleraar Archeologie en Oude Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden,
groef anders dan Holwerda zelf niet op. Hij richtte zich volledig op de klassieke
kunstuitingen, die hij als de belangrijkste bron beschouwde om kennis op te doen over
de 'geest' van een periode of cultuur. Toen hij later interesse kreeg voor de
2340 Nederlandse pre- en protohistorie, werd de 'volksgeest' in archeologische vondsten
zijn belangrijkste studieobject.
Van Giffen was directeur van het Biologisch Archaeologisch Instituut (BAI) van de
Rijksuniversiteit Groningen. Van oorsprong bioloog was hij empirisch ingesteld. Het
ging hem om de systematische classificatie van direct waarneembare archeologische
2345 verschijnselen. Die Tatsachen bleiben, die Interpretation schwankt was zijn geliefde
motto. Zijn onderzoeksterrein lag vooral in de drie noordelijke provincies. Door
commerciële afgravingen van terpen dreigde daar het historische cultuurlandschap in
hoog tempo te verdwijnen. De provinciale notabelen stimuleerden Van Giffen om de
cultuur- en natuurhistorie te bestuderen voor het te laat was. Van Giffen vestigde
2350 zijn internationale faam met de opgraving van de wierde van Ezinge.

Zo waren er volgens Eickhoff drie verschillende onderzoekstradities in de Nederlandse
archeologie van die tijd: de klassiek-humanistische van Holwerda, de romantisch-
idealistische van Byvanck en de empirisch-natuurwetenschappelijke van Van Giffen.
2355 Maar ondanks de verschillen was er een belangrijke overeenkomst tussen Holwerda,
Byvanck en Van Giffen, stelt Eickhoff. Alle drie waren ze op zoek naar inzicht in de
etnische en raciale samenstelling van het Nederlandse volk. Vandaar hun speciale
aandacht voor de prehistorische hunebedbouwers en de bekervolkeren, de eerste
bewoners van Nederland, en de Germaanse stammen die als de directe voorouders werden
2360 beschouwd: de Franken, Friezen en Saksen.
Het archeologisch onderzoek naar de voorouders had invloed op de manier waarop de
vaderlandse geschiedenis werd beschreven. Tot rond 1920 lag het beginpunt meestal bij

2365 de Romeinen en de tijd van de Volksverhuizingen, later begon de geschiedenis met
verwijzingen naar de Late Steentijd. De archeologische onderzoeksresultaten kwamen
ook terecht in volkskundige, fysisch antropologische en sociologische studies over
het Nederlandse volk. Van lieverlee kreeg het begrip `Nederlandse volk' zo naast een
staatkundige, sociale en cultureel-historische ook een etnische betekenis. Men raakte
ervan overtuigd dat gedeelde afstamming zich uitte in het karakter en uiterlijk van
2370 de huidige bevolking. Cultuurverschillen binnen Nederland konden op die manier
etnisch verklaard worden. De belangstelling voor het `eigene' leidde tegelijkertijd
bij sommigen tot engagement met de eigen regio, anderen kregen visioenen van een
Groot-Nederland en eind jaren dertig waren er ook Nederlanders die vonden dat het
vaderland moest opgaan in een Groot-Germaanse eenheid.

2375 Eickhoff wil maar zeggen dat etnisch besef bij veel geleidingen van de Nederlandse
samenleving voorkwam. Maar het is vooral de Duitse archeologie uit die tijd die ermee
wordt geassocieerd, gaat hij verder. De nationaal-socialisten stimuleerden in het
Derde Rijk het vak door het aantal leerstoelen pre- en protohistorische archeologie
aan de universiteiten te vergroten. Niet zonder reden, want ze beschouwden
2380 archeologie als de meest nationale van alle wetenschappen. Culturen en volkeren waren
voor hen één. Aan de hand van de herkomst van de oudste vondsten konden ze zeggen
welk volk waar vandaan kwam. Alle aandacht ging daarbij uit naar de oude Germanen.
Dat waren in de ogen van de nazi's per slot van rekening de blonde blauwogige Ariërs,
de eerstgeborenen van de Indo-Europeanen, van wie groepen vanuit hun bakermat
2385 Sleeswijk Holstein naar het zuiden en oosten waren getrokken om daar cultuur en
beschaving te brengen. Wetenschappers met de opvatting dat de beschaving uit het
oosten en zuiden was gekomen toonden volgens de nationaal-socialistische archeologen
een schandelijk gebrek aan patriottisme. De ware Duitse archeoloog hoorde overal in
Europa op zoek te gaan naar Germaanse wortels en diende het heel normaal te vinden
dat Duitsland op die plaatsen historische rechten liet gelden.

2390 Niemand in Nederland die er moeilijk over deed als Van Giffen in de jaren dertig in
Duitsland congressen bezocht, die waren georganiseerd door wetenschappers die zich
bij de SS of de NSDAP hadden aangesloten. Nederlandse archeologen hadden vanouds
goede contacten met hun Duitse collega's. Die goede contacten bleven, ook na 1933.
Vakinhoudelijk, luidt een van Eickhoffs belangrijkste conclusies, was er weinig
2395 verschil van opvatting. Van Giffen vond weliswaar dat Friezen en Saksen cultureel te
verwant waren om ze op grond van hun aardewerk te kunnen splitsen, maar het algemene
idee dat cultuuruitingen iets zeiden over etniciteit en migratiestromen in het
verleden hing ook hij aan.

2400 hunebedden

De Duitsers hadden dan ook goede hoop om de Nederlandse archeologie te kunnen
nazificeren. Beter gezegd, de Duitsers geloofden in de zelf-nazificatie van de
Nederlandse archeologie. Dat moest, zo bleek uit het schema dat Eickhoff in het
Bundesarchiv vond, gebeuren door de Nederlandse grens overschrijdende inventarisaties
2405 te stimuleren, bijvoorbeeld door de hunebedden in Nederland én Neder-Saksen in kaart
te brengen. Verder was het nodig om onderzoek in militaire gebieden toe te staan.
Maar vooral moesten de goede wetenschappelijke contacten onderhouden blijven. En dus
kregen Nederlandse archeologen vanaf 1940 uitnodigingen voor een reisje naar Duitse
archeologische musea langs de Rijn of kwamen de Duitse collega's bij hen op
2410 theevisite, soms zelfs in uniform.

Toen kwam het grote dilemma voor de Nederlandse prehistorici, blijkt uit Eickhoffs
reconstructie van het oorlogsverleden van de Nederlandse archeologen. Moesten ze wel
of niet met de Duitsers samenwerken, terwijl er vakinhoudelijk weinig redenen waren
om dat niet te doen? Bijvanck kon als klassiek archeoloog in de luwte blijven. Hij
2415 schreef een overzichtswerk, De voorgeschiedenis van Nederland, waarin hij de
oorsprong van het Nederlandse volkskarakter voor de Friezen, Franken en Saksen, in
het Neolithicum plaatste. Het boek, dat in 1944 een derde druk beleefde, leverde hem
zowel lof als kritiek van nationaal-socialisten op.

Holwerda had al voor de bezetting zijn directeurschap van het RMO opgegeven, het was
2420 zijn leerling, de Leidse prehistoricus F.C. Bursch, die met de Duitsers besloot te
gaan samenwerken. Nederland en Duitsland hoorden bij elkaar, was zijn overtuiging. Zo
was het in de prehistorie geweest, zo zou het volgens een soort natuurwet in de
toekomst weer zijn. Eickhoff: "Op grond van zijn kennis van het verleden trok Bursch
consequenties voor het heden en zette zich in om propaganda te maken voor het
2425 nationaal-socialistische gedachtegoed. Hij voerde voor de SS ook een opgraving in de
Oekraïne uit." Van Giffen besloot anders. Wetenschap hoorde volgens hem vrij van
politiek te zijn. Hij hield de Duitsers, onder wie collega's en oude vrienden, op
afstand, maar zonder dat het ten koste van zijn werk ging. Voor de Duitsers was een

- 2430 goede verstandhouding met de Nederlandse archeologen zeker met Van Giffen, die beschouwd werd als de beste opgraver van Europa zo belangrijk dat ze hem zijn gang lieten gaan. Van Giffen maakte daarvan dankbaar gebruik. Na het bombardement van mei 1940 op het vliegveld Valkenburg was het naburige dorp een ravage. Voor Van Giffen een mooie gelegenheid om eindelijk eens de verhoging in het landschap, die hij al in 1914 had ontdekt, te onderzoeken - de opgraving die Eickhoff op het idee bracht om de
- 2435 Nederlandse archeologie tijdens de bezettingstijd te bestuderen. Als het hem uitkwam, werkte Van Giffen ook wel samen met de Duitsers of hun sympathisanten. Hij voerde bijvoorbeeld begin 1943 met de nazistische Nederlandsche Arbeidsdienst een noodopgraving uit in het natuurreservaat Havelter Berg, waar de Duitsers een militair vliegveld gingen aanleggen.
- 2440 Na de oorlog is Bursch veroordeeld. Van Giffen werd het hoofd van de in 1947 opgerichte Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en de belangrijkste en machtigste man van de Nederlandse archeologie. Onder sommige archeologen kreeg hij ook de naam van collaborateur die de dans was ontsprongen. Niet terecht, vindt Eickhoff. "Hij heeft wel gepoogd te profiteren van de Duitse belangstelling voor zijn
- 2445 vak. En na de oorlog herstelde hij snel de contacten met zijn Duitse collega's. Hij hechtte toen wel nog meer dan vroeger aan wetenschappelijke exactheid en objectiviteit, waardoor het bij zijn onderzoek steeds minder om ras en etniciteit ging."
- 2450 De Nederlandse archeologen zijn uiteindelijk blij dat Eickhoff als historicus het onderzoek heeft gedaan. Hij stond blanco tegenover mensen en instituten en bij hem zaten de huidige structuren en kaders over de vroegste geschiedenis van Nederland niet in zijn hoofd. Hij is daardoor niet in de valkuil gevallen om de kennis van nu als referentiekader te gebruiken.
- 2455 Eickhoff hoopt dat ook historici van zijn onderzoek zullen leren. Nu zien ze archeologie vaak nog als alleen maar stoffige potjes en pannetjes. Maar: "Archeologie is behalve een wetenschap ook een specifieke vorm van historisch besef. Als je archeologen en hun werk bestudeert, leer je veel over hoe in een maatschappij wordt gedacht over kwesties als wie zijn wij en waar komen wij vandaan. Je leert dus de ideeën over de oorsprong van het eigene kennen."
- 2460 M. Eickhoff: De oorsprong van het 'eigene'. Nederlands vroegste verleden, archeologie en nationaal-socialisme. Uitg. Boom. ISBN 90 5352 935 7. Prijs €25.-
- 11 maart 2006 **'Het Pompeji van het Noorden'**
- 2465 'Die leren reistas met metalen beslag, waar de naam Van Giffen is ingegraveerd, ken ik niet. Die had hij in mijn tijd niet bij zich.'
- Theo Toebosch
- 11 maart 2006 **Dergelijke details krijg je te horen**
- 2470 als je met Tjalling Waterbolk over de tentoonstelling Professor van Giffen en het geheim van de wierden in het Groninger Museum rondloopt. De nu tachtigjarige emeritus hoogleraar archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen was leerling en student-assistent en later de opvolger van A.E. van Giffen (1884-1973).
- 2475 Albert Egges van Giffen was een van de belangrijkste Nederlandse archeologen, zo niet de belangrijkste. Hij ontwikkelde een nu nog steeds gebruikte opgravingsmethode en heeft talrijke hunebedden, prehistorische grafvelden en -heuvels, terpen en wierden, Romeinse nederzettingen en middeleeuwse kerken onderzocht en opgegraven. Verder was hij conservator van de musea van Groningen en Assen, hoogleraar in Groningen en Amsterdam en de eerste directeur van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek.
- 2480 Van huis uit bioloog, bestudeerde Van Giffen niet alleen de materiële cultuur van mensen maar ook hun natuurlijke levensomstandigheden, schrijft Waterbolk in de inleiding van het boek dat de tentoonstelling begeleidt (en dezelfde titel draagt). Heel wat zaken die nu vanzelfsprekend zijn heeft Van Giffen geïntroduceerd. Zo zorgde hij voor het samengaan van archeologie en natuurwetenschappelijk onderzoek als
- 2485 paleobotanie en zoölogie en liet hij landschapreconstructies tekenen, compleet met dwarrelende rook uit huizen en een man met een ossenwagen.
- 2490 Waterbolk bezoekt de tentoonstelling voor de tweede keer. Tijdens de opening, waar staatssecretaris Van der Laan de aanwezige archeologen onaangenaam verraste door te spreken over de 'achttiende-eeuwse professor van Griffen' die spullen 'uit de ijstijd' opgroef, was het zo druk dat hij geen goede indruk kon krijgen. 'Een mooie, interessante tentoonstelling', zegt hij nu. Mooi en interessant is ook het begeleidende boek, met prachtige paginagrote historische foto's van afgravingen van wierden. Eveneens fraai zijn de foto's van Hans Sas van het huidige wierdenlandschap ten noorden van Groningen.

- 2495 Boek en tentoonstelling stellen het onderzoek van de wierden centraal, maar ook is er aandacht voor Van Giffen zelf en zijn (wetenschappelijke) leefwereld. Domineesoon Van Giffen volgde als student in Groningen colleges bij de geoloog Van Calcar. Die vroeg in 1908 Van Giffen 'namens de wetenschap' toezicht te houden bij de commerciële afgraving van de wierde van Dorkwerd. De afgegraven grond werd als meststof verkocht
- 2500 aan boeren op de armere zand- en veengronden. Mensen als Van Calcar, die zich in hun vrije tijd met oudheidkunde bezighielden, waren bang dat door de afgravingen veel informatie verloren zou gaan over woonheuvels die ooit door mensenhanden in een dynamisch landschap zonder dijken tegen het wassende zeewater waren opgeworpen. Van Giffen begon in Dorkwerd met het verzamelen van de biologische resten. Met de
- 2505 afgravers van zeventig andere wierden maakte hij de afspraak dat ze archeologische vondsten aan hem zouden melden. Hij riep op tot gestructureerd onderzoek om zo eindelijk eens de ontstaansgeschiedenis van de terpen en wierden te achterhalen. Een mooie taak voor het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden (RMO), in die tijd het enige archeologische instituut van het land. De Groningse aardappelfabrikant J.E.
- 2510 Scholten verklaarde zich bereid een opgraving te financieren, maar vader en zoon Holwerda, die het RMO leidden, sloegen het aanbod af. Te weinig personeel, was het argument. Holwerda jr. was niettemin onder de indruk van het enthousiasme van de tien jaar jongere Van Giffen en vroeg hem assistent in Leiden te worden. Het werd de kiem voor ruim dertig jaar tweespalt in de Nederlandse archeologie.
- 2515 Eigengereid als hij was, zo blijkt uit de bijdrage van Leo Verhart in het boek, probeerde Van Giffen - die Holwerda jr. een slechte opgraver vond - in Leiden de boel naar zijn hand te zetten. Dat viel in het formele RMO niet goed en na veel ruzies vertrok Van Giffen weer naar Groningen. Vanuit zijn Biologisch-Archeologisch Instituut leidde Van Giffen zijn jarenlange prestigestrijd tegen Holwerda.
- 2520 De tentoonstellingmakers hebben die strijd mooi verbeeld. In de ene zaal tonen gipsen kopieën van klassiek Griekse beelden de denkwereld van Holwerda jr. Als classicus was hij ervan overtuigd dat de oorsprong van de Nederlandse bevolking in Zuidoost-Europa gezocht moest worden. Het 'bewijs': resten van 'koepelgraven' die hij op landgoed 't Loo had opgegraven - met de oervorm van het stenen koepelgraf zoals dat uit het
- 2525 Griekse Mycene bekend was. Van Giffen zou later aantonen dat het gewoon grafheuvels waren. In de zaal ernaast verwijzen een microscoop van Carl Zeiss en een 'wierde' van dierenschedels naar Van Giffens overtuiging dat de combinatie van natuurwetenschap en archeologie nodig is voor prehistorisch onderzoek.
- 2530 Eén wand hangt vol geschilderde portretten van mannen die van belang zijn geweest voor Van Giffens carrière. Onder hen aardappelfabrikant J.E. Scholten, die vele onderzoeken heeft gefinancierd. Van Giffen bezat de gave om hooggeplaatsten voor zich te winnen en van alles van hen gedaan te krijgen. Tegenover zijn assistenten was hij streng. Zij moesten dag en nacht voor hem klaar staan, weet Waterbolk uit eigen
- 2535 ervaring. Begin jaren dertig kreeg Van Giffen in Ezinge eindelijk de gelegenheid om een wierde systematisch op te graven. Voor de eerste keer legde een archeoloog de bewoningsgeschiedenis van een plaats buiten de klassieke wereld bloot. Ezinge werd het 'Pompeji van het Noorden', waarvan, zo stelde Van Giffen vast, de vroegste
- 2540 bewoningsfase uit de vijfde eeuw voor Christus stamde. De bewoners van het hoge Noorden waren niet, zoals bij de Romeinse schrijver Plinius te lezen viel, armzalige vissers in paalwoningen maar boeren die op de kunstmatige heuvel vee hielden en gewassen verbouwden. En Romeins aardewerk uit Tunesië wees op contacten met de buitenwereld.
- 2545 Het onderzoek aan wierden leverde ook het antwoord op de vraag of er sprake was van een snelle zeespiegelrijzing. Van Giffen kwam op 10 centimeter per eeuw, niet slecht. Staand voor het portret van geoloog Van Calcar stelt Waterbolk vast dat geologie een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van de Nederlandse archeologie. Van Giffens wierdenonderzoek zou nooit zoveel steun hebben gekregen als niet ook het
- 2550 geologische vraagstuk van bodemdaling en zeespiegelstijging een rol had gespeeld.' Ook het nog steeds in hoog aanzien staande Groningse C14-laboratorium (voor dateringen), waarvoor Van Giffen in de jaren vijftig de aanzet heeft gegeven, zou er zonder de geologie niet zijn gekomen. Geologisch onderzoek stond ook aan het begin van de Nederlandse scheepsarcheologie.
- 2555 Bij de drooglegging van de Noordoostpolder in de jaren veertig kreeg Van Giffen het voor elkaar dat een assistent scheepswrakken mocht opgraven. De verantwoordelijke instanties hadden hun goedkeuring verleend omdat geologen aan de hand van voorwerpen in de schepen afzettingslagen konden dateren. Boek en tentoonstelling melden dat niet expliciet. Dat is het voordeel van het
- 2560 bezoeken van een tentoonstelling in gezelschap van een oude ingewijde geleerde. Dan

hoor je net iets meer.

tentoonstelling: 'professor van Giffen en het geheim van de wierden'. Groninger museum, t/m 9 april. catalogus: € 34,95. Isbn 90 78214 01 5.

2565

8 december 2007 **Zwijgende samenzwering**

De nazi's gebruikten de archeologie om hun uitbreidingspolitiek te rechtvaardigen. Dat bood archeologen ongekende mogelijkheden om carrière te maken. Nu pas komen de details naar buiten. Theo Toebosch

2570

8 december 2007 Jankuhn, Kersten, Kimmig, Dehn, Werner, Tackenberg.

De archeoloog Waterbolk heeft hen allemaal gekend. "Maar ik kom er nu pas achter wat ze in de Tweede Wereldoorlog hebben gedaan." Tjalling Waterbolk, de 83-jarige emeritus hoogleraar archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, noemt de inhoud van de recent verschenen congresbundel L'archéologie nazie en Europe de l'Ouest dan ook met recht "onthullend".

2575

Herbert Jankuhn, de collega uit Göttingen kende Waterbolk van na de oorlog als "een echte leider, een heel slimme man en geen onaangename figuur". Maar daarvoor hoorde Jankuhn als Sturmbannführer tot de persoonlijke staf van SS-leider Heinrich Himmler en hij gaf leiding aan het Sonderkommando Jankuhn dat in de Sovjet-Unie betrokken was bij kunstroof. Karl Kersten was de man "met wie ik gezellig Deens kon spreken": ook lid van het Sonderkommando van Jankuhn. En Wolfgang Kimmig, "de collega uit Tübingen" was betrokken bij de inventarisatie van Franse archeologische collecties om die - eufemistisch gezegd - 'veilig te stellen'. Wolfgang Dehn, "de sympathieke collega uit Marburg", was in 1933 lid van de SA en in 1935 als SS'er Ehreramtlicher Arbeiter in Rasse- und Siedlungshauptamt der SS, kreeg in 1939 een hoge nazi-onderscheiding en was vanaf 1940 betrokken bij opgravingen in bezet Luxemburg. Joachim Werner, "een amicale man die echter niets van C14-dateringen wilde weten", was medewerker van de Kunstschutz van het Duitse leger en hield zich vooral bezig met de studie van zogeheten Germaanse graven in België. Kurt Tackenberg, "een beetje steile man, die wel zijn studenten naar onze opgravingen in Wijster stuurde", was lid van de Kampfbund für Deutsche Kultur en de NSDAP en namens het SS Ahnenerbe leider van het Duitse Instituut in Brussel.

2580

2585

2590

2595

Waterbolk: "Ik heb over dit verleden nooit iets gehoord, ook niet van hun leerlingen die hen opvolgden. Het is, zoals de samenstellers zeggen, een samenzwering van stilzwijgen geweest." Niet iedereen was helemaal onwetend. Van de archeoloog Jankuhn wordt verteld dat hij op zijn oude dag, en al een beetje vergeetachtig, op bijeenkomsten nog wel eens de Hitlergroet placht te brengen, tot ontsteltenis van zijn medewerkers.

2600

De bundel schetst niet alleen wat de Duitse archeologen en enkele buitenlandse collaborerende collega's tussen 1933 en 1945 hebben gedaan, maar ook de ontwikkelingen vóór en na die tijd.

2605

De nazi-archeologie ging overal op zoek naar alles wat maar enigszins op een vroegere Germaanse aanwezigheid kon wijzen. En die neiging kwam echt niet zo maar uit de lucht vallen, vertelt historicus Martijn Eickhoff, gepromoveerd op de Nederlandse archeologie in de Tweede Wereldoorlog en auteur van een bijdrage aan de bundel. "Het idee dat aan een opgegraven aardewerk pot iets als een volk of etniciteit viel af te leiden was in de jaren twintig alom geaccepteerd."

2610

jeugdbonden

Duitse archeologen trokken echter de uiterste consequenties uit deze wetenschappelijke benadering. Filoloog Gustaf Kossinna (1858-1932) noemde archeologie dan ook de meest nationale van alle wetenschappen. Duitse archeologen, vooral prehistorici, dachten er na het verlies van Duits grondgebied na het Verdrag van Versailles net zo over. Veel van hen waren al jong lid geworden van nazistische jeugdbonden die overal Germaanse wortels zagen en verheerlijkten. Toen de nazi's, die de archeologie konden gebruiken om hun uitbreidingspolitiek te rechtvaardigen, in 1933 de macht grepen, boden ze archeologen ongekende mogelijkheden om carrière te maken. Waren er in 1933 nog maar zeven leerstoelen prehistorie, drie jaar later waren dat er al vijftien. Op het hoogtepunt in 1942 waren er vijfentwintig leerstoelen. Meer dan tachtig procent van de ongeveer zeshonderd archeologen in Duitsland was dan ook lid van de NSDAP, een percentage vergelijkbaar met dat van officieren van de SD. In de oorlogsjaren werden de archeologen in de bezette en geannexeerde gebieden erop uit gestuurd om Germaans erfgoed op te graven en te beschermen.

2620

2625

Van de opgestelde archeologische programma's is uiteindelijk niet veel terecht gekomen. In Nederland bijvoorbeeld maakte een wet die kort na de meidagen was

2630 aangenomen het onmogelijk dat Duitse archeologen zelf mochten opgraven. Ze zochten
daarop toenadering tot Waterbolks leermeester Albert Egges van Giffen, toen de beste
opgraver van Europa, maar die hield de boot af. Alleen als het hem uitkwam zocht hij
2635 hulp bij de Duitsers voor opgravingen. Eickhoff: "Van Giffen was een meester in het
verwarren en tegen elkaar uitspelen van de bezettingsautoriteiten." Frans Christian
Bursch van het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden liet zich wel door de nazi's
winnen. Maar in Nederland dwarsgezet door Van Giffen richtte hij zijn
2635 belangstelling uiteindelijk op het buitenland. Zo voerde hij in 1943 een opgraving in
de Oekraïne uit - met gebruikmaking van dwangarbeiders.
In Frankrijk en België, waar de Duitsers wel zelf archeologisch onderzoek konden
doen, kwamen de opgravingen na de Duitse nederlaag bij Stalingrad in 1942 op een laag
pitje te staan. Veel archeologen werden toen voor actieve dienst opgeroepen.

2640 atlantis

Net als in andere geledingen van de nazi's was ook in de archeologie sprake van een
strijd om de macht. Die strijd ging vooral tussen het Amt Rosenberg van Alfred
Rosenberg, die met archeologie de superioriteit van de Arische Germanen en het
2645 bestaan van het mythische Atlantis wilde aantonen, en Heinrich Himmlers Ahnenerbe, de
SS-organisatie voor bestudering van de prehistorie. Het Ahnenerbe won die strijd door
Hans Reinerth, de belangrijkste archeoloog van Amt Rosenberg, via een lastercampagne
buitenspel te zetten. Reinerth was naast een overtuigd nationaalsocialist ook een
groot voorstander van interdisciplinair onderzoek, experimentele archeologie en
2650 popularisering van archeologie. Die interesses kwamen samen in Unteruhldingen, waar
hij in 1922 aan de oevers van het Bodensee in een openluchtmuseum prehistorische
paalwoningen had laten nabouwen. Waterbolk kent hem ook als pionier bij de
introduktie van pollenanalyse. "Hij was maatgevend." Vanaf 1942 begon de SS hem
belachelijk te maken. Ze stuurden talloze krantenberichten de wereld in waarin het
vroegere bestaan van paalwoningen in twijfel werd getrokken. Reinerth zelf werd een
2655 fantast genoemd. Begin 1945 was de overwinning van het Ahnenerbe definitief toen
Reinerth na een intern onderzoek vanwege vriendschap met joden uit de NSDAP werd
gezet.

Na de oorlog werd Reinerth ook nog eens de zondebok waarmee zijn collega-archeologen
hun eigen verleden konden witwassen. Op een bijeenkomst van prehistorici in
2660 Regensburg in 1949 distantieerden ze zich in een resolutie van de 'onzakelijke en
tendentieuze wetenschap van de prehistorie' zoals die door Reinerth was gepropageerd.
Mensen als Jankuhn hielden gewoon hun posities aan de universiteiten en knootten snel
weer de contacten met hun buitenlandse collega's aan. Ze publiceerden zelfs de door
hen uitgevoerde opgravingen in bezet gebied, maar wel met weglating van de
2665 omstandigheden waaronder de opgravingen waren gedaan.

"Het beeld bestond dat de meeste Duitse prehistorici in feite verzet hadden gepleegd
door zich aan 'zuivere, objectieve' wetenschap te houden," herinnert Waterbolk zich.
"Dat beeld werd in de jaren zeventig nog eens versterkt door het boek van Manfred
Kater over het Ahnenerbe, waarin de archeologen op een uitzondering na werden
2670 vrijgepleit."

Pas na de val van de Muur zijn nieuwe bronnen beschikbaar gekomen en is het
stilzwijgen verbroken. Achim Leube (1936), van oorsprong Oost-Duitser en hoogleraar
aan de Humboldt Universiteit in Berlijn, organiseerde in 1998 in Berlijn een
internationale conferentie over de nazi-archeologie. Mede daarom, zeggen de
2675 samenstellers van de bundel, kan nu niet meer gezegd worden dat het allemaal wel
meeviel, omdat het slechts om enkelingen zou zijn gegaan en archeologen niemand
hebben vermoord en alleen maar hun 'taak' hebben vervuld.

medeplichtig

2680 De meerderheid van de Duitse archeologen koos willens en wetens en zonder enige druk
van buitenaf voor het lidmaatschap van de NSDAP. De Duitse prehistorici hebben verder
dankbaar geprofiteerd van de politiek van het Derde Rijk. Maar de belangrijkste
conclusie is dat de Duitse prehistorici medeplichtig zijn omdat ze meegeholpen hebben
de imperialistische cultuurpolitiek van de nazi's te legitimeren.

2685 Die conclusie valt in Duitsland nog altijd niet makkelijk. Een tentoonstelling over
nazi-archeologie in Trier in 2002 leverde voor de opening al protesten op.
Aan de andere kant: ook in Frankrijk leveren publicaties over de archeologie tijdens
het Vichy-bewind nog discussies op en in België en Oostenrijk is het onderzoek naar
de archeologie tijdens de Tweede Wereldoorlog nog altijd minimaal geweest.

2690 Opvallend genoeg, zegt Martijn Eickhoff, meent Leube dat de publicaties van de
laatste jaren over de nazi-archeologie de huidige archeologie in Duitsland schaden.
"Veel leerstoelen verdwijnen door bezuinigingen. Leube vreest dat het nazi-verleden

gebruikt wordt om nu leerstoelen te kunnen schrappen.”

2695 Jean-Pierre Legendre, Laurent Olivier, Bernadette Schnitzler (ed.), L'archéologie nazie en L'Europe de l'Ouest, 2007, isbn 978-2-88474-804-9